

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ
ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: «Підвищення конкурентоспроможності
виробництва продукції рослинництва в
сільськогосподарських підприємствах
Львівської області»

Виконала: студентка 2 курсу, групи ЕК-21маг

Спеціальності 051«Економіка»

(шифр і назва)

Кардаш Наталія Михайлівна

Керівник: Магійович Р.І., к.е.н., доцент

(прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2021

УДК 338.436:631 (477)

Кваліфікаційна робота: 103 с. текст. част., 32 табл., 24 рис., 62 джерела, 2 додатки.

Підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Кардаш Н.М. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НАУ, 2021 р.

Текстова частина включає вступ, три основні розділи, розділ з охорони праці, висновки і пропозиції, бібліографічний список, додатки.

В першому розділі роботи розглянуто теоретичні аспекти конкурентоспроможності виробництва продукції агропромислового комплексу в умовах сьогодення. Розкрито особливості організації аграрного виробництва та формування механізму й оцінки конкурентоспроможності продукції рослинництва, подано методику дослідження.

В другому розділі дано організаційно-економічну характеристику підприємств аграрного сектору Львівської області. На основі статистичних даних проведено оцінку стану та зроблено аналіз виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва.

В третьому розділі обґрунтовано механізм інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва. Розглядається питання впровадження інновацій для підвищення якості продукції рослинництва як головної складової конкурентоспроможності. Запропоновано стратегічні напрями забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції.

Четвертий розділ характеризує охорону праці в аграрних підприємствах Львівської області.

На основі опрацьованих теоретичних і практичних матеріалів зроблені відповідні висновки та пропозиції.

Робота виконана на основі використання статистичної інформації та річної звітності.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, прибуток, рівень рентабельності, інтенсифікація виробництва, економічні ризики, інновація, інформаційний провайдер, дорадчі служби.

Анотація

«Підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Львівської області».

Розглядаються теоретичні аспекти конкурентоспроможності виробництва продукції агропромислового комплексу в умовах сьогодення. Розкрито особливості організації аграрного виробництва та формування механізму й оцінки конкурентоспроможності продукції рослинництва, подано методику дослідження. Подано організаційно-економічну характеристику підприємств аграрного сектору Львівської області. На основі статистичних даних проведено оцінку стану та зроблено аналіз виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва. Обґрунтовано механізм інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва. Розглянуто питання впровадження інновацій для підвищення якості продукції рослинництва як головної складової конкурентоспроможності. Саме інноваційна інфраструктура сприятиме розвитку аграрних підприємств, посиленню їх конкурентних переваг та підвищенню конкурентоспроможності продукції рослинництва не лише на внутрішньому ринку, але і на зовнішньому. Запропоновано стратегічні напрями забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, прибуток, рівень рентабельності, інтенсифікація виробництва, економічні ризики, інновація, інформаційний провайдер, дорадчі служби.

Summary

«Increasing of crop production competitiveness in agricultural enterprises of Lviv region»

Theoretical aspects of production of agro-industrial complex competitiveness in present-day conditions are considered. The peculiarities of agricultural production organization and the formation of the mechanism and assessment of crop products competitiveness are revealed, the research method is given. The organizational and economic characteristics of the agricultural sector enterprises of Lviv region are given. Based on statistical data, an assessment of the state and analysis of competitive crop products production have been made. The mechanism of intensification of competitive crop products production is substantiated. The issue of innovations introduction to improve the quality of crop products as the main component of competitiveness is considered. It is the innovative infrastructure that will promote the development of agricultural enterprises, strengthen their competitive advantages and increase the competitiveness of crop products not only in the domestic market but also abroad. Strategic directions of ensuring the efficiency of product competitiveness are proposed.

Keywords: product competitiveness, profit, level of profitability, intensification of production, economic risks, innovation, information provider, advisory services.

ЗМІСТ

	с.
ВСТУП.....	7
1. Науково-методичні аспекти конкурентоспроможності виробництва продукції агропромислового комплексу в умовах сьогодення.....	10
1.1. Теоретичні основи забезпечення конкуренції у сільськогосподарському виробництві.....	10
1.2. Особливості організації аграрного виробництва та формування механізму й оцінки конкурентоспроможності продукції рослинництва.....	19
1.3. Методика дослідження.....	30
2. Аналіз та оцінка конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах Львівської області.....	33
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємств аграрного сектору Львівської області.....	33
2.2. Оцінка стану та аналіз виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва.....	42
2.3. Оцінка конкурентоспроможності продукції підприємства.....	53
3. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах.....	60
3.1. Обґрунтування механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва.....	60
3.2. Підвищення якості продукції рослинництва як головної складової конкурентоспроможності через впровадження інновацій.....	65
3.3. Стратегічні напрями забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції.....	70
4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	81
4.1. Аналіз стану охорони праці.....	81
4.2. Планування заходів з охорони праці та їх фінансування.....	85
4.3. Економічна ефективність запланованих заходів з охорони праці.....	94
4.4. Безпека в надзвичайних ситуаціях.....	96
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	109

ВСТУП

В сучасних умовах моніторинг конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств розглядається на основі комплексної характеристики потенційних можливостей, які пов'язані із забезпеченням стратегічних конкурентних переваг. М. Портер, теоретик у сфері конкуренції, переконливо вважає, що підприємства, які мають конкурентну перевагу, є сильнішими за своїх суперників і випереджають їх у діяльності [41].

Сільське господарство як галузь виконує надважливу функцію для національної економіки – забезпечує населення продовольством, а промисловість сировиною. Зважаючи на таку значимість галузі, головним завданням для її підприємств, особливо після вступу України до Світової організації торгівлі, є продукування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та її реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринковому просторі.

Саме конкурентоспроможність є фундаментом стійкої позиції на ринку суб'єктів господарювання, мінімізує вплив динамічності та нестабільності зовнішнього середовища, визначає оптимальну кількість споживачів та найкращі канали реалізації, знижує рівень комерційного ризику, забезпечує ефективне функціонування та високі фінансово-господарські показники діяльності.

Завдяки конкурентоспроможності сільськогосподарські формування мають можливість нарощувати масштаби виробництва, ефективно та раціонально використовувати всі ресурси, особливо землю, як основний засіб виробництва у галузі та пріоритет національного багатства країни, впроваджувати модернізовані технології, використовувати сучасні сільськогосподарські машини та техніку, навіть на умовах лізингу, апробувати нові сорти культур, які є стійкі до хвороб та шкідників, вдосконалювати фахові здібності працівників галузі на основі міжнародного досвіду та наукових розробок вітчизняних вчених-аграріїв.

Конкурентоспроможність продукції позитивно впливає на конкурентні позиції самого підприємства, що, у свою чергу, формує високий імідж сільського господарства як галузі та визначає її альтернативні позиції на світовому ринку.

З теоретичної точки зору, досягнути високого рівня конкурентоспроможності продукції чи підприємства досить легко, аналізуючи при цьому слабкі і сильні сторони галузі, а також можливості та переваги. Але, реалії показують, що такий процес є достатньо складним, тривалим, затратним, а інколи і невиправданим. Саме у зв'язку з тим, сьогоднішні сільськогосподарські продуценти потребують нових підходів до формування конкурентних позицій, визначення їхніх переваг за допомогою виробництва такої продукції, яка максимально буде задовольняти потреби споживачів з врахуванням якісних її характеристик. Цим і обумовлений вибір теми кваліфікаційного дослідження. Тому в сучасних умовах підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах є дуже актуальне, важливе та необхідне.

Метою нашого дослідження є опрацювання теоретико-методологічних основ стосовно виробництва конкурентоспроможної продукції сільського господарства, проведення аналізу діяльності аграрних підприємств області та пропонування шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції за допомогою створення передумов та удосконалення інноваційних підходів до ведення сільського господарства.

Для вирішення мети були поставлені відповідні *завдання*:

- на основі поглядів науковців зробити теоретичне пояснення сутності та значення конкуренції у діяльності сільськогосподарських підприємств;
- охарактеризувати методiku дослідження конкурентоспроможності продукції;
- зробити аналіз виробничо-господарської діяльності підприємств досліджуваної області;

- показати оцінку конкурентоспроможності аграрних підприємств та їх продукції;
- обґрунтувати необхідність процесу підвищення конкурентоспроможності продукції;
- запропонувати шляхи підвищення конкурентоспроможності продукції досліджуваних підприємств.

Об'єктом кваліфікаційного дослідження є аграрні підприємства Львівської області.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні, методичні, аналітичні, прикладні та перспективні напрями діяльності аграрних підприємств, які пов'язані із формуванням виробництва конкурентоспроможної продукції.

Інформаційною базою для дослідження є законодавчо-нормативні документи, статистична звітність і інформаційні показники діяльності аграрних підприємств регіону та країни, наукові праці з питань конкуренції та конкурентоспроможності продукції сільського господарства, періодичні видання, посібники, підручники та Internet-джерела.

Основою написання роботи слугували методи діалектики, експертних оцінок, порівняння, статистичних спостережень, аналізу і синтезу, монографічний, кореляційний та інші.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в окресленні шляхів підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва на основі інноваційних підходів, а також створення інформаційної платформи діяльності провайдерів щодо інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Згідно окресленої мети та поставлених завдань, сформовано *структуру кваліфікаційної роботи*, яка складається із вступу, чотирьох розділів, висновків та пропозиції, списку використаної літератури й додатків.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

1.1 Теоретичні основи забезпечення конкуренції у сільськогосподарському виробництві

В умовах сьогодення, яке характеризується низкою економічних, політичних, соціальних, виробничих та демографічних проблем, для національної економіки, у першу чергу для суб'єктів господарювання, важливим є розвиток конкурентного середовища. Адже конкуренція є запорукою прогресу як підприємницьких структур, так і економіки загалом.

Питанням конкуренції та конкурентоспроможності приділяється велика увага зі сторони науковців та практиків, дана проблематика зачіпає ринкове середовище як внутрішнього, так і зовнішнього товаровиробника, у тому числі сільськогосподарського.

У буквальному розумінні конкуренція у перекладі з латинської означає «стикатися», «зіштовхуватися», метою таких «відносин» є максимальне задоволення власних інтересів та, звичайно, отримання найбільшої грошової вигоди завдяки реалізації виготовленого і пропонованого товару.

Теоретично з економічної точки зору конкуренція є складним багатогранним поняттям, яке трактується як боротьба, суперництво, змагання між самостійними незалежними виробниками однотипної продукції за вигідний продаж (реалізацію, збут) виробленого товару, або за споживача.

Весь конкурентний механізм працює на загальноприйнятій тріаді питань, а саме: «що виробляти?», «як виробляти?» та «для кого виробляти?», а також за допомогою основних ринкових елементів – попиту, пропозиції та ціни. Кожен із наведених елементів має вирішальне значення для суб'єктів господарювання та споживачів, формує сегменти ринку, створює ті умови, які найкраще підходять кожній зацікавленій стороні. Логічно, що попит породжує пропозицію, а, у свою чергу, пропозиція за допомогою рекламних важелів та

інших підсилювачів купівлі продукції генерує попит. Звичайно, що регулятором таких відносин, тобто кон'юнктури ринку, є ціна, метою якої є покривати витрати суб'єктів господарювання з приростом, та стимулювати споживача постійно купляти продукцію, не обмежуючи його бюджет.

На жаль, реалії сьогодення показують іншу картину стосовно формування ціни, яка, з однієї сторони, не завжди забезпечує рентабельність виробництва, а з іншої, – катастрофічно швидко мінімізує бюджетні заощадження домогосподарств.

Якщо посилалися на історію появи конкуренції як економічної категорії, то ще у XVIII столітті Адам Сміт сформулював принципи «невидимої руки», які працюють як мотивуючий механізм для суб'єктів господарювання вести боротьбу за споживача.

Адже загальноновизнана практика наголошує, що у конкурентній боротьбі виграє той, хто максимально старається задовольняти потреби та смаки покупців із застосуванням помірної цінової політики. На основі вище описаного можна стверджувати, що зародження конкуренції пов'язане ще з виникненням простого товарного виробництва [47].

Сучасна інтерпретація конкуренції регламентується чинним законодавством, а саме Законом України «Про захист економічної конкуренції», і характеризується як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання внаслідок чого споживачі та суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту продукції або товарів на ринку» [14].

Також розрізняють дві основні форми конкуренції – міжгалузеву та внутрішньогалузеву, основою яких є раціональне використання всіх чинників виробництва, включаючи засоби виробництва та робочу силу.

В таблиці 1.1 наведемо наукову характеристику поняття «конкуренція» як економічної категорії з врахуванням її особливостей.

Таблиця 1.1 – Наукова характеристика поняття «конкуренція»

Автор	Пояснення поняття
1	2
Макконелл К. Р., Брю С. Л. [35]	«Наявність на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, можливість для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його».
Рікардо Д. [43]	«Конкурентна боротьба, основою якої є ціна, що утворюється шляхом впливу попиту і пропозиції».
Хейне П. [55]	«Прагнення якнайкраще задовольнити критерії доступу до рідкісних благ».
Робінсон Дж. [44]	«Ситуація, в якій конкуруючих одиниць багато й вони незалежні».
Шумпетер Й. [60]	«Суперництво старого з новим, інновації».
Фрідріх А. фон Хайек [54]	«Процес, за допомогою якого люди одержують і передають знання. На його думку, на ринку тільки завдяки конкуренції приховане стає явним».
Портер М. [41]	«Динамічний процес, що розвивається, безупинно мінливий ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси й нові ринкові сегменти».
Енгельс Ф. [30]	«Це війна всіх проти всіх».
Туган- Барановський М. [50]	«Витіснення суб'єктами господарювання один одного, захоплення у своє володіння ті чи інші господарські блага шляхом боротьби, суперництва декількох осіб у досягненні однієї і тієї самої цілі».
Закон України «Про захист економічної конкуренції» [14]	«Змагання між суб'єктами господарювання з метою отримання завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість обирати між декількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку».
Вікіпедія (вільна енциклопедія)	«Економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. Водночас – механізм стихійного регулювання виробництва в умовах вільних ринкових відносин».
Келічавий А.В. [18]	«Це рушійна сила ринкової економіки, яка спонукає до створення нових видів товарів та послуг, підвищення якості наявних, зниження цін, економії обмежених ресурсів і підвищення соціально-економічного розвитку».

<i>Продовження табл. 1.1</i>	
1	2
Маршал А. [31]	«Наслідок суттєвих фінансових результатів, якщо їхні товари та послуги будуть ефективнішими, ніж у інших компаніях».
Мочерний С.В. [35]	«Боротьба (в тому числі змагання, зіткнення, взаємодія) між виробниками (продавцями) за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів та послуг, за привласнення максимальних прибутків».
Кохан Д.О. [24]	«Визначальна умова динамізму в економіці та її оптимізації. Практично в умовах конкуренції створюється більший обсяг національного багатства при меншій вартості кожного виду продукції порівняно з монополією, зловживанням демпінгом та субсидійною практикою і плановою економікою».
Азоєв Г.Л. [1]	«Суперництво на якому-небудь поприщі між окремими юридичними або фізичними особами, зацікавленими в досягненні однієї й тієї ж мети».
Фатхутдинов Р.А. [53]	«Змагальність, суперництво, напружена боротьба юридичних або фізичних осіб за покупця, за своє виживання в умовах дії жорсткого закону конкуренції як об'єктивного процесу «вимивання» неякісних товарів в рамках антимонопольного законодавства, дотримання Закону «Про захист прав споживачів».
Войчак А.В. [7]	«Змагання між окремими господарськими суб'єктами (конкурентами), зацікавлених у більш вигідних умовах виробництва і збуту товарів».
Чемберлін Е. [56]	«Боротьба фірм на ринку за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на недоступних сегментах ринку».

На основі вище описаного, можна сформулювати загальний висновок про те, що конкуренція є рушійною силою розвитку національної економіки, є прогресуючим мотиватором виробництва й економічної спроможності підприємств та найголовнішим елементом ринкового середовища, де в обов'язковому порядку зустрічаються суб'єкти господарювання для задоволення відповідних споживацьких потреб та максимізації прибутків.

Зауважимо, що саме позитивна економічна роль конкуренції утверджується у відповідних важливих для суб'єктів господарювання п'яти функціях. Покажемо їх на рисунку 1.1.

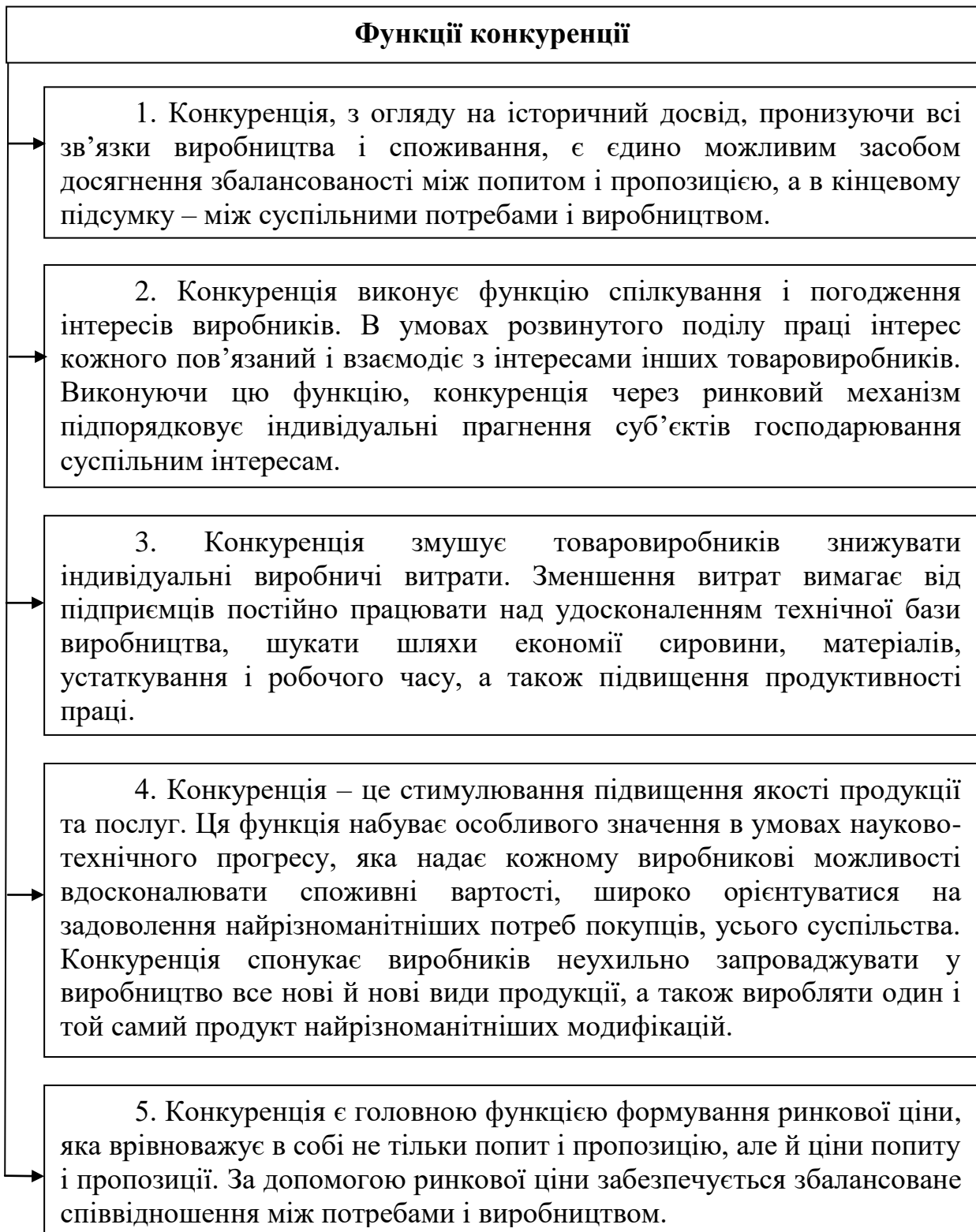

Рис. 1.1 – Функції конкуренції [61].

Значимість поняття «конкуренція» можна розглядати також з точки зору ринкових структур, тобто є: ідеальні ринкові конкурентні структури, а саме – чиста монополія і досконала конкуренція та реальні ринкові структури –

монополістична конкуренція та олігополія. Кожна з наведених структур має свої характерні ознаки та формує сфери і галузі виробництва.

Звичайно, що у такій ринковій боротьбі головними методами виступають постійне підвищення якості продукції, впровадження інновацій, оновлення або розширення асортименту, надання певних гарантій, лояльне зниження цін тощо. Саме наведені способи конкуренції призводять до підвищення конкурентоспроможності як продукції, так і підприємства й галузі загалом. Отже, конкурентоспроможність – це вміння суб'єкта господарювання перевищувати, перевершувати у специфіці діяльності своїх конкурентів за наявних однакових умов. Тому дуже важливим є розрізнити рівні конкурентоспроможності, які наведемо на рисунку 1.2.

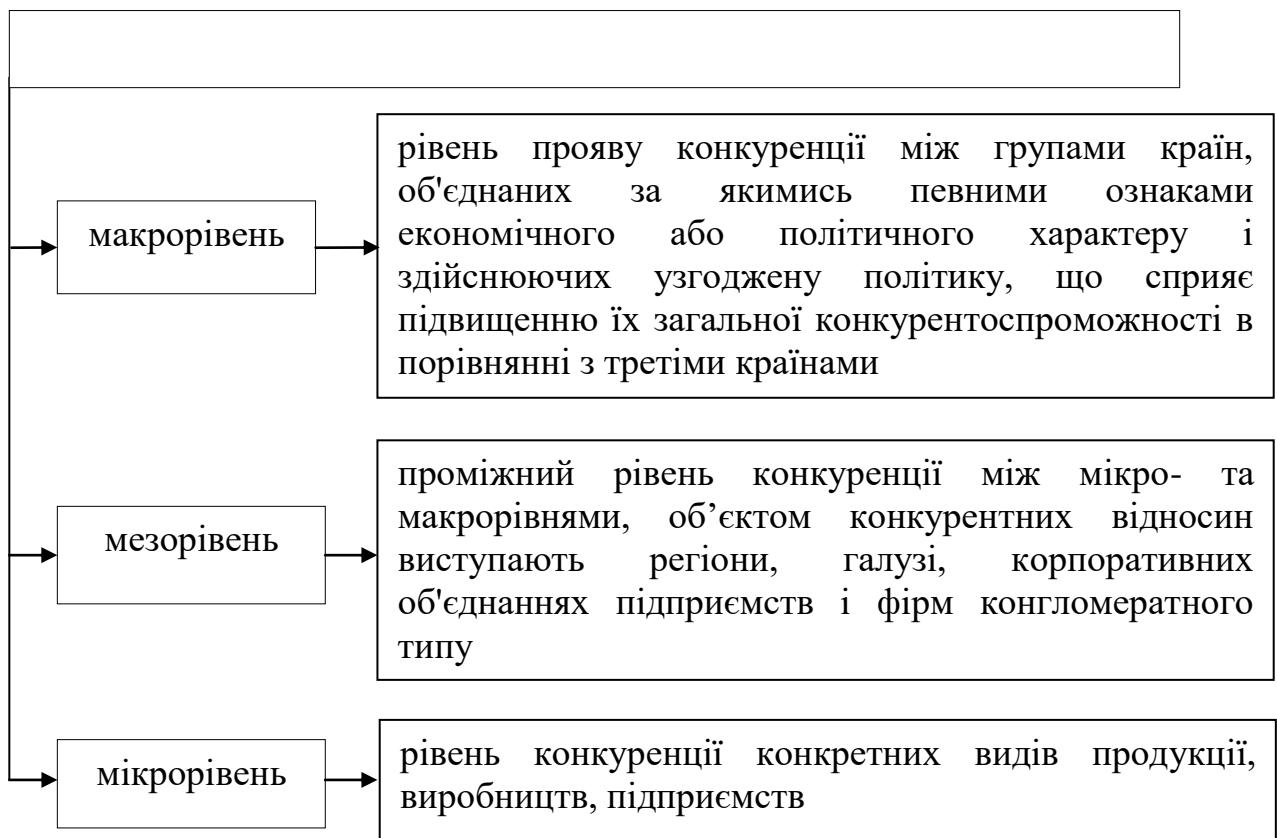

Рис. 1.2 – Рівні конкурентоспроможності [34].

З рисунку 1.2 можемо наголосити, що конкурентоспроможність, як економічна категорія, включає в себе такі фундаментальні складові конкурентоспроможності – продукції, виробництва та підприємства.

На наступному рисунку 1.3 покажемо параметри, за якими визначається конкурентоспроможність сільськогосподарського суб'єкта господарювання [29].

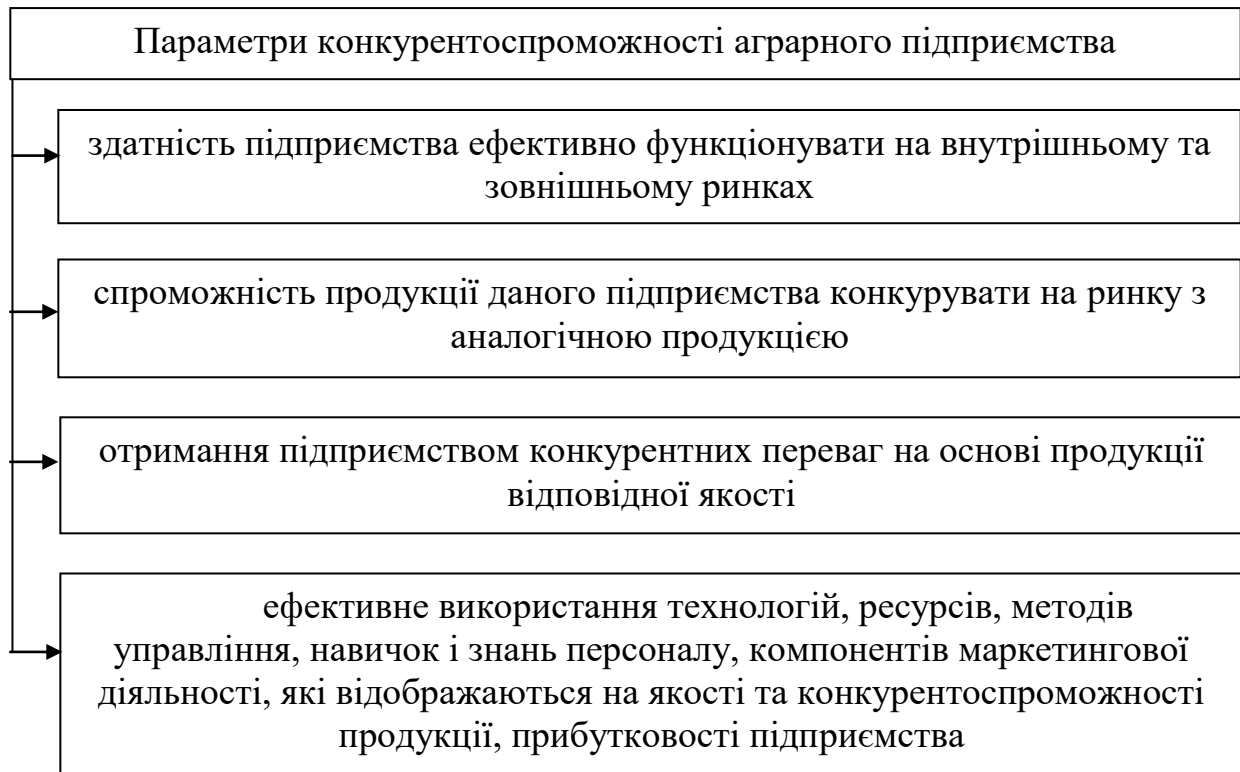

Рис. 1.3 – Параметри конкурентоспроможності аграрного підприємства.

Однозначно, конкурентоспроможність аграрних підприємств найбільше пов'язана і залежить від незмінного і незамінного економічного ресурсу – землі, яка має свої специфічні особливості. Але крім земельних ресурсів, на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та результати їх виробництва впливають природно-кліматичні умови, сезонність виробництва, техніко-технологічний процес й тривалий виробничий цикл, який не завжди забезпечує високу врожайність і відповідно економічну ефективність та рентабельність.

Так як метою нашого дослідження є розглянути та проаналізувати конкурентоспроможність саме аграрних суб'єктів господарювання, то в обов'язковому порядку є врахування рівнів конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції (рис. 1.4).

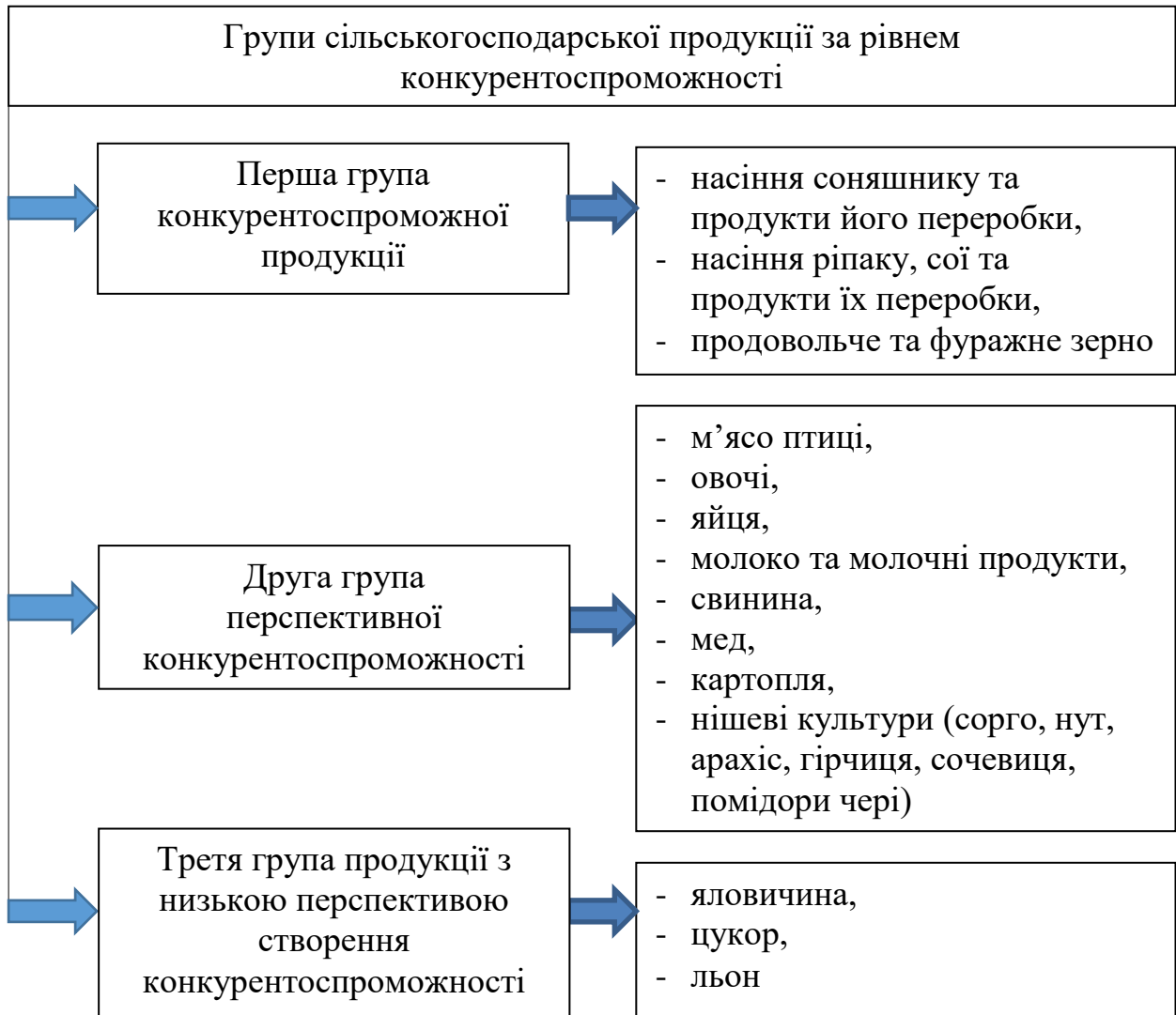

Рис. 1.4 – Групи сільськогосподарської продукції за рівнем конкурентоспроможності [29].

Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції та й загалом всього агропромислового комплексу формується під впливом величезної кількості чинників, які створюють умови для функціонування, сприяють чи, навпаки, їх погіршують. У науковій економічній літературі пропонується вченими класифікаційна характеристика чинників впливу на конкурентоспроможність як підприємств, так і продукції. Наприклад, М. Портер виокремлює чинники за такими ознаками, як природні (земля, рослинний та тваринний світ, родючість, природні ресурси, клімат) та штучні (техніка, машини, обладнання, устаткування, інвентар), загальні (мережа

автомобільних доріг, залізниці, транспорт, реклама, біржі) й спеціалізовані (технологія виробництва, стратегія та імідж підприємства, агротехнічні прийоми, сезонність та тривалість виробництва), основні (природні ресурси, клімат, капітал, місце виробничих потужностей, проста робоча сила) та розвинені (кваліфікована робоча сила, розвинена інфраструктура, інновації, модернізовані технології). Але значна частика науковців акцентує увагу саме на альтернативних чинниках впливу на формування конкурентоспроможності продукції, тобто на якості, ціні та попиті [53; 61].

Однак, серед всіх класифікаційних ознак чинників впливу виділяється найголовніша, це – зовнішні й внутрішні чинники (рис. 1.5).

Рис. 1.5 – Чинники впливу на конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах [13].

На основі вище описаного можемо підсумувати, що наведені чинники можуть мати прямий або непрямий вплив на формування рівня конкурентоспроможності як сільськогосподарської продукції, так і окремого суб'єкта господарювання і агропромислового комплексу загалом.

Крім цього, на думку Л.В. Прокопець, «...на формування конкуренції в сільськогосподарському виробництві вагомий вплив мають: державна підтримка аграріїв, матеріально-технічна база, раціональна спеціалізація й організація виробництва, кадрове забезпечення, якість сільськогосподарської продукції як готової, так і сировини, товарність, низькі витрати». Можна додати, що саме генерування конкурентних переваг аграрними підприємствами призводить до зменшення собівартості виробленої продукції та покращення її якості згідно європейських стандартів [42].

1.2 Особливості організації аграрного виробництва та формування механізму й оцінки конкурентоспроможності продукції рослинництва

Галузі агропромислового комплексу мають надважливе значення для всієї національної економіки. Адже господарсько-економічне призначення сільського господарства полягає у забезпеченні населення продуктами харчування, а промисловість сировиною. Але слід зауважити, що сільське господарство єдине із всіх галузей економіки найбільше залежить від природно-кліматичних умов та такого важливого природного ресурсу як земля. Оскільки земля у галузі виступає головним чинником виробництва, тобто є і предметом, і засобом праці, то альтернативою має стати раціональне використання даного ресурсу, тому що він має властивість забруднюватися, зношуватися і стає непридатним для ведення аграрної діяльності.

Щоб організувати процес виробництва сільськогосподарської продукції, необхідно поєднати різні чинники виробництва, а саме: предмети праці, засоби праці, робочу силу, землю, підприємницький хист, екологічні, технологічні, наукові та інформаційні чинники.

Отже, сільське господарство ефективно функціонує завдяки поєднанню продуктивних сил, тобто засобів виробництва й робочої сили, та виробничих відносин, які реалізуються у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання виробленої продукції і включають в себе різні види відносин – організаційно-економічні, техніко-економічні та соціально-економічні.

Перш ніж організувати сільськогосподарське виробництво, необхідно враховувати специфічні особливості галузі (рис. 1.6).

Рис. 1.6 – Особливості сільського господарства [39].

Враховуючи особливості галузі та стратегію діяльності аграрного суб'єкта господарювання, лише тоді є доцільним обирати спеціалізацію виробництва. Адже саме спеціалізація й концентрація впливають на кінцеві економічні результати та визначають ефективність виробництва. Але доцільно зауважити, що через розгалужену посередницьку систему, яка працює за своїми правилами та умовами, практично не дає отримати заплановані прибутки аграріям і вони через низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію часто отримують збитки, а не високі доходи, що в підсумку впливає на рентабельність та відтворення галузі. Тому організація виробництва продукції сільського господарства обов'язково має включати складові планування виробничого процесу, від яких залежить успішність агробізнесу та висока економічна результативність (рис. 1.7).

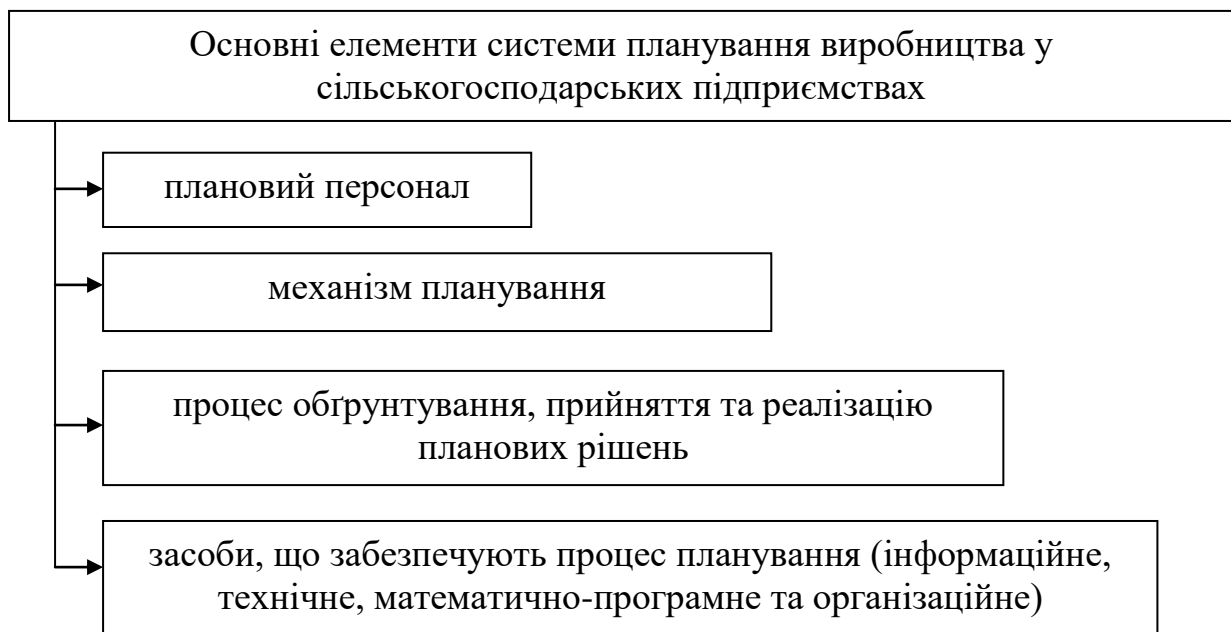

Рис. 1.7 – Складові планування виробничого процесу у сільськогосподарському виробництві в сучасних умовах [36].

Логічно, що правильно побудований виробничий процес з врахуванням планування та організації діяльності формуватиме характерні особливості функціонування кон'юнктури ринку сільськогосподарської продукції. Характеристику головних ознак сегментного ринку покажемо у таблиці 1.2.

**Таблиця 1.2 – Особливості функціонування ринку
сільськогосподарської продукції**

Ознака ринку	Характеристика ознаки
Цільова аудиторія	Суб'єкти ринку, які купляють в аграрних підприємств сільськогосподарську продукцію для подальшого виробничого, особистого споживання або наступного перепродажу, переробки
Конкуренція	На ринку можуть діяти одночасно всі види конкуренції (досконала, монополістична, олігополістична, чиста монополія)
Характер попиту	Низька еластичність, сезонний, нестійкий
Розвиток кон'юнктури	Розвиток аграрних підприємств в найбільшій мірі залежить від кон'юнктури ринку, попит на продовольчому ринку більш вразливий із соціальної точки зору
Регуляторна політика держави	Чинна законодавча база регулювання ринку сільськогосподарської продукції є фрагментарною, неповною, характеризується суперечністю і незавершеністю
Інформаційне забезпечення розвитку ринку	Виробники аграрної продукції не володіють достовірною і своєчасною інформацією щодо кон'юнктури ринку, нових виробничих технологій, каналів збуту продукції
Розподіл продукції на ринку	Повільне формування схем просування продукції до споживача, торгівля має стихійний характер
Інфраструктура ринку	Сформовані інститути ринку не забезпечують такого просування продукції, яка б відповідала інтересам усіх учасників ринку
Мета закупівлі продукції	Забезпечення населення необхідними продуктами харчування, переробка сировини рослинного і тваринного походження
Продукція	Достатньо високий рівень взаємозамінності, унікальність, товари першої необхідності
Ціна	Зниження цін купівлі у виробника сільськогосподарської продукції, завищення роздрібних цін на продукти харчування, значні коливання, диспропорції
Характер зв'язків між суб'єктами ринку	Відсутні тривалі стабільні зв'язки
Види ризиків	Внутрішні та зовнішні ризики щодо діяльності підприємства з урахуванням особливостей розвитку ринку (виробничі, природно-кліматичні, маркетингові, фінансові, юридичні, політичні, кредитні та ін.)

Опрацьовано на основі джерел [2; 5; 9; 28].

Отже, враховуючи специфічні особливості сільського господарства, його характерні ознаки, можна стверджувати, що правильне поєднання всіх необхідних ресурсів та грамотного професійного підходу до управління та організації виробництвом призведе до підвищення конкурентоспроможності як сільськогосподарської продукції, так і загалом самого підприємства.

Звичайно, що конкурентоспроможність сільського господарства, як специфічної галузі, має свої аксіоми:

- ✓ сукупність взаємозалежних чинників та рівень потенційних можливостей, які впливають на отримання та тривале перебування аграрного підприємства із сильними конкурентними перевагами на ринку;

- ✓ спроможність суб'єкта господарювання постійно здійснювати вдосконалення свого виробництва, тобто створювати нові конкурентні переваги, навіть під впливом зовнішніх умов та ризикованих ситуацій;

- ✓ шанс досягнути підприємством запланований результат завдяки реалізації правильно побудованих та обраних стратегій.

Якщо давати характеристику кожному наведеному вище постулату, то доцільно виділити наступне:

- ✓ чинники, які використовуються у сільськогосподарському виробництві, є специфічними та обмеженими, наприклад, земля, ґрунт, його родючість, є відновним природним ресурсом, але лише за умови раціонального та бережливого його використання та мінімального навантаження на навколишнє середовище; рослини мають свій вегетаційний період, тому пришвидшити темпи вирощування та дозрівання практично неможливо навіть у дуже сприятливих природно-кліматичних умовах, до того ж використання стимуляторів росту заборонене законодавством та погіршує якісні характеристики рослини, шкодить екосистемі та є небезпечним для здоров'я та життя людини-споживача;

- ✓ вдосконалення процесу виробництва сільськогосподарської продукції, його модернізація, інтенсифікація буде здійснюватися аграрним підприємством лише тоді, коли чітко законодавство та державні регулятори будуть

підтримувати галузь шляхом фінансування, надання можливості податкових канікул, розширення джерел інвестування у розвиток АПК;

✓ завдяки «залізній» і до того ж сильно мотивуючій державній підтримці аграрний виробник чітко будуватиме стратегію своєї діяльності за допомогою професійних компетенцій найманих працівників, функцій управління підприємством та організації виробничого процесу, що, у свою чергу, забезпечить розширений процес відтворення на основі високих економічних результатів таких як, прибуток та рівень рентабельності.

До речі, продукція сільського господарства, у тому числі рослинництва, характеризується специфічними ознаками, тобто має свої обмежені строки зберігання, швидко псується, потребує термічної обробки, температурного режиму та відповідної тари. Тому важливо додати, що сам процес виробництва та його масштаби не можуть забезпечити високу конкурентоспроможність галузі та її продукції. Це може зреалізуватися комплексно завдяки логістиці просування продукції, маркетинговому механізму, налагодженим комунікаціям із ринком та ринковою інфраструктурою.

Зазначимо, що споживач сьогодення є дуже вибагливим і вимогливим до продукції, особливо до продуктів харчування, тому стандарти якості, диференціація та диверсифікація продукції відіграють важливе значення та впливають на вибір й попит споживачів. Адже з економічної точки зору потреби покупців є необмеженими, а ресурси та пропонована виробниками продукція має обмежувальний характер.

В результаті цього виробник обирає той альтернативний варіант, який, з точки зору економічної вигоди, підходить йому найкраще, але й враховує запити споживачів та конкурентні переваги і ринкові позиції на коротко- чи довготривалу перспективу. Тому на конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції також впливає урізноманітнення потреб споживачів, яких уже складно зацікавити стандартною продукцією.

Динаміку виробництва продукції рослинництва в Україні наведемо у таблиці 1.3.

**Таблиця 1.3 – Динаміка валового виробництва продукції
рослинництва у аграрних підприємствах України [48]**

Рік	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочі	Плодові та ягідні культури
	Посівна площа, тис. га					
1995	14152	1475	2020	1532	507	794
2000	13646	856	2943	1629	541	425
2005	15005	652	3743	1514	467	299
2010	15090	501	4572	1408	465	255
2015	14739	237	5105	1291	446	235
2017	14624	316	6034	1323	445	226
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2020 до 2018, %	103,7	79,7	105,6	100,5	105,6	96,0
	Урожайність, ц/га					
1995	24,3	205	14	96	120	30
2000	19,4	177	12	122	112	38
2005	26,0	248	13	128	157	64
2010	26,9	279	15	132	174	78
2015	41,1	436	22	161	206	104
2017	42,5	475	20	168	208	103
2018	47,4	509	23	171	214	128
2019	49,1	461	26	155	214	108
2020	42,5	416	20	157	207	106
2020 до 2018, %	89,7	81,7	87,0	91,8	96,7	82,8
	Валовий збір, тис. т					
1995	33930	29650	2860	14729	5880	1897
2000	24459	13199	3457	19838	5821	1453
2005	38016	15468	4706	19462	7295	1690
2010	39271	13749	6772	18705	8122	1747
2015	60126	10331	11181	20839	9214	2153
2017	61917	14882	12236	22208	9286	2048
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2020 до 2018, %	92,7	65,5	92,5	92,6	102,3	78,7

З таблиці 1.3 бачимо, що валовий збір продукції рослинництва в аграрних підприємствах у 2020 р. був нижчим порівняно із 2018 р.

Комплекс складових формування конкурентоспроможності продукції рослинництва покажемо на рисунку 1.8.

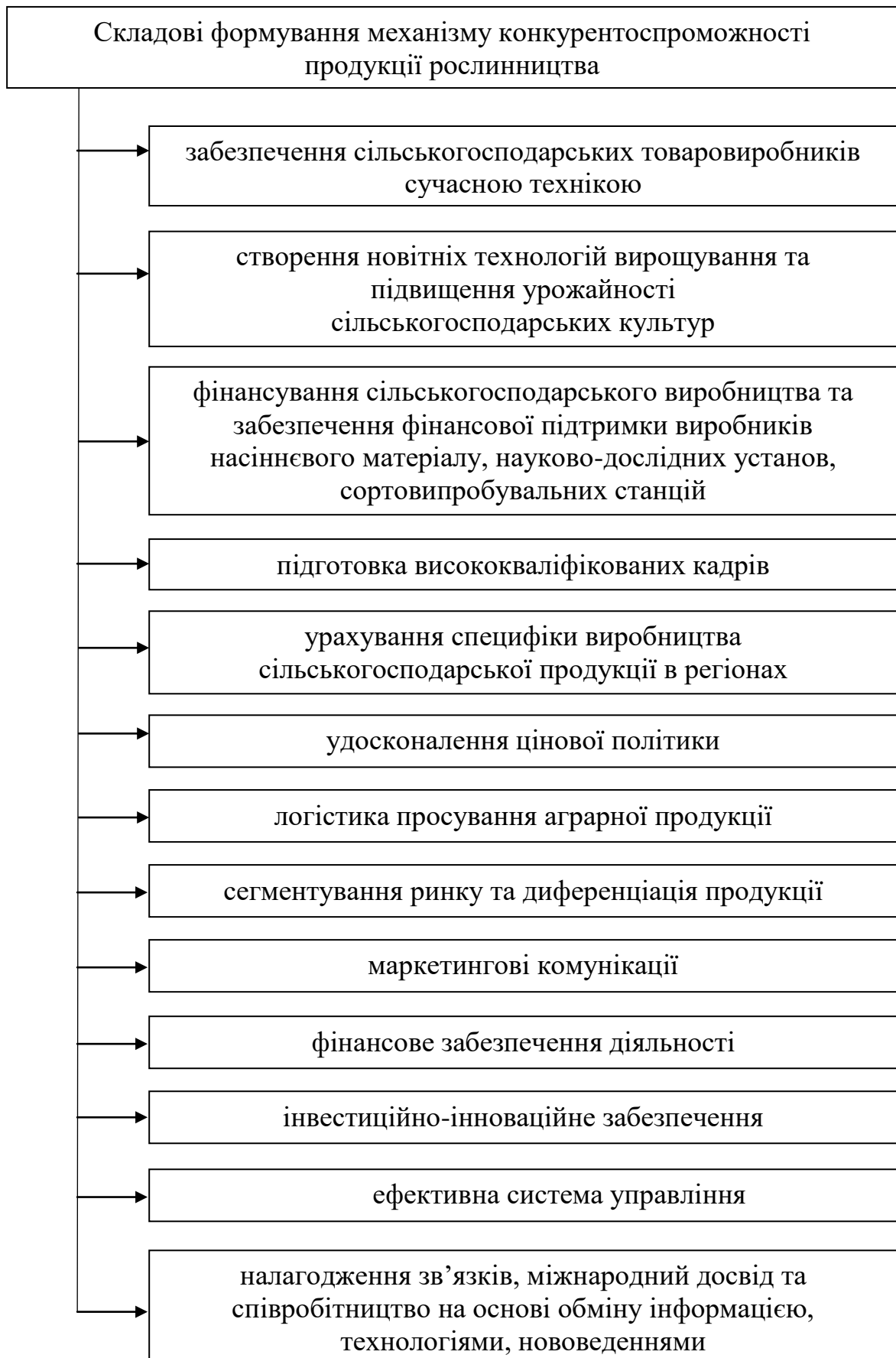

Рис. 1.8 – Складові формування механізму конкурентоспроможності продукції рослинництва в умовах сьогодення [9].

Вище наведені елементні складові забезпечення виробничого процесу формують конкурентоспроможність не тільки галузі рослинництва, але й загалом всього підприємства. Також доцільним є врахування того, що суб'єкт господарювання прагне постійно посилювати конкурентні переваги, використовуючи інновації та розширюючи інвестиційну привабливість на основі виробництва нових чи вдосконалення старих видів продукції. Звичайно, що стратегія диверсифікації сільськогосподарської продукції має відповідні обмеження, які пов'язані із розміром площі, природно-кліматичними умовами, використанням техніки, обробітком ґрунту тощо, але покращення якості сільськогосподарської сировини та готової продукції, вдосконалення агротехнічних прийомів, способів виробництва, осучаснення техніки та посилення екологічних стандартів виробництва аграрної продукції є під силу кожному підприємству, яке прагне досягнути високих конкурентних позицій на ринку.

Варто зазначити, що формування конкурентоспроможності продукції сільського господарства, у тому числі рослинництва, здійснюється через аналіз та оцінку цілої системи одиничних, групових і інтегральних показників конкурентоспроможності, що мають свою класифікацію та характеристику. Найзагальніший рівень конкурентоспроможності продукції визначається відношенням корисного ефекту (економічного результату) до сумарних витрат, які пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції. Зобразити це можна за допомогою формули:

$$K = \frac{EK}{\text{Цс max}}, \quad (1.1)$$

де EK – економічна ефективність, грн,

Цс – витрати на виробництво та реалізацію продукції, грн [51].

Логічно, чим вищий корисний ефект, тим привілейованим є рівень конкурентоспроможності продукції, настає більша ймовірність для суб'єкта господарювання протистояти конкурентам, розширювати масштаби власного виробництва та паралельно сегмент споживачів.

Щоб детально провести оцінку конкурентоспроможності продукції, необхідно здійснити вибір саме тих показників, які комплексно охоплюють весь економічний потенціал сільськогосподарського підприємства, ефективність його використання, результати діяльності як виробництва, так і реалізації продукції. Головними з таких показників є як вартісні, так і натуральні: виручка від реалізації, повна собівартість, виробнича собівартість, рівень товарної продукції, затрати праці на виробництво 1 ц продукції та на 1 га площі, прибуток, рівень рентабельності, ринкова частка реалізованої продукції відносно підприємств-конкурентів району, області чи галузі загалом та інші не менш важливі показники. Методичні підходи стосовно визначення й оцінки конкурентоспроможності аграрного суб'єкта господарювання та сільськогосподарської продукції за допомогою конкретних показників і критеріїв наведемо у **додатку А**.

Кожен показник, який необхідний для оцінки конкурентоспроможності, несе важливу інформацію та відіграє фундаментальну роль у правильності прийняття майбутнього рішення й конкретних дій. Тому достовірність інформації, її правдивість залежить від професіоналізму закріплених за даною ділянкою роботи працівників, а також від безперервного моніторингу діяльності конкурентів, ринкового середовища та попиту споживачів.

Недопустимою помилкою вважається перекручена або недостовірна інформація чи дані про конкурентів, яка може призвести до послаблення конкурентних переваг підприємства чи зменшення його економічно-господарських зусиль. Саме вдосконалення стратегічного потенціалу підприємства має посилювати можливості одержання коректних та точних результатів внаслідок вміння аналізувати макроекономічну ситуацію та кон'юнктуру ринкового середовища.

Крім цього, оцінка конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства та його продукції має здійснюватися послідовно за певними етапами: спочатку оцінюється величина потенційної конкурентної спроможності, потім дається оцінка ефективності використання

конкурентоспроможності, а далі розраховується індекс та рівень конкурентної спроможності суб'єкта господарювання і продукції (рис. 1.9).

Рис. 1.9 – Етапи оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства [39; 61].

Такий методичний підхід щодо оцінки конкурентоспроможності дасть можливість практично оцінити реальний рівень потенційної конкурентної

спроможності, раціоналізм її застосування та використання, а також виявити переваги й загрози підприємства стосовно його конкурентів.

Доцільно ще додати, що на посилення конкурентоспроможності підприємства та його продукції безперечно впливає реструктуризація, тобто мова йде про позитивні зміни на користь суб'єкта господарювання. Звичайно, що зміни мають свої особливості та наслідки. Саме тому успішна реструктуризація сільського господарства не характеризується одноразовими короткостроковими заходами, а досить тривалими, клопіткими процесами.

Отож, конкурентоспроможність, як мотиватор діяльності та важіль управління, виступає надійним знаряддям та головним інструментом досягнення суб'єктом господарювання економічно-господарських успіхів та високих прибутків попри жорсткі правила ринкового механізму.

1.3 Методика дослідження

Економічні процеси у суспільстві – це складні, багатоваріантні та часто змінювані як у короткостроковому, так і довгостроковому періоді, явища. Щоб ефективною була економіка, мають бути запропоновані та реально діяти різні варіанти щодо вирішення поточних завдань чи проблем. Такий підхід стосовно правильного рішення для функціонування національної економіки та суб'єктів господарювання в ній має формуватися завдяки комплексному використанню належних методів дослідження економічних явищ та процесів. Методи дають змогу чітко оцінювати, правильно аналізувати та досить грамотно і точно прогнозувати ту чи іншу економічну ситуацію [26].

Звичайно, щоб детально вивчити проблему, необхідно використати цілий комплекс методів та прийомів дослідження, які передбачають послідовність виконання конкретної аналітично-розрахункової роботи, яка пов'язана із фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання.

Так і в нашому випадку, при дослідженні проблеми конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва у

сільськогосподарських формуваннях необхідно використати досить значну кількість методів та прийомів, щоб детально вивчити ситуацію, зробити аналіз діяльності та запропонувати конкретні пропозиції й практичні рекомендації стосовно покращення чи вдосконалення даного економічного дослідження на регіональному рівні. До прикладу, загальноприйнятими методами вважаються методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, структурно-функціональний, історично-логічний, системний та наукової абстракції. Широкого використання набули також такі головні методи, як: економіко-математичний, монографічний, статистичний, розрахунково-конструктивний, балансовий, нормативний, абстрактно-логічний, експериментальний, кореляційно-регресійний, економічного аналізу та інші.

Але, перш ніж користуватися методами дослідження, необхідно володіти достовірною інформацією та фактами, які характеризують досліджуване явище. Тому що використання недостовірної чи перекрученої інформації веде до неправильного аналізу та побудови і прийняття некоректного рішення. На жаль, не всі сучасні статистичні дані об'єктивно і в повному обсязі оцінюють ситуацію, описують реальну картину діяльності підприємств та аналізують її за розширеною кількістю показників. Це відбувається через те, що загальнодоступні статистичні дані є досить примітивними і малоінформативними.

Часто у інформаційних статистичних таблицях зустрічається літера «к», тобто це говорить про конфіденційність інформації. Логічно, щоб таку інформацію отримати, необхідно робити запит на неї і відповідно оплатити дану послугу. Так як наше дослідження стосується діяльності аграрних підприємств Львівської області, то ми користувалися доступними даними Головного управління статистики Львівської області, а також для порівняння показників – даними Державної служби статистики України.

Отже, в процесі нашого дослідження були використані такі методи:

- метод індукції – для збирання, систематизації та узагальнення інформації, даних і фактів, які стосуються діяльності суб'єктів господарювання

регіону з визначеного питання про конкурентоспроможність виробництва продукції рослинництва. На основі даного методу виводяться певні узагальнення, економічні принципи виходячи з окремих, одиничних елементів досліджуваного економічного явища.

- метод дедукції та абстрактно-логічний – для теоретичного пояснення проблеми, абстрактного та логічного припущення, спостереження, формулювання гіпотези.

- метод аналізу – для детального вивчення проблеми дослідження за допомогою фінансово-господарських показників діяльності підприємств.

- метод синтезу – для презентативності проблеми дослідження як цілісної системи, яка формується у поєднанні компонент або складових підсистем.

- метод статистичних та економічних досліджень – опрацювання статистичних даних діяльності аграрних формувань, їх аналіз та порівняння.

- графічний метод – для презентації показників діяльності суб'єктів господарювання у динаміці та структурно.

- монографічний метод – для прояву причинно-наслідкових зв'язків у діяльності підприємств, які отримують як високі, так і низькі економічні показники, що впливають на формування конкурентоспроможності як продукції, так і самого підприємства.

- розрахунково-конструктивний – для прогнозування економічних процесів та планування виробництва, які пов'язані із вдосконаленням конкурентоспроможності вирощування продукції рослинництва у підприємствах досліджуваного регіону.

Застосування конкретних методів за допомогою інформаційних ресурсів дає можливість системно вивчити проблему, об'єктивно проаналізувати її та спрогнозувати тенденції розвитку на перспективу.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємств аграрного сектору Львівської області

Львівська область входить у Карпатський регіон, розміщена на заході України та межує за різними географічними напрямками із Волинською, Закарпатською, Івано-Франківською, Тернопільською та Рівненською областями. Також частково у західній частині Львівської області проходить державний кордон із Республікою Польща. Найбільшими містами області є Львів, Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий та Червоноград.

Територія Львівської області багата на природні ресурси – мішані, широколистяні та хвойні ліси, річки, озера, водойми, мінеральні води та корисні копалини, серед яких: нафта, природний газ, кам'яне вугілля, торф, озокерит, сірка, калійна і кам'яна сіль, гіпс, вапняк, мергель та інші, а також вирізняється багатими природними умовами. Рельєф теж різний – від низинного до гірського з найвищою точкою гори Пікуй в 1480 метрів. Клімат – помірно континентальний, де період без морозів триває в середньому 260-270 днів на рівнинній території, а в горах – 140-150 днів. Кількість опадів сягає від 640 до 1000 мм на рік. Сніговий покрив нестійкий, але найбільше його у горах. Ґрунти території переважно – дерново-підзолисті, є і чорноземи, лучні та буроземні ґрунти. Доцільно зауважити, що ґрунти не є стійкими до ерозії, тому у сільському господарстві інтенсивно застосовуються протиерозійні технології, а також контурне землеробство.

Серед інших областей Західного регіону Львівська вважається найбільш урбанізованою, де густина населення є вищою за середній рівень заселеності. Сільське населення складає біля 40% і відповідно 60% – міське.

Соціальні та адміністративні показники покажемо у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні адміністративно-територіальні та соціально-економічні показники Львівської області [46; 48]

Показник	Рік				
	2015	2018	2019	2020	2020 до 2018, %
Міста	44	44	44	44	100
Селища міського типу	34	34	34	34	100
Сільські населені пункти	1850	1850	1850	1850	100
Територія, тис. км ²	21,8	21,8	21,8	21,8	100
Щільність наявного населення, осіб на 1 км ²	116,2	115,9	115,5	115,1	99,3
Населення – всього, тис. осіб	2537,8	2529,6	2522,0	2512,0	99,3
Міське населення, тис. осіб	1547,0	1542,1	1537,7	1534,0	99,5
Сільське населення, тис. осіб	990,8	987,5	984,3	978,0	99,0
Економічно активне населення, тис. осіб	1134,7	1136,6	1139,9	1150,3	101,2
у тому числі: зайняте населення	1042,0	1050,8	1061,2	1075,2	102,3
безробітне	92,7	85,8	78,7	75,1	87,5
Економічно неактивне населення, тис. осіб	741,6	733,6	726,8	709,5	96,7
Кількість всіх підприємств, од.	18628	19233	20480	20909	108,7
Фінансовий результат всіх підприємств до оподаткування, млн грн	7491,3	8161,6	9729,3	2483,1	30,4
Обсяг реалізованої продукції без ПДВ, тис. грн	183,1	350,8	406,5	423,0	120,6
Середньооблікова кількість штатних працівників (тис. осіб)	483,1	474,1	471,6	470,8	99,3
Середньомісячна номінальна зарплата одного працівника, грн	3646	8001	9271	10299	128,7
Валовий регіональний продукт, тис. грн	94,7	147,4	177,2	214,4	145,4

З даних таблиці 2.1 бачимо, що в динаміці за досліджуваний період 2018-2020 роки адміністративно-територіальні показники Львівської області не змінилися, але населення як міське, так і сільське – зменшилося, кількість безробітних зменшилася на 12,5%, кількість всіх суб'єктів господарювання області збільшилася на 8,7%, а їх фінансові результати до оподаткування зменшилися аж на 69,6%, середньооблікова чисельність штатних працівників

зменшилася на 0,7%, рівень середньомісячної номінальної заробітної плати на одного працівника зріс на 28,7%.

На основі SWOT-аналізу Львівської області загалом показані сильні та слабкі сторони, а також конкретні можливості регіону та його загрози й ризики. Звичайно, що сильних сторін та можливостей Львівщина має більш ніж достатньо. Це говорить про те, що наявність такого потенціалу дає можливість формувати як стратегічні, так і операційні цілі розвитку області на довгострокову перспективу (див. Додаток Б1-Б4).

В наступній таблиці 2.2 покажемо динаміку земельного фонду Львівської області. Адже земля є найголовнішим територіальним багатством економіки не тільки окремої області, але і країни загалом.

Таблиця 2.2 – Земельний фонд Львівської області, га [37; 46]

Показник	Рік					2020 до 2012, %
	2012	2015	2018	2020		
				га	%	
Загальна земельна площа	2183197	2183197	2183197	2183197	100	100
Сільськогосподарські угіддя	1292655	1290197	1240000	1241500	56,9	96,0
Землі лісового фонду	694632	694714	706000	703000	32,2	101,2
Забудовані землі	113068	115610	160300	162000	7,4	143,3
Заболочені землі	9428	9429	9400	9400	0,4	99,7
Відкриті землі без рослинного покриву	30632	30466	14300	14200	0,7	46,4
Землі водного фонду	42783	42782	42400	42300	1,9	98,9

З даних таблиці 2.2 бачимо, що за досліджуваний період загальна площа області не змінилася, сільськогосподарські угіддя зменшилися на 4%, забудовані землі збільшилися на 43,3%, а відкриті землі без рослинності зменшилися аж на 53,6%, землі водного фонду теж зменшилися на 1,1%. У структурі земельного фонду Львівщини за 2020 рік сільськогосподарські угіддя займали 56,9%, ліси – 32,2%, а під забудовами – 7,4%.

Спеціалізуються суб'єкти господарювання Львівської області на індустріально-аграрному виробництві, де біля 80% від сукупної товарної продукції припадає на промисловість. Головними галузями є: хімічна, паливно-енергетична, машино-будівна, металообробна, деревообробна, лісова, сільськогосподарська багатогалузева, целюлозно-паперова, легка, харчова, туристично-курортна та інші. Якщо деталізувати харчову промисловість, то вона в області є досить розвинутою складовою агропромислового комплексу, до якої входять м'ясна, молочна, маслосироробна, цукрова, хлібопекарська, кондитерська, олійно-жирова, плодоовочеконсервна, пивоварна, лікеро-горілчана, тютюнова та інші галузі. Тобто агропромисловий комплекс Львівської області об'єднує сировинне виробництво, переробну промисловість та обслуговуючу сферу.

Сільське господарство спеціалізується як на вирощуванні тваринницької продукції – яловичина, свинина, м'ясо птиці, так і на рослинництві – зернові, цукрові буряки, картопля, олійні культури, льон-довгунець, соя, ріпак, овоч. Досить стрімкого розвитку набуло садівництво, ягідництво, ставкове рибництво та бджільництво. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва поділяє область на три основні зони – гірсько-карпатську, рівнинну та приміську [12].

В наступній таблиці 2.3 наведемо дані про наявні сільськогосподарські угіддя Львівщини.

Таблиця 2.3 – Площа сільськогосподарських угідь Львівської області, тис. га [46]

Показник	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., %
Сільськогосподарські угіддя, всього	1261,5	1260,8	1240,0	1241,5	98,5
з них: рілля	794,1	793,4	770,9	772,6	97,4
сіножаті	187,6	187,6	195,4	195,2	104,1
пасовища	255,8	255,7	250,7	250,3	97,9
багаторічні насадження	23,2	23,4	22,8	23,2	99,1

Дані таблиці 2.3 показують, що за досліджувані 2018-2020 роки площа сільськогосподарських угідь у всіх категоріях господарств Львівської області зменшилася на 1,5%, рілля – на 2,6%, а пасовища – на 2,1%.

Розподіл сільськогосподарських угідь аграрних підприємств області за 2020 рік покажемо структурно на рисунку 2.1.

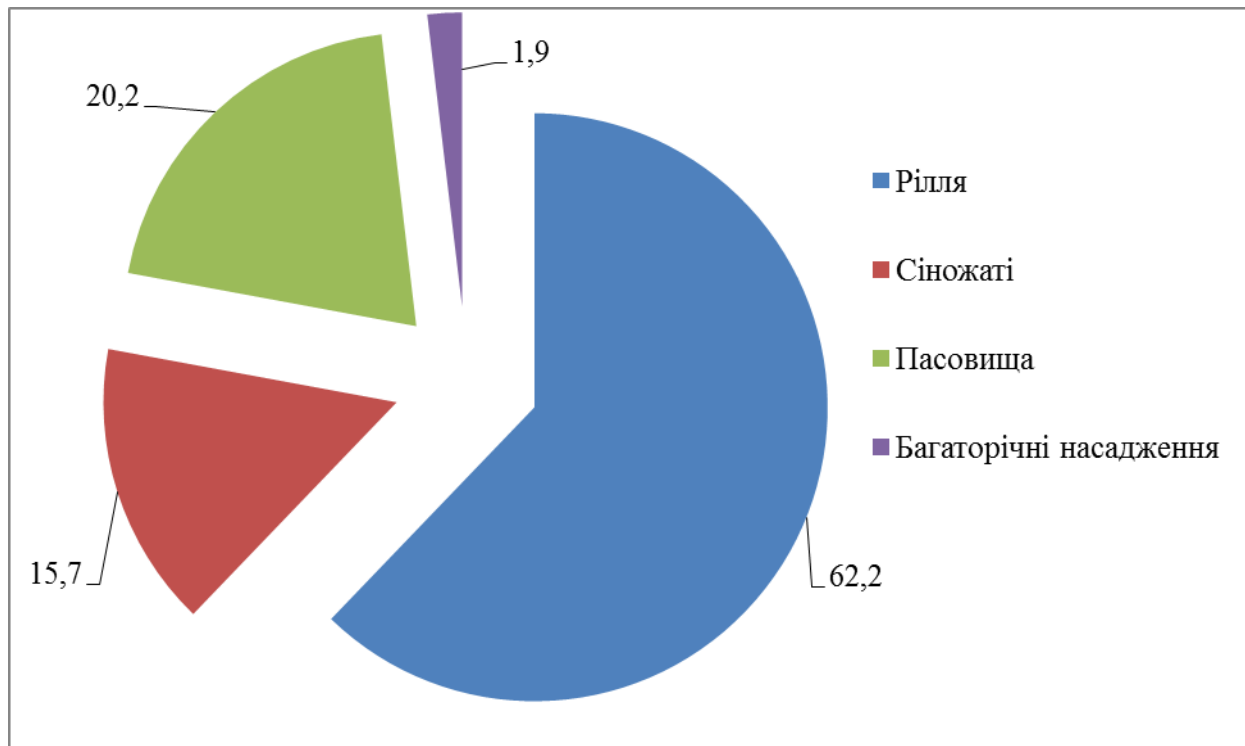

Рис. 2.1 – Структура сільськогосподарських угідь агропідприємств Львівської області, %.

З рисунку 2.1 видно, що 62,2% від всіх сільськогосподарських угідь займає рілля, 20,2% – пасовища, 15,7% – сіножаті, а 1,9% – це площі під багаторічними насадженнями.

Сільськогосподарським виробництвом займаються різноманітні суб'єкти господарювання з різною формою власності – це кооперативи, агрофірми, товариства, фермерські господарства, приватні підприємства та інші формування, а також господарства населення, яким надано землі в оренду для ведення особистого підсобного господарства.

Далі у таблиці 2.4 покажемо відомі аграрні формування області, які займаються вирощуванням рослинницької продукції.

Таблиця 2.4 – Найбільш відомі аграрні підприємства Львівської області

Назва	Район
ПП «Західний Буг»	Радехівський
ТзОВ «Агро Л В Лімітед»	Кам'янка-Бузький
ПП «Гові»	Червоноградський
ПП «Агрофірма «Лугове»	Бродівський
ТзОВ «Хлібодар»	Сокальський
ПП «Агрофірма «Дзвони»	Перемишлянський
ФГ «Лелик»	Жовківський
ФГ «Сяйво-Стрий»	Стрийський
ТзОВ «Агро-Лан»	Жовківський
СГТзОВ «Довіра»	Яворівський
ПАТ «Агрофірма «Провесінь»	Пустомитівський
СГТзОВ «Світанок»	Дрогобицький
ТзОВ «Дністер»	Городоцький
ТзОВ «Галичина-Захід»	Стрийський
ТзОВ «Млин Агро»	Жидачівський
ПП «Урожай»	Золочівський
ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків»	Жовківський
ПП «ПАТФ «Винниківська»	Пустомитівський
ПП «Агросвіт»	Буський

Станом на 2020 рік, за статистичними даними, кількість підприємств, які мали сільськогосподарські угіддя, склали 869 одиниць (табл. 2.5) [12; 46].

Таблиця 2.5 – Розподіл підприємств Львівської області за розміром сільськогосподарських угідь, 2020 рік [46]

Показник	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	од.	частка, %	тис. га	частка, %
Площа угідь, всього	869	100	385,5	100
до 50 га	449	51,7	7,6	2,0
50,1 – 100	123	14,2	8,9	2,3
100,1 – 500	174	20,0	40,9	10,6
500,1 – 1000	56	6,4	40,4	10,5
1000,1 – 2000	36	4,1	49,4	12,8
2000,1 – 3000	10	1,2	24,9	6,5
більше 3000	21	2,4	213,4	55,3

Як показують дані таблиці 2.5, підприємства, які мають площу до 50 га, складають 51,7% від загальної їх кількості, але займають лише 2% від загальної площі всіх угідь області. А підприємств, які мають площу більшу за 3000 га, є лише 21-е, а частка їх площі від загальної формує аж 55,3%.

Крім головного засобу виробництва – землі, підприємства мають мати в наявності і інші виробничі чинники, серед яких важлива роль припадає на трудові ресурси, від яких сучасний конкурентний ринок вимагає високої кваліфікації та професіоналізму. Але доцільно зауважити, що оплата праці у сільському господарстві є одна з найнижчих серед інших галузей національної економіки. Через такий вагомий чинник агропромисловий комплекс є не привабливим стосовно зайнятості, особливо молодого продуктивного населення (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Трудові ресурси сільського, лісового та рибного господарства Львівської області [46]

Показник	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., %
Кількість зайнятого населення у галузі, тис. осіб	184,0	194,8	191,8	176,0	90,3
Усього зайнятих	1042,0	1061,2	1075,2	1038,9	97,9
% від загальної кількості	17,7	18,4	17,8	16,9	-0,8 п.
Кількість штатних працівників у галузі, тис. осіб	9,4	11,3	10,6	10,9	96,5
Усього штатних працівників	483,1	474,1	471,6	470,8	99,3
% від загальної кількості	1,9	2,4	2,2	2,3	0,4 п.

На жаль, статистичні дані відсутні стосовно зайнятості та кількості працівників окремо у сільському господарстві, їх подають разом із лісовим та рибним господарствами. Але навіть за наявності таких даних бачимо, що за досліджуваний період трудові ресурси мають тенденцію до незначного, але зменшення.

У наступній таблиці 2.7 покажемо динаміку забезпечення підприємств області сільськогосподарською технікою. Адже важливим є не тільки наявність машин та обладнання на підприємстві, але і їхня модернізація, осучаснення та

новизна. Логічно, чим новішою є техніка, тим продуктивнішим є процес виробництва та низька собівартість продукції.

Таблиця 2.7 – Наявність основної сільськогосподарської техніки у аграрних підприємствах Львівської області [37; 46]

Показник	Рік					2019 до 2017, %
	2010	2015	2017	2018	2019	
Трактори	2730	2407	2258	2359	2317	102,6
Тракторні причепа та напівпричепа	1225	1020	895	1529	1432	у +1,6 р.
Зернозбиральні комбайни	783	588	535	545	551	103,0
Кормозбиральні комбайни	143	85	82	50	48	58,3
Бурякозбиральні комбайни і машини	81	39	35	27	25	71,4
Машини для захисту с/г культур	241	360	379	407	444	117,1
Культиватори	769	826	862	918	926	107,4
Картоплесаджалки	103	87	102	69	54	52,9
Сівалки	893	818	771	738	725	94,0
Жатки валкові	74	107	128	293	311	у +2,4 р.
Сінокосарки	215	201	201	186	182	90,5

З даних таблиці 2.7 бачимо, що кількість техніки у динаміці змінюється в залежності від спеціалізації, тобто, які види для суб'єктів господарювання є економічно вигідними. Наприклад, обсяги вирощування цукрових буряків та картоплі зменшилися, це і призвело до скорочення відповідної техніки. Але загалом кількість одиниць тракторів, зернозбиральних комбайнів, машин для захисту сільськогосподарських рослин має тенденцію до зростання. Постає паралельно інше питання – на скільки відсотків ця техніка зношена?

Наявність ресурсного потенціалу у суб'єктів господарювання призначений для процесу виробництва, який з точки зору економічної теорії має використовуватися економічно, раціонально і маловитратно. Адже низька виробнича і повна собівартість виробництва продукції призводить до

ефективної діяльності та високого рівня рентабельності. Структуру виробничої собівартості продукції рослинництва у аграрних підприємствах області покажемо у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Динаміка структури виробничої собівартості продукції рослинництва у підприємствах Львівщини, % [46]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., +, -
Прямі матеріальні витрати, усього	55,0	54,7	54,0	-1,0
у т.ч.: насіння і посадковий матеріал	8,0	8,6	8,1	0,1
інша продукція сільського господарства	4,0	3,3	4,4	0,4
мінеральні добрива	20,8	22,1	20,7	-0,1
пальне і мастильні матеріали	9,0	7,9	6,1	-2,9
електроенергія	0,5	1,0	1,1	0,6
паливо і енергія	0,7	0,6	0,7	0
запасні частини, матеріали для ремонту	4,2	3,2	4,2	0
Прямі витрати на оплату праці	4,2	3,9	4,2	0
Інші прямі витрати, усього	19,7	24,0	25,4	5,7
відрахування на соціальні заходи	1,3	0,8	0,9	-0,4
орендна плата за земельні паї	9,5	7,0	11,3	1,8
майнові паї	0,5	2,4	0,0	-
амортизація	5,9	6,6	7,4	1,5
Загальновиробничі витрати, усього	21,1	17,4	16,4	-4,7
з них: оплата послуг сторонніх організацій	14,1	10,8	9,8	-4,3

У структурі витрат за 2020 р., як показує таблиця 2.8, найбільшу частку займають прямі матеріальні витрати – 54%, з яких 20,7% припадає на мінеральні добрива, насіння та посадковий матеріал – 8,1%, інші прямі витрати – 25,4%, а загальновиробничі витрати складають 16,4%. Отже, з огляду вище наведеного, можемо зробити висновок, що аграрні підприємства Львівської області мають достатній ресурсний потенціал для ведення своєї господарської діяльності, вдосконалення асортиментного переліку вирощування культур та підвищення конкурентних позицій порівняно із іншими областями країни.

2.2 Оцінка стану та аналіз виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва

Безперечно, дослідження конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва Львівської області вимагає перш за все з'ясувати, які саме формування входять у даний агробізнес. Адже вагому частку у кількості господарюючих суб'єктів у всіх галузях сільського господарства займають фермерські господарства та господарства населення. За даними статистичного управління, за 2020 рік у сільському господарстві були задіяні біля 280 тисяч домогосподарств, близько 1390 сільськогосподарських підприємств, з яких 787 склали фермерські господарства. Тобто дані господарюючі формування займаються виробництвом рослинницької та тваринницької продукції, а конкретно ті, які мають сільськогосподарські угіддя, як показує таблиця 2.5, їх є 869 одиниць, тобто без домогосподарств.

Згідно даних Департаменту агропромислового розвитку Львівської ОДА, за темпами виробництва валової сільськогосподарської продукції за 2020 рік серед інших областей країни Львівська зайняла 4-те місце, а за обсягами виробництва – 8-ме. Це достатньо високий показник стосовно обсягів сільськогосподарської діяльності порівняно із іншими регіонами [37].

Якщо оцінювати виробництво продукції рослинництва за натуральними показниками, то найвагомими з них є посівна площа, урожайність з 1га та валовий збір. Звичайно, що валове виробництво культур можна отримувати екстенсивним шляхом, тобто збільшувати посівні площі. Але не кожен суб'єкт господарювання має можливість постійно збільшувати площу. Це навіть з точки зору обмеженості даного ресурсу не є ефективно. Тому підприємства вдаються до інтенсивних методів збільшення обсягів виробництва, а саме впровадження високоврожайних та морозостійких сортів, агротехнічних прийомів, механізованого обробітку ґрунтів, застосування оптимального внесення органічних та мінеральних добрив, засобів захисту рослин від шкідників і хвороб та інших способів. Саме такий підхід інтенсифікації

сільськогосподарського виробництва у підприємствах регіону дозволив у динаміці підвищити урожайність практично всіх культур в 1,5-2,5 разів. Динаміку розвитку рослинництва покажемо у таблиці 2.9.

**Таблиця 2.9 – Динаміка виробництва основних
сільськогосподарських культур у господарствах всіх категорій
Львівської області [46]**

Рік	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочі	Плодові та ягідні культури
	Посівна площа, тис. га					
1995	304	46	0,0	87	12	23
2000	267	26	-	106	20	14
2005	272	22	0,2	99	21	14
2010	250	14	0,1	95	23	14
2015	302	12	11	94	25	14
2017	297	16	35	95	26	15
2018	296	12	34	94	26	15
2019	318	11	26	94	36	15
2020	307	13	31	95	42	15
2020 до 2018, %	103,7	108,3	91,2	101,1	161,5	100,0
	Урожайність, ц/га					
1995	28	204	13	104	143	76
2000	20	176	-	143	138	68
2005	23	197	17	130	184	57
2010	26	380	17	133	181	70
2015	45	470	25	172	192	80
2017	48	515	21	179	200	83
2018	49	580	23	180	197	99
2019	51	564	27	167	194	88
2020	52	576	27	169	192	101
2020 до 2018, %	106,1	99,3	117,4	93,9	97,5	102,0
	Валовий збір, тис. ц					
1995	8658	9144	0	8989	1636	1487
2000	4814	4006	-	15103	2686	905
2005	6268	4373	3	12973	3796	738
2010	6226	5295	2	12588	4119	901
2015	13663	5830	278	16225	4835	1067
2017	14170	8092	737	16938	5111	1143
2018	14400	6719	798	16982	5128	1375
2019	16437	6190	726	15728	7091	1226
2020	16074	7231	848	16011	8067	1405
2020 до 2018, %	111,6	107,6	106,3	94,3	157,3	102,2

Дані таблиці 2.9 показують, що площі в агропідприємствах Львівщини за досліджуваний період суттєво зросли лише під овочі, тобто на 61,5% порівняно із 2018 р. і у 3,5 рази стосовно 1995 р. Порівняно із 1995 р. урожайність всіх культур підвищилася, а саме: зернових – на 85,7%, цукрових буряків – у 2,8 рази, соняшника – у 2,1 рази, картоплі – 1,6 рази, овочів – на 34,3% і плодів та ягід – на 33%. Відповідно через збільшення урожайності та в деякій мірі площі зросло і валове виробництво, що позитивно вплинуло на кінцеві фінансові результати підприємств та стало стимулом для подальшого виробничого процесу та його вдосконалення. Досить парадоксальним є той факт, що обсяги виробництва практично всієї сільськогосподарської продукції в області є зростаючими, а забезпеченість внутрішнього ринку та фактичне споживання на одну людину зменшуються, тобто населення найбільше недоспоживає овочів, фруктів та ягід.

У наступній таблиці 2.10 покажемо динаміку виробництва основних культур у розрізі категорій господарств регіону.

Таблиця 2.10 – Валове виробництво основних сільськогосподарських культур за категоріями господарств Львівщини, тис. ц [46]

Рік	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочі	Плодові та ягідні культури
	Підприємства					
2018	10244	6602	798	507	258	207
2019	12040	6190	727	500	298	217
2020	11891	7231	848	491	350	264
2020 до 2018, %	116,1	109,5	106,3	96,8	135,7	127,5
	Господарства населення					
2018	4156	117	-	16475	4870	1168
2019	4397	-	-	15229	6793	1009
2020	4183	-	-	15520	7717	1141
2020 до 2018, %	100,6	-	-	94,2	158,5	97,7

Як бачимо з даних таблиці 2.10, виробництво продукції рослинництва зросло за досліджуваний період як у сільськогосподарських підприємствах, так

і у господарствах населення, за винятком картоплі, яка зменшилася на 3,2% у підприємствах та на 5,8% – у господарствах населення.

Для порівняння покажемо на графіку структуру виробництва агрокультур в розрізі господарств за 2020 рік (рис. 2.2).

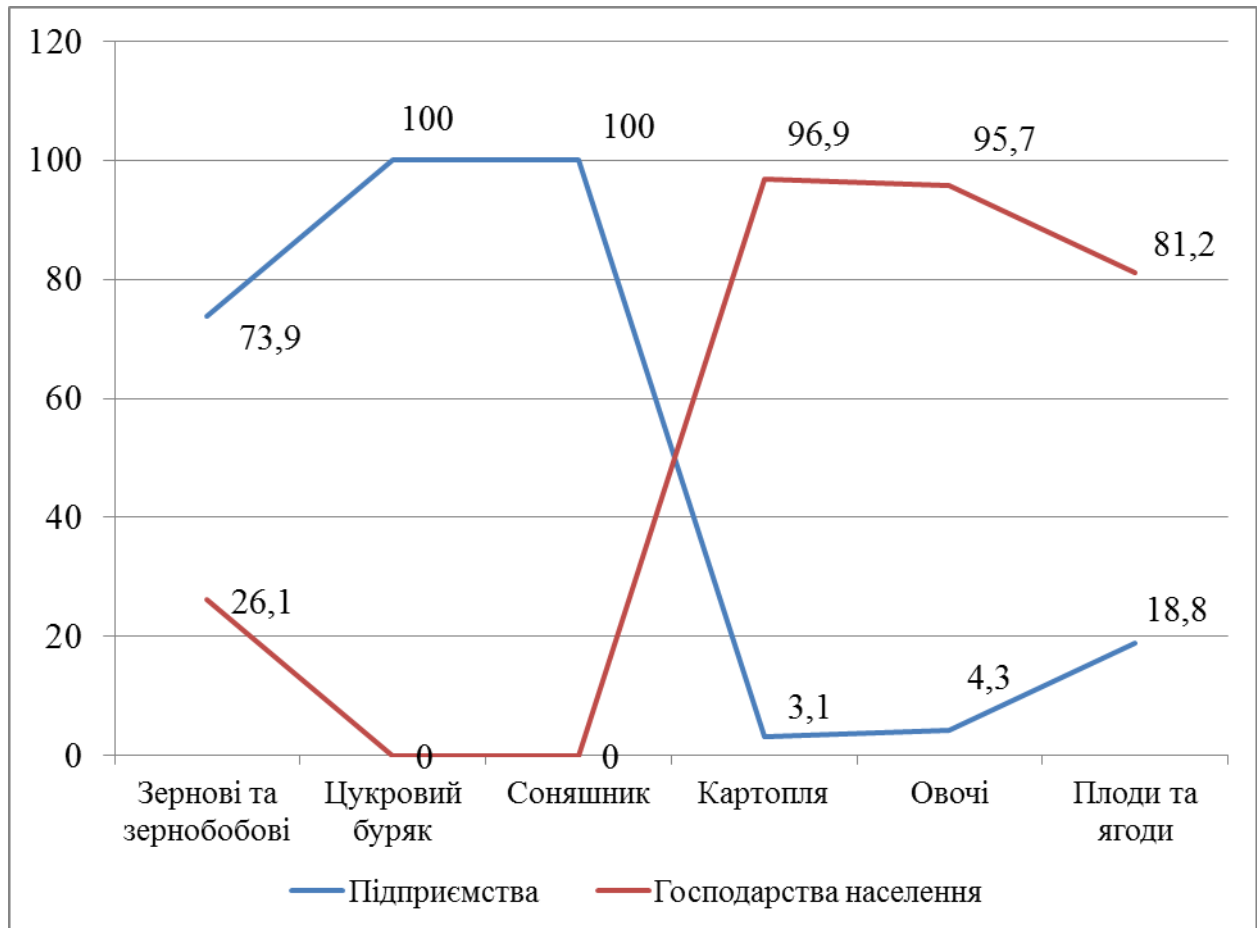

Рис. 2.2 – Структура виробництва сільськогосподарських культур у розрізі всіх категорій господарств, %.

З графіку видно, що зернові та зернобобові культури, цукровий буряк та соняшник левову частку вирощують сільськогосподарські підприємства, а картоплю, овочі та плоди і ягідні культури – господарства населення.

Важливу роль у забезпеченні населення продовольством відіграють зернові та зернобобові культури. Адже призначення даних культур полягає у постачанні сировини для виробництва хлібобулочної, макаронної, кондитерської продукції, а також для пакування круп та борошна різного гатунку. Важливу роль у якості борошна та продукції з нього виконують тверді

сорти пшениці. Але поки що підприємства Львівської області та і України загалом вирощують дуже мізерну її частку – всього до 30 тис. т.

Натомість світове виробництво «твердої пшениці» складає 30-35 млн т.

У таблиці 2.11 наведемо натуральні показники виробництва зернових у розрізі культур, які вирощують всіх підприємства області.

Таблиця 2.11 – Виробництво зернових та зернобобових культур у всіх підприємствах Львівської області [46]

Показник		2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., %
Зернові та зерно-бобові	Площа, тис. га	295,9	318,1	306,6	103,6
	Урожайність, ц/га	49,0	51,5	52,4	106,9
	Валовий збір, тис. ц	14400	16437	16074	111,6
Пшениця	Площа, тис. га	171,0	180,7	174,7	102,2
	Урожайність, ц/га	45,5	47,8	44,9	98,7
	Валовий збір, тис. ц	7761	8635	7845	101,1
Ячмінь	Площа, тис. га	50,0	55,5	39,9	79,8
	Урожайність, ц/га	46,5	46,1	44,4	95,5
	Валовий збір, тис. ц	2320	2558	1768	76,2
Кукурудза на зерно	Площа, тис. га	40,8	55,7	66,5	163,0
	Урожайність, ц/га	89,2	80,9	88,0	98,6
	Валовий збір, тис. ц	3582	4589	5846	163,2
Овес	Площа, тис. га	13,1	12,7	13,3	101,5
	Урожайність, ц/га	19,4	25,7	25,2	129,9
	Валовий збір, тис. ц	252	324	335	132,9
Гречка	Площа, тис. га	4,3	2,1	2,4	55,8
	Урожайність, ц/га	11,1	9,9	10,2	91,9
	Валовий збір, тис. ц	48	22	28	58,3
Зерно-бобові	Площа, тис. га	10,6	5,4	3,6	34,0
	Урожайність, ц/га	23,5	22,7	16,5	70,2
	Валовий збір, тис. ц	230	121	59	25,6

З таблиці 2.10 бачимо, що площі під зернові культури за досліджуваний період збільшилися, а під зернобобові, навпаки, зменшилися. Урожайність теж коливається, що впливає в кінцевому підсумку на валовий збір. У 2020 р. вагомо скоротилася площа під гречку – на 44,2%, а також урожайність – на 8,1% і відповідно валовий збір – на 41,7% порівняно із 2018 р. Така ж сама ситуація із зернобобовими – площа зменшилася – на 66%, урожайність – на

29,8% і валове виробництво – на 74,4%. Але в загальному по зернових культурах у аграрних підприємствах області за 2018-2020 рр. спостерігається зростаюча тенденція наведених натуральних показників. Для кожного господарюючого суб'єкта головною ціллю виробництва є реалізація готової продукції та отримання високих прибутків для мотивації наступного циклу діяльності. Тому виробники зацікавлені у каналах реалізації великих партій вирощеної сільськогосподарської продукції за найвигіднішими ціна. Такий процес вигідного капіталобороту на підприємстві характеризується як конкурентоспроможний.

У таблиці 2.12 покажемо динаміку реалізації продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2.12 – Реалізація продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, т [46]

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., %
Зернові та зернобобові, усього	724609	959074	768702	106,1
у т.ч.: пшениця	326823	461475	363597	111,2
жито	9854	4619	6089	61,8
кукурудза на зерно	225624	336490	277826	123,1
ячмінь	143929	150183	117658	81,7
овес	1370	1714	606	44,2
гречка	3877	1408	941	24,3
зернобобові	12707	3032	1791	14,1
Олійні культури	333518	354107	312325	93,6
Цукровий буряк	701982	707667	789098	112,4
Картопля	37444	35655	30214	80,7
Овочі	7628	5600	12863	168,6
Плодові та ягідні культури	86075	8540	17993	20,9

З таблиці 2.12 бачимо кількісну реалізацію продукції рослинництва у динаміці. Збільшення збуту відбулося у 2020 р. зернових та зернобобових на 6,1% порівняно із 2018 р., у тому числі пшениці – на 11,2%, та кукурудзи на зерно – на 23,1%, а жита – зменшення – на 38,2%, вівса – на 55,8% та гречки – на 75,7%. Реалізація олійних культур теж зменшилася на 6,4%, картоплі на

19,3% та плодів і ягід – аж на 79,1%. А цукрових буряків – збільшилася на 12,4% та овочів – на 68,6%. Рівень товарності покажемо у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Рівень товарності основних культур у підприємствах області, % [46]

Показник		Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Картопля	Овочі	Плодові та ягідні культури
2018 р.	вироблено, тис. т	1024,4	660,2	50,7	25,8	20,7
	реалізовано, тис. т	724,6	702,0	37,4	7,6	86,1
	рівень товарності, %	70,7	106,3	73,8	29,5	у +4,2 р.
2019 р.	вироблено, тис. т	1204,0	619,0	50,0	29,8	21,7
	реалізовано, тис. т	959,1	707,7	35,6	5,6	8,5
	рівень товарності, %	79,7	114,3	71,2	18,8	39,2
2020 р.	вироблено, тис. т	1189,1	723,1	49,1	35,0	26,4
	реалізовано, тис. т	768,7	789,1	30,2	12,9	18,0
	рівень товарності, %	64,6	109,1	61,5	36,9	68,2

З таблиці 2.13 видно, що рівень товарності основних сільськогосподарських культур не є рівний 100%. Наприклад, рівень товарності зернових за 2020 р склав 64,6%, що на 6,1 пунктів менше порівняно із 2018 р., картоплі – 61,5%, що на 12,3 пунктів менше за 2018 р. Рівень товарності овочів є дуже низьким, оскільки підприємства залишають на зберігання, мають власні цехи з переробки та консервації. Стосовно цукрових буряків, то тут кількість реалізованої продукції згідно статистичних даних є вищою за виробництво.

Це пояснюється тим, що у даному випадку врахована продукція на давальницьких засадах, тому і перевищує фактичне валове виробництво на 9,1% у 2020 р., що на 2,8 пунктів більше порівняно із 2018 р. Аналогічна ситуація із плодовими та ягідними культурами за 2018 р., де реалізація у 4,2 рази перевищила їх фактичне виробництво, а за 2019-2020 рр. рівень товарності впав до 39,2% та 68,2%.

Провівши кількісний аналіз виробництва продукції рослинництва, доречним є показати і вартісну його оцінку. Адже високі фінансові результати є показником ефективності виробництва, належної конкурентоспроможності як продукції, так і самого підприємства, стимулом до покращення виробничого

процесу, рушієм підвищення заробітної плати та покращення матеріального добробуту працівників тощо.

У наступній таблиці 2.14 покажемо виробництво продукції сільського господарства у розрізі господарюючих формувань.

Таблиця 2.14 – Виробництво сільськогосподарської продукції у розрізі господарств Львівської області у постійних цінах 2016 року, млн грн [46]

Показник	Рік				
	2015	2018	2019	2020	2020 до 2018, %
	Господарства всіх категорій				
Продукція сільського господарства, всього	20237	22819	23004	24007	105,2
продукція рослинництва	13198	15522	15968	16938	109,1
продукція тваринництва	7039	7297	7036	7069	96,9
	підприємства				
Продукція сільського господарства, всього	8269	11103	11063	11872	106,9
продукція рослинництва	6232	8405	8481	9115	108,4
продукція тваринництва	2037	2698	2583	2757	102,2
	господарства населення				
Продукція сільського господарства, всього	13198	11716	11941	12135	103,6
продукція рослинництва	6966	7117	7487	7823	109,9
продукція тваринництва	5002	4599	4454	4312	93,8

Як показують дані табл. 2.14, виробництво продукції сільського господарства збільшилося у 2020 р. порівняно із 2018 р. у всіх категоріях господарств на 5,2%, у тому числі – рослинництва – на 9,1%. Таке вартісне збільшення більше пов'язане не із зростанням валового виробництва, а із зростанням цін на сільськогосподарську продукцію на ринку. Отже, за 2020 р. всього було вироблено продукції сільського господарства на суму 24007 млн грн, у тому числі продукції рослинництва – на 16938 млн грн.

Щоб краще зрозуміти динаміку виробництва продукції, покажемо це на графіку структурно у розрізі категорій господарств та загалом (рис. 2.3).

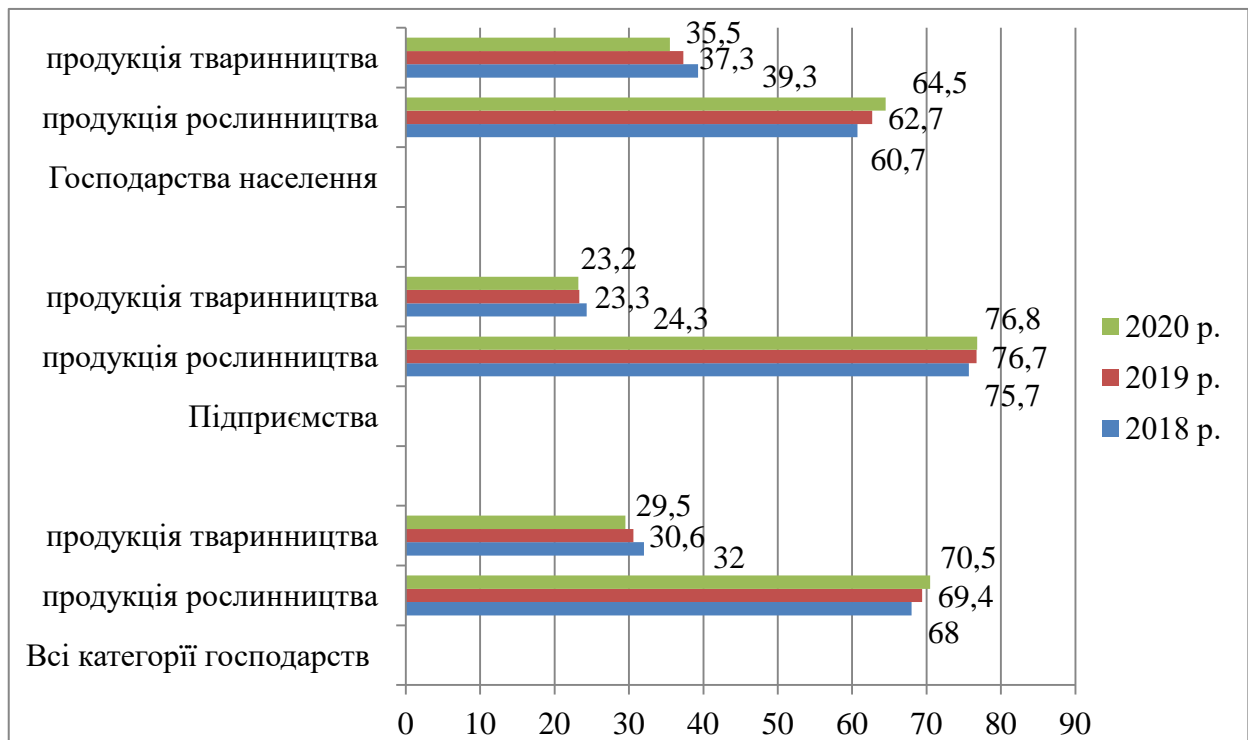

Рис. 2.3 – Структура виробництва аграрної продукції у розрізі господарств, %.

З рисунку 2.3 бачимо, що продукція рослинництва за досліджуваний період займає як в цілому, так і в розрізі господарств домінуючу частку. Наприклад, за 2020 р. – 70,5% в цілому, 76,8% – по підприємствах та 64,5% – по господарствах населення. До того ж обсяги виробництва і відповідно частка продукції тваринництва з роками катастрофічно зменшується. В першу чергу це пов'язано із трудомісткістю галузі, високою собівартістю вирощування через дороговартісні корми і аналогічно з низькою рентабельністю виробництва. Тому з роками у більшості аграрних підприємств переважає вирощування сільськогосподарських культур, серед яких є досить широкий вибір, крім того доступна техніка на лізингових умовах, пропозиція високоврожайних сортів, якісних препаратів обробітку рослин від шкідників та хвороб, переймання закордонного досвіду щодо застосування агротехнічних прийомів та розширення експортного потенціалу. І на завершення питання покажемо динаміку виробництва продукції у розрізі основних сільськогосподарських культур (табл. 2.15).

**Таблиця 2.15 – Виробництво продукції рослинництва
сільськогосподарськими підприємствами Львівської області у
постійних цінах 2016 року, млн грн [46]**

Показник	Рік				
	2015	2018	2019	2020	2020 до 2018, %
Продукція сільського господарства, всього	20237	22819	23004	24007	105,2
Продукція тваринництва	7039	7297	7036	7069	96,9
Продукція рослинництва	13198	15522	15968	16938	109,1
з неї: культури зернові та зернобобові	4528	4637	5247	5170	111,5
Культури технічні	2775	4406	4132	4795	108,8
картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	4651	4803	5314	5668	118,0
у тому числі: картопля	3165	3268	3027	3082	94,3
Плоди, ягоди, виноград	626	766	677	761	99,3
Кормові культури	540	504	422	373	74,0
Інша продукція рослинництва	105	362	184	210	58,0

Дані табл. 2.15 показують збільшення у 2020 р. виробництва зернових та зернобобових культур на 11,5% порівняно із 2018 р., або на 533 млн грн, на 8,8% зросло виробництво технічних культур, але картоплі зменшилося на 5,7%, кормових – на 26% та іншої продукції – на 42%.

Для кожного виробника важливим є не тільки отримання високих кількісних показників, але і вартісних. Адже прибуток виконує низку функцій, які прямо впливають на майбутні процеси господарюючих формувань. Продовжувати діяльність, залучати інвестиції, брати кредити, закривати виробництво, перепрофільовуватися чи об'єднуватися – це дії, які залежать саме від прибутковості та ліквідності підприємства. На жаль, у статистичних джерелах є тільки загальні фінансові показники, які стосуються діяльності сільськогосподарських підприємств в цілому. Проте, є інформація по фермерських господарствах, які є складовими аграрних підприємств, тому у таблиці 2.16 зробимо розрахунок їх фінансових показників.

Таблиця 2.16 – Основні показники діяльності фермерських господарств Львівщини [46]

Показник		2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. до 2018 р., %
Виробництво, тис. ц	Зернові та зернобобові	1564,4	1585,2	1821,6	116,4
	пшениця	908,2	976,6	987,8	108,8
	Буряк цукровий	370,2	193,4	169,7	45,8
	Картопля	98,8	89,3	90,5	91,6
	Овочі	94,5	101,0	96,7	102,3
Реалізація, тис. ц	Зернові та зернобобові	817,5	867,6	1054,9	129,0
	пшениця	525,5	594,1	671,9	127,9
	Буряк цукровий	223,6	127,2	96,4	43,1
	Картопля	49,0	35,3	63,5	129,6
	Овочі	48,8	44,4	45,6	93,4
Рівень товарності, %	Зернові та зернобобові	52,3	54,7	57,9	5,6
	пшениця	57,9	60,8	68,0	10,1
	Буряк цукровий	60,4	65,8	56,8	-3,6
	Картопля	49,6	39,5	70,2	20,6
	Овочі	51,6	44,0	47,2	-4,4
Собівартість реалізованої продукції, грн/ц	Зернові та зернобобові	330,2	350,4	380,6	115,3
	пшениця	342,6	362,5	381,6	111,4
	Буряк цукровий	69,8	61,2	54,0	77,4
	Картопля	241,2	295,3	350,8	145,4
	Овочі	310,2	635,7	1261,7	у +4,1 р.
Середня ціна 1 ц, грн	Зернові та зернобобові	420,6	453,8	479,0	113,9
	пшениця	421,8	447,5	482,1	114,3
	Буряк цукровий	78,6	75,2	62,7	79,8
	Картопля	339,2	425,7	537,9	158,6
	Овочі	515,1	852,8	1486,6	у +2,9 р.
Дохід від реалізації, млн грн	Зернові та зернобобові	343,8	393,7	505,3	147,0
	пшениця	221,7	265,9	323,9	146,1
	Буряк цукровий	17,6	9,6	6,0	34,1
	Картопля	16,6	15,0	34,2	у +2,1 р.
	Овочі	25,1	37,9	67,8	у +2,7 р.
Собівартість реалізованої продукції, всього, млн грн	Зернові та зернобобові	270,0	304,0	401,5	148,7
	пшениця	180,0	215,4	256,4	142,4
	Буряк цукровий	15,6	7,8	5,2	33,3
	Картопля	11,8	10,4	22,3	189,0
	Овочі	15,1	28,2	57,5	у 3,8 р.
Прибуток, млн грн	Зернові та зернобобові	73,8	89,7	103,8	140,6
	пшениця	41,7	50,5	67,5	161,9
	Буряк цукровий	2,0	1,8	0,8	40,0
	Картопля	4,8	4,6	11,9	у +2,5 р.
	Овочі	10,0	9,7	10,3	103,0
Рівень рентабельності, %	Зернові та зернобобові	27,3	29,5	25,9	-1,4
	пшениця	23,2	23,4	26,3	3,1
	Буряк цукровий	12,8	23,1	15,4	2,6
	Картопля	40,7	44,2	53,4	12,7
	Овочі	66,2	34,4	17,9	-48,3

Як демонструє таблиця 2.16, фермерські господарства області є конкурентоспроможними, про що свідчить їх фінансово-господарська діяльність, результати якої є прибутковими за аналізований період. Було вирощено за 2020 р. 1821,6 тис. ц зернових та зернобобових культур, що на 16,4% більше, ніж у 2018 р., а реалізовано 1054,9 тис. ц, що на 29% вище з порівнюючим роком, з рівнем товарності 57,9%. Рівень товарності продукції рослинництва є досить низьким, але це пояснюється тим, що фермери залишають вирощену продукцію на насіння та на власне споживання, а також на переробку. Собівартість 1 ц продукції теж зростає, це пов'язано із макроекономічними причинами, у тому числі інфляційними процесами. Паралельно зросли реалізаційні ціни, що вплинуло на отримання доходів. Найбільший прибуток за 2020 р. фермери області отримали від зернових та зернобобових культур – 103,8 млн грн, що на 40,6% більше стосовно 2018 р. Рівень рентабельності продукції рослинництва за 2020 р, наприклад, картоплі склав 53,4%, що на 12,7 пунктів більше порівняно із 2018., а найменший було отримано від овочів – 17,9%, що на 48,3 пункти нижче, ніж у 2018 р. З огляду отриманих прибутків, найвигідніше фермерам займатися вирощуванням зернових та зернобобових культур, а саме пшениці та кукурудзи на зерно.

В цілому, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про наявність належної конкурентоспроможності підприємств, які виробляють продукцію рослинництва для задоволення споживчих потреб як внутрішнього, так і зовнішнього споживача.

2.3 Оцінка конкурентоспроможності продукції підприємства

Перш, ніж робити оцінку конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств, доцільно за допомогою SWOT-аналізу визначити переваги та недоліки, а також можливості й загрози, які в подальшому можуть вплинути на обсяги виробництва продукції у господарюючих формуваннях Львівської області (табл. 2.17).

Таблиця 2.17 – Основні переваги та недоліки сільськогосподарських підприємств Львівщини [12; 37; 46]

Переваги (сильні сторони)	
1.	Наявність виробничих потужностей
2.	Сприятливі природно-кліматичні умови
3.	Достатньо висока родючість ґрунтів
4.	Впровадження технологій для виробництва продукції рослинництва згідно вимог споживачів та високих європейських стандартів
5.	Придбання і введення в дію сучасних імпортних машин, техніки та обладнання
6.	Створення власної бази і міцного виробництва на основі глибоко продуманої стратегії комплексного розвитку підприємств
7.	Створення повного замкнутого власного циклу виробництва
8.	Ефективна взаємодія різних структурних підрозділів у процесі досягнення цілей
9.	Наявність висококваліфікованих спеціалістів та працівників
10.	Відлагоджені зв'язки з основними каналами реалізації сировини та споживачами продукції
11.	Стратегічно вигідне географічне положення, можливість інтеграції та співпраці з європейськими партнерами
12.	Розвинута система стратегічного планування
13.	Більшість підприємств проводять ефективне дослідження ринку
14.	Ефективна система контролю
15.	Великий експортний потенціал
16.	Активне завоювання лідерської позиції на ринку України, високий імідж підприємств в Україні
Недоліки (слабкі сторони)	
1.	Брак обігових коштів
2.	Невитриманий графік постачання матеріалів та сировини
3.	Кваліфікація менеджерів середнього рівня не зовсім дозволяє їм справлятися з питаннями планування, контролю та збуту продукції
4.	Співпраця із західними фірмами та партнерами стримується через нестабільність українського законодавства
5.	Продукція підприємств має сезонний характер
6.	Низька підтримка з боку держави
7.	Високий рівень обов'язкових виплат
8.	Недосконалість логістики та цінової політики

Як демонструють дані таблиці 2.17, переваг у підприємств області є достатньо. Це говорить про те, що потенціал високий і суб'єкти господарювання в повній мірі можуть вести конкуренцію не лише на внутрішньому, але і на зовнішньому ринках. Логічно, щоб збільшити обсяги виробництва та можливості реалізації за межами країни, а також зайняти

стабільну «нішу» на ринку, необхідно мінімізувати або усунути слабкі сторони тим шляхом, який є найприйнятнішим для більшості підприємств. Завдяки вище описаним сильним та слабким сторонам суб'єктів господарювання сільського господарства далі складемо перелік можливостей і загроз (табл. 2.18).

**Таблиця 2.18 – Зовнішні можливості та загрози
сільськогосподарських підприємств Львівської області**

Потенційні зовнішні можливості	
1.	Збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках
2.	Освоєння виробництва нових видів та сортів екологічно чистої продукції
3.	Обґрунтоване законодавство
4.	Збільшення доходів підприємств
5.	Залучення іноземних інвестицій
6.	Покращення сервісного обслуговування
7.	Збільшення обсягів реалізації продукції за рахунок росту доходів населення
8.	Найоптимальніший вибір сегментів ринку для власної продукції
9.	Повне маркетингове дослідження наявних та потенційних клієнтів підприємств
10.	Можливість покращення якості і кількості виробництва продукції за сприятливих погодних умов
Потенційні зовнішні загрози	
1.	Соціально-політична нестабільність в Україні (влада, політична ситуація, фінансова криза, нечітке законодавство, податкова політика, війна, пандемія)
2.	Знецінення грошей (девальвація при обігу національної валюти та ревальвація при обігу іноземної валюти)
3.	Високий рівень інфляції
4.	Зростання конкуренції (недобросовісної та жорсткої)
5.	Збільшення податкової ставки
6.	Скорочення доходів споживачів
7.	Зміна уподобань споживачів на користь іноземного виробника чи конкурента
8.	В Україні не виробляється необхідне високотехнічне і висококласне устаткування
9.	На вітчизняному ринку багато імпортової продукції
10.	Підвищення цін на продукцію може переорієнтувати гуртовиків на дешевшого постачальника

Як можливості, так і загрози для сільськогосподарських підприємств мають стратегічне значення у розвитку та розширенні обсягів виробництва. Всесторонній аналіз ринкової ситуації дозволяє виявити структурні переваги та

недоліки, потенційні можливості та загрози, а також встановити безпосередній зв'язок між окремими чинниками впливу на діяльність підприємств області. Тому стратегія подальшого їх розвитку повинна базуватися на врахуванні складових SWOT-аналізу (табл. 2.19).

Таблиця 2.19 – Матриця SWOT-аналізу аграрних підприємств Львівщини

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>До сильних сторін слід віднести зазначені вище конкурентні переваги, а також:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність висококваліфікованого персоналу із значним досвідом роботи в даній галузі; - наявність ефективних зв'язків з постачальниками якісної сировини і матеріалів; - можливість експлуатації продукції за спеціальних умов; - екологічна безпечність продукції; - високий потенціал ринку збуту; - наявність ефективних каналів збуту; - позитивний імідж підприємств на ринку 	<p>До слабких сторін слід віднести зазначені вище слабкі сторони, а також:</p> <ul style="list-style-type: none"> - низькі обсяги державного фінансування; - велика дебіторська заборгованість; - високі витрати на транспортування матеріалів і сировини; - велика відстань до споживачів, що знаходяться на сході України; - недостатньо розвинені лізингові послуги; - недостатній рівень управління
Можливості	Загрози
<p>До можливостей слід віднести зазначені вище, а також:</p> <ul style="list-style-type: none"> - залучення коштів Світового банку і ЄБРР; - збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; - вихід на нові ринки зарубіжних країн; - освоєння виробництва нових видів продукції; - зниження собівартості продукції за рахунок економії на постійних витратах; - збільшення присутності на ринку за допомогою створення власної мережі магазинів; - розвиток гуртових ринків сільськогосподарської продукції; - введення в експлуатацію модернізованого обладнання; - розширення обсягів виробництва та площ 	<p>До загроз слід віднести зазначені вище, а також:</p> <ul style="list-style-type: none"> - економічна та політична нестабільність в країні; - форс-мажорні обставини (пожежа, крадіжки, повені тощо); - підвищення цін на пальне, сировину та матеріали; - поява нових та зростання існуючих конкурентів; - зниження обсягів державного фінансування

Аналіз показує, що позиція підприємств області на достатньо високому конкурентному рівні. До того ж є потенціал освоювати зовнішні ринки.

Отже, на формування конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції впливають багато чинників, тому і її оцінка може базуватися на основі використання різних методів. На підставі не дуже розширених статистичних даних, які пропонує Управління статистики Львівської області, ми проведемо загальну комплексну оцінку конкурентоспроможності продукції, яка полягає у використанні традиційного, маркетингового та виробничого методів [46; 48].

Нагадаємо, традиційний підхід пов'язаний із якісними (споживчими) та економічними (ціновими) параметрами. Зауважимо, що якщо відношення якісних параметрів до економічних вище 1-ці, то продукція є конкурентоспроможною на ринку. З цього випливає, що якісні характеристики мають бути вищими за реалізаційну ціну. Але, на жаль, не завжди можна реально оцінити якість пропонованої продукції з боку споживача із-за відсутності відповідних приладів вимірювання якості. Єдине, на що орієнтується покупець – це на зовнішній вигляд продукції, свіжість та відсутність пошкодженості. А щодо гуртових закупівель, то тут обов'язковим є наявність сертифікатів якості у реалізатора. Априорі, так як сільськогосподарська продукція є основою продовольчого забезпечення, то попит на неї буде завжди, лише ціна залежатиме від якості. Тому можна зробити короткий висновок, що, якщо підприємства всіх категорій Львівської області з роками нарощують обсяги виробництва, то за традиційним методом пропонована продукція рослинництва є конкурентоспроможною.

Стосовно маркетингового підходу, то він враховує не лише ціну та якість продукції, але і організацію сервісу, гарантійні строки, оперативність постачання, репутацію та популярність торгової марки і самого підприємства, актуальність та важливість продукції тощо.

У таблиці 2.20 покажемо рейтинг продукції рослинництва області серед інших областей країни та її частку стосовно обсягів до України в цілому.

Таблиця 2.20 – Рейтинг та частка Львівської області з виробництва продукції рослинництва, тис. т [46; 48]

Показник	Рік				
	2018	2019	2020	2020 до 2018, %	Місце серед регіонів за 2020 р.
Зернові та зернобобові					
Україна	70056,5	75143,2	64933,4	92,7	х
Львівська область	1440,0	1643,7	1607,4	111,6	18
Область до країни, %	2,1	2,2	2,5	+0,4 п.	-
Буряк цукровий					
Україна	13967,7	10204,5	9150,2	65,5	х
Львівська область	671,9	619,0	723,1	107,6	7
Область до країни, %	4,8	6,1	7,9	+3,1 п.	-
Картопля					
Україна	22504,0	20269,0	20838,0	92,6	х
Львівська область	1698,2	1572,9	1601,1	94,3	3
Область до країни, %	7,5	7,8	7,7	+0,2 п.	-
Овочі					
Україна	9440,2	9687,6	9652,8	102,2	х
Львівська область	512,8	709,1	806,7	157,3	2
Область до країни, %	5,4	7,3	8,4	+3,0 п.	-
Плоди та ягоди					
Україна	2571,3	2118,9	2023,9	78,7	х
Львівська область	137,5	122,6	140,6	102,2	4
Область до країни, %	5,4	5,8	7,0	+1,6 п.	-

З даних таблиці 2.20 випливає, що аграрні підприємства всіх категорій Львівської області за кількістю виробленої продукції рослинництва відносно України займають невисоку частку. Наприклад, за 2020 р. зернові та зернобобові культури склали 2,5% відносно країни, а серед областей зайняли 18-те місце, цукровий буряк – 7,9% і 7-ме місце, картопля – 7,7% і 3-тє місце, овочі – 8,4% та 2-ге місце і плодови та ягідні культури – 7% та 4-те місце серед інших регіонів. Стосовно динаміки виробництва, то за досліджуваний період у Львівській області відбулося зростання обсягів продукції, за винятком картоплі (зменшилася на 5,7%), а загалом по Україні – зменшення, за винятком овочів (збільшилися на 2,2%).

Отже, даний рейтинг позитивно характеризує підприємства досліджуваної області, які виробляють конкурентоспроможну продукцію на внутрішньому ринку.

На завершення зробимо оцінку конкурентоспроможності продукції рослинництва на основі виробничого методу, який полягає в аналізі рентабельності продажів продукції (табл. 2.21).

Таблиця 2.21 – Рівень рентабельності продукції рослинництва у підприємствах області, % [46]

Показник	Рік				
	2015	2018	2019	2020	2020 до 2018, +, -
Зернові та зернобобові	25,3	17,5	0,5	12,0	-5,5
Буряк цукровий	44,0	8,1	0,1	6,6	-1,5
Картопля	0,9	23,5	-1,1	5,6	-17,9
Овочі	181,9	43,0	25,3	7,4	-35,6
Плодові культури	к	-6,9	-2,2	9,0	+15,9
Ягідні культури	221,8	50,1	-10,2	29,1	-21,0

З даних таблиці 2.21 бачимо, що за 2020 р. рівень рентабельності продукції рослинництва має позитивне значення. Отже, підприємства в загальному по області отримали прибутки від своєї діяльності. Хоча в порівнянні із 2018 р. рівень рентабельності практично всіх культур, крім плодових, впав на декілька пунктів.

В цілому, проаналізувавши діяльність підприємств всіх категорій області, можна зробити висновок, що виробництво продукції рослинництва в області є конкурентоспроможною, має високий потенціал для зростання та розширення, впливає та формує подальшу стратегію діяльності, потребує усунення недоліків та загроз за допомогою державної підтримки, іноземного інвестора та переймання закордонного досвіду.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1 Обґрунтування механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва

Сучасні ринкові умови вимагають від виробників-аграріїв якісної продукції рослинництва, підґрунтям якої є раціональне використання виробничого потенціалу на основі організаційно-економічних вдосконалень. Підприємство, яке налаштоване виробляти конкурентоспроможну сільськогосподарську продукцію, повинно володіти вмінням акліматизуватися до зовнішніх змін, використовуючи при цьому особливий економічний механізм, який по-іншому можна охарактеризувати як механізм інтенсифікації виробничої діяльності. Адже конкурентна боротьба проходить у різних умовах, які пов'язані із політичною та економічною нестабільністю, спадом платоспроможного попиту, інфляційними процесами, нераціональною структурою виробництва, неприйнятною зовнішньоекономічною політикою тощо. Саме такі негативні явища в економіці країни призвели до того, що багато підприємств не лише зменшили масштаби власного виробництва, але стали неприбутковими, збанкрутіли або взагалі закрилися. Тому впровадження ефективного механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва – це надійний та суттєвий чинник щодо комплексного удосконалення та підвищення економічної ефективності діяльності підприємства. Трактуювання механізму як процесу, полягає у здійсненні конкретних дій для отримання поставленої цілі. Нагадаємо, що загальна мета суб'єкта господарювання – це мінімум витрат і максимум прибутків.

Сам механізм інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва інтерпретується як ціла сукупність відповідних методів, важелів та інструментів для реалізації та розширеного відтворення складових потенціалу аграрного підприємства, а також досягнення стратегічної

цілі. Модель механізму інтенсифікації виробництва продукції рослинництва покажемо на рисунку 3.1 [36].

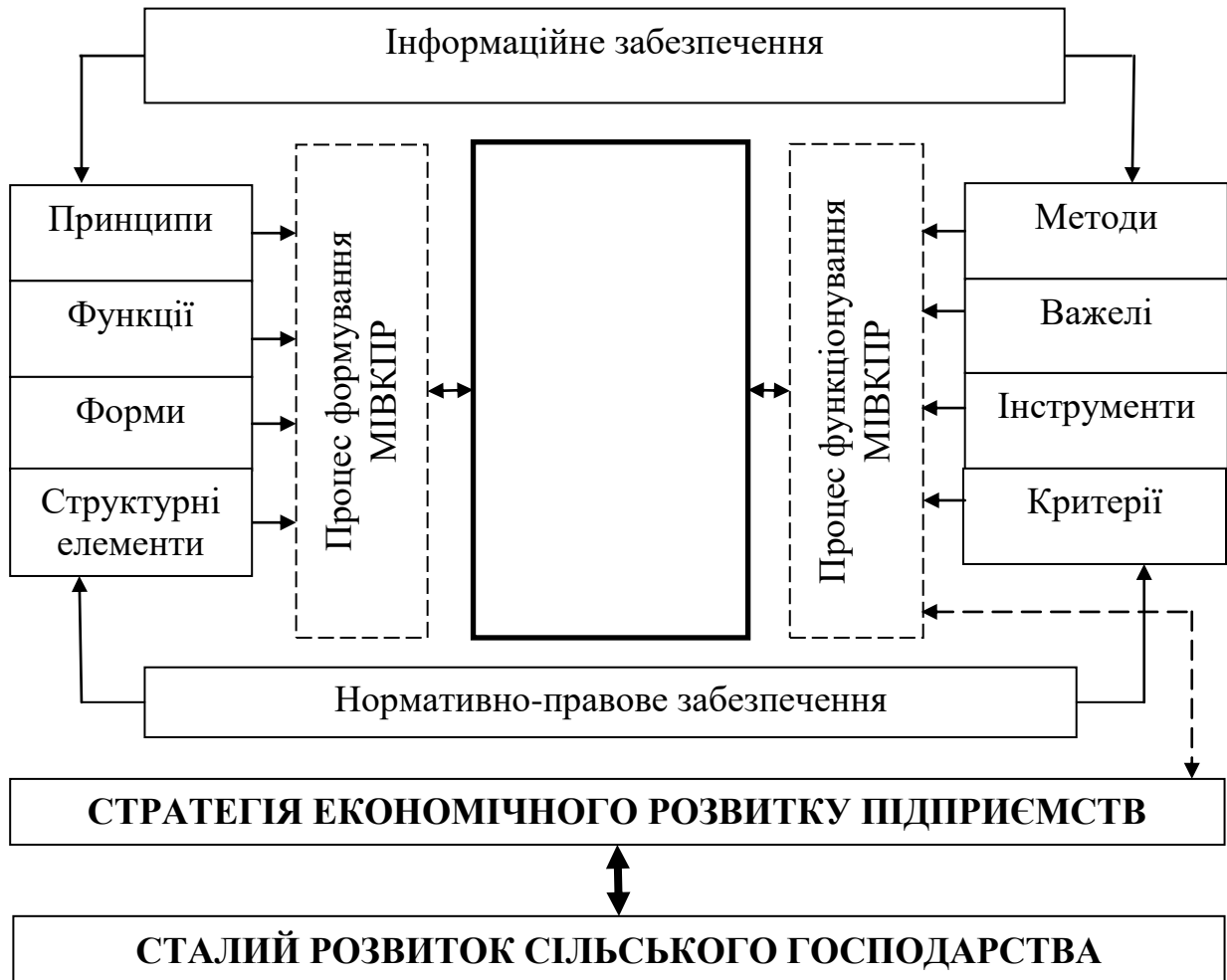

Рис. 3.1 – Схема взаємозв'язку побудови та функціонування механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах.

Бачимо з рисунку 3.1, що процес формування механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва за допомогою принципів, функцій, форм та структурних елементів з врахуванням нормативно-правової бази повинен забезпечити сам процес функціонування даного механізму завдяки методам, важелям, інструментам та критеріям і на цій основі будувати подальшу стратегію розвитку сільського господарства в цілому. Доцільно зауважити, що такий підхід щодо розвитку сільського господарства має включати інноваційні модернізовані технології, сучасні

агротехнічні прийоми, закордонний досвід ведення сільськогосподарського виробництва, високий професіоналізм та екологічні стандарти стосовно якості вирощеної продукції та продовольчих товарів з неї.

Також формування та функціонування механізму інтенсифікації виробництва повинно відбуватися поетапно з виконанням завдань, що належать відповідному складовому елементу даного механізму (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Завдання механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва [2; 39; 61]

Елементи	Завдання, що вирішуються
Інформаційне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - збір та обробка інформації про вплив зовнішнього середовища на підприємство; - збір та обробка інформації, необхідної для проведення оцінювання ефективності управління різними видами діяльності підприємства; - забезпечення ефективних комунікацій між підрозділами підприємства
Аналітичне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - проведення оцінювання ефективності управління різними видами діяльності підприємства; - виявлення чинників, що впливають на ефективність управління діяльністю та аналіз напряму і сили їх впливу; - аналіз та оцінювання виконання розроблених заходів щодо підвищення ефективності управління діяльністю
Організаційно-функціональне забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - формулювання цілей діяльності підприємства; - розроблення та прийняття рішень щодо забезпечення ефективного управління діяльністю підприємства; - організація реалізації прийнятих рішень із забезпечення ефективного управління діяльністю підприємства; - мотивація забезпечення реалізації рішень щодо ефективного управління діяльністю підприємства; - координація здійснення діяльності різних функціональних підрозділів із виконання рішень для забезпечення ефективного управління підприємством; - мінімізація ризиків, пов'язаних з управлінським впливом механізму
Контролююче забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> - контроль за виконанням рішень щодо забезпечення ефективного управління діяльністю підприємства; - забезпечення зворотного зв'язку між блоками механізму інтенсифікації виробництва продукції

Виконання конкретного завдання має своє важливе значення та впливає на результативність механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва.

Крім цього, успішне здійснення механізму інтенсифікації залежить ще від дотримання відповідних умов, які наведемо на рисунку 3.2.

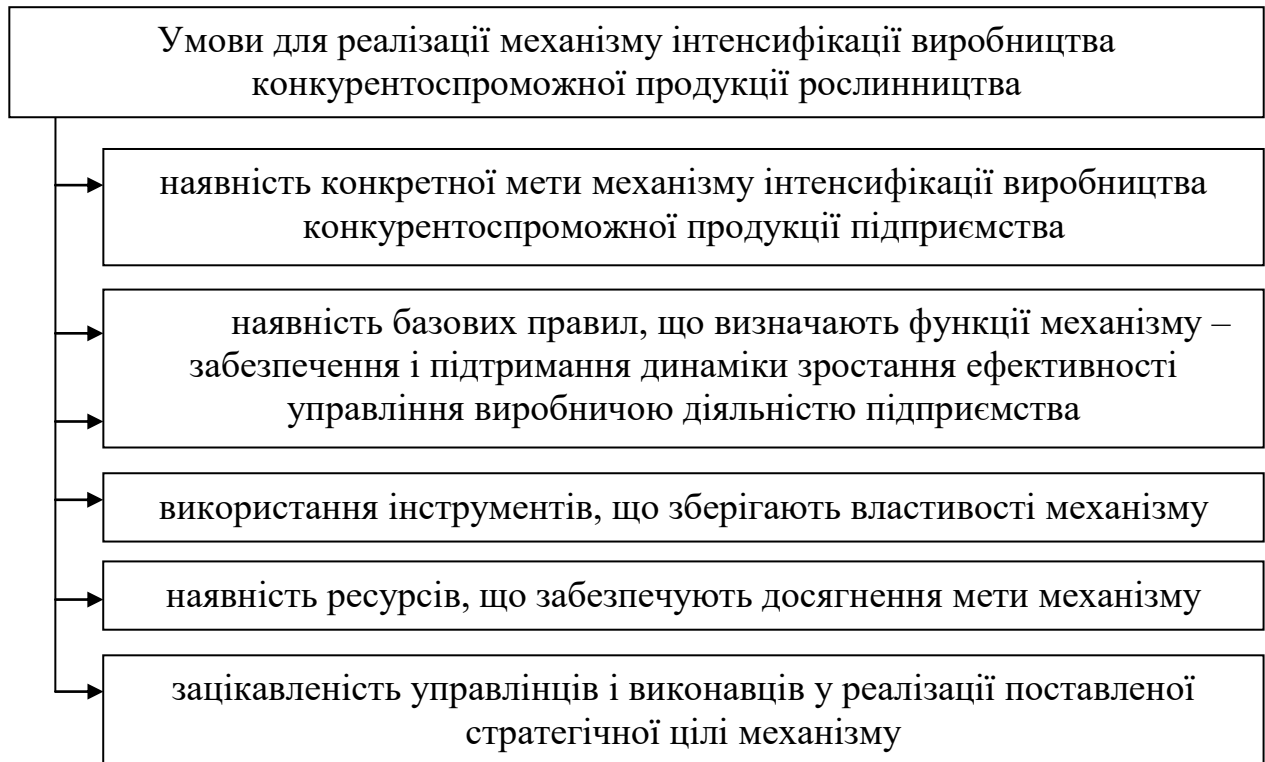

Рис. 3.2 – Умови для реалізації механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції аграрних підприємств

Звичайно, що наведені умови механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва підходять не лише для аграрних підприємств досліджуваної області, але й для інших регіонів країни, особливо для тих суб'єктів господарювання, які працюють на ринку більше 5-ти років та мають площі, які не є меншими за 500 га.

На основі вище наведених складових та умов механізму пропонуємо заходи інтенсифікації виробництва та подальшого розвитку конкурентоспроможної продукції рослинництва для аграрних підприємств Львівської області (рис. 3.3).

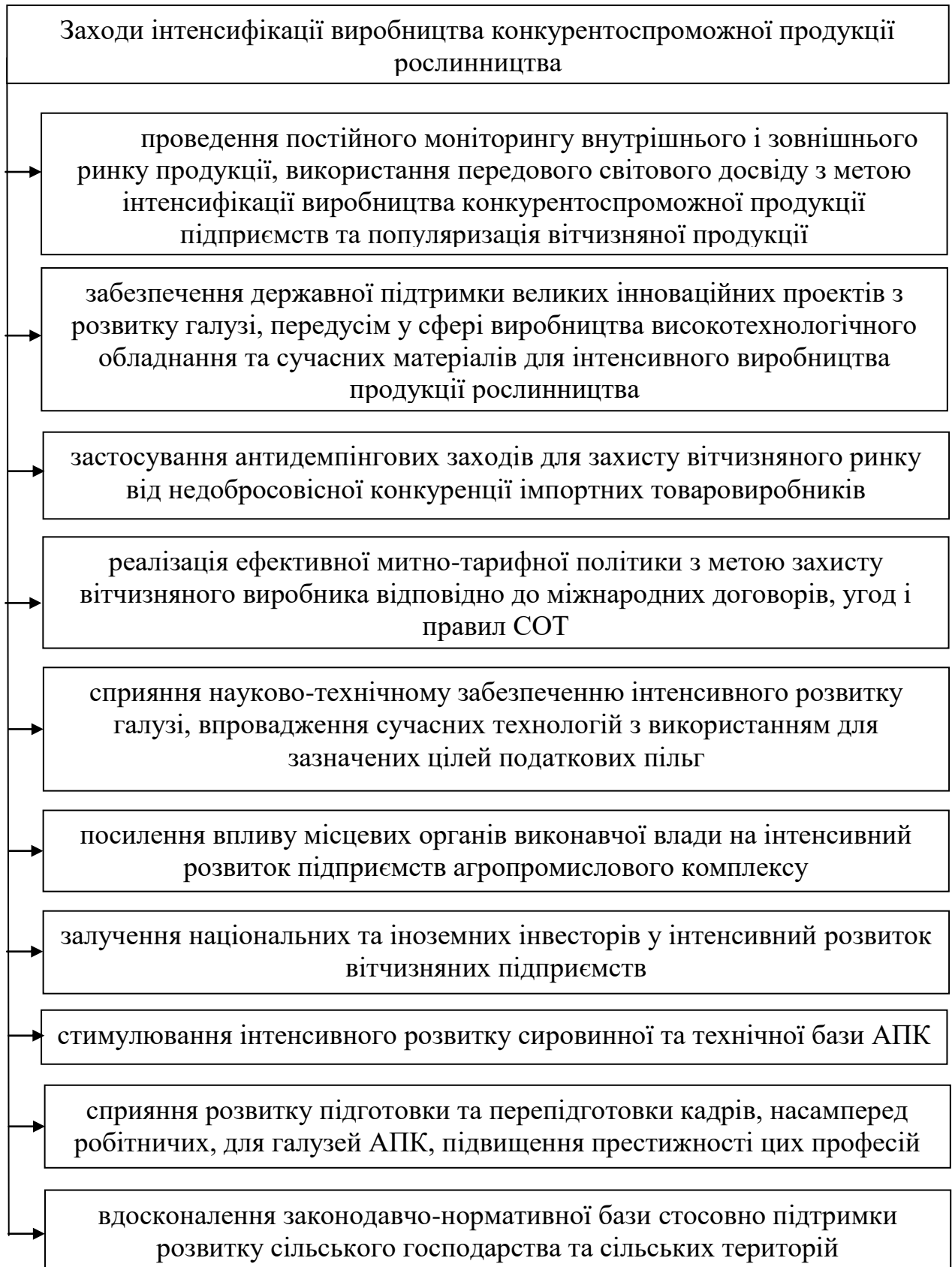

Рис. 3.3 – Заходи інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва для аграрних підприємств Львівської області (пропонується).

3.2 Підвищення якості продукції рослинництва як головної складової конкурентоспроможності через впровадження інновацій

Інноваційні процеси у сучасному ринковому просторі займають домінуюче місце не тільки для сільськогосподарських підприємств, але і для решти суб'єктів господарювання національної економіки. Адже інновації є результатом збільшення обсягів як виробництва продукції, так і її реалізації, ведуть до зниження загальних витрат, підвищують фінансово-господарські показники, у тому числі рівня рентабельності, фондоозброєності, продуктивності праці, відбувається розширене відтворення аграрного підприємства та покращується соціально-економічний розвиток сіл та добробут сільського населення.

Доцільно зауважити, що введення інновацій у сільськогосподарський процес підприємств Львівської області має враховувати особливості галузі, які не притаманні іншим галузям економіки країни. Їх (особливості) ми наводили у теоретичному розділі нашого дослідження. Але, незалежно від діяльності, суть впровадження інновацій полягає не у зміні виду продукції, а лише в її якісному покращенні та вдосконаленні споживчих характеристик.

Отже, фундаментальна ціль інноваційних впроваджень у сільському господарстві покликана забезпечити екологічність та якість продукції для споживачів і економічність – для самих підприємств.

Для підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва у підприємствах Львівської області інноваційну діяльність пропонуємо застосовувати поетапно, а саме:

1. розробка інноваційних проектів.
2. апробація, застосування й перевірка інновацій.
3. відтворення інноваційних проектів.
4. впровадження інновацій у виробничі процеси.
5. проведення порівняння результативності з попередніми періодами.

Звичайно, що інновації у сільському господарстві тісно переплітаються з механізмом інтенсифікації, який ми описували у питанні 3.1. Інновації пов'язані, в першу чергу, із впровадженням нових сортів рослин, стійких до шкідників, хвороб та умов навколишнього середовища. Але, з врахуванням європейських стандартів якості продукції, підприємствам доцільно використовувати комплекс інновацій, який продемонструємо на рисунку 3.4.

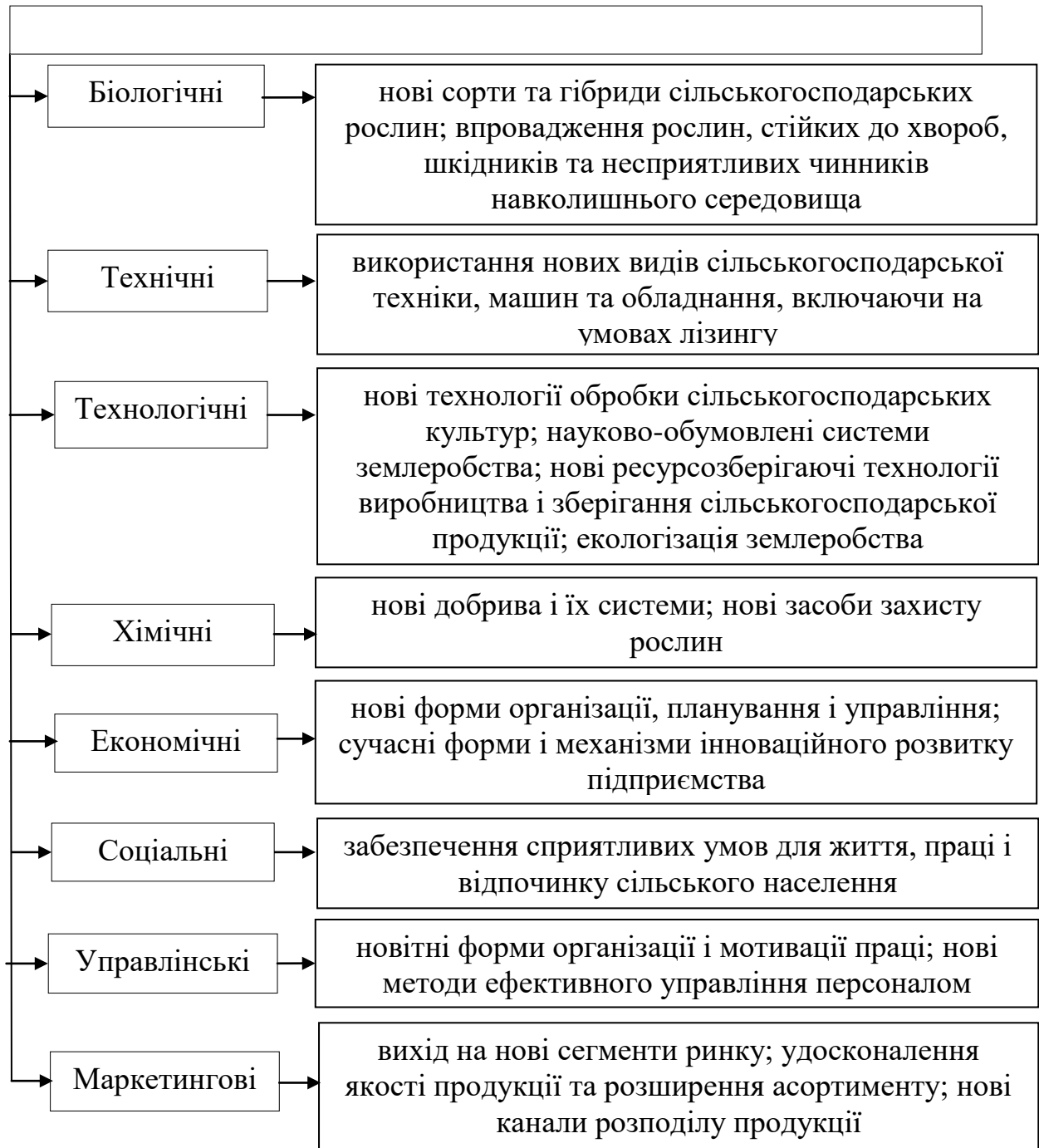

Рис. 3.4 – Впровадження інновацій для підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва [23; 32].

Саме наведена вище інноваційна інфраструктура сприятиме розвитку аграрних підприємств, посиленню їх конкурентних переваг та підвищенню конкурентоспроможності продукції рослинництва не лише на внутрішньому ринку, але і на зовнішньому.

На рисунку 3.5 покажемо взаємозв'язок інновацій у рослинництві та формування конкурентних переваг аграрного підприємства.

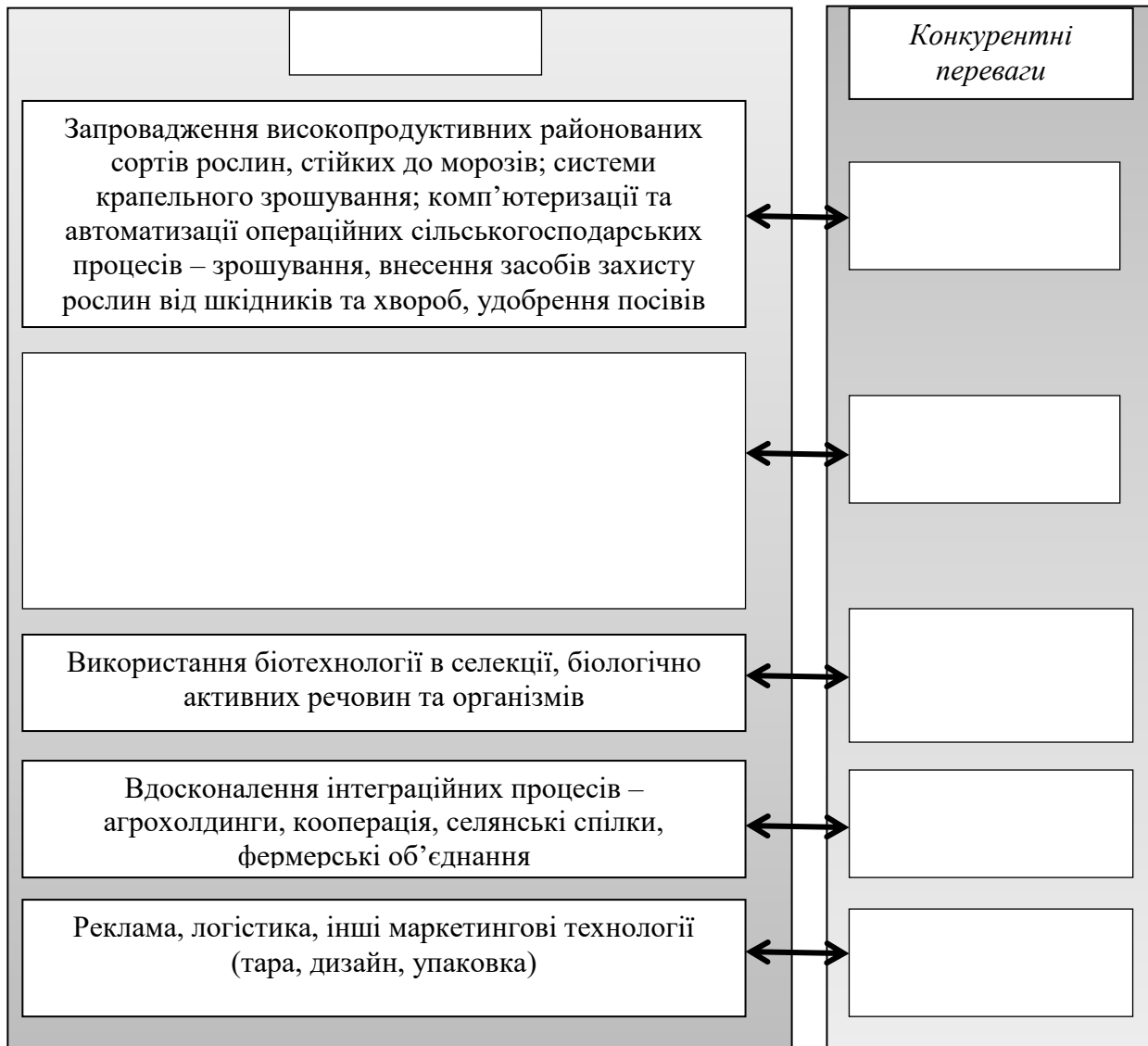

Рис. 3.5 – Інновації, які посилюють конкурентні переваги підприємств Львівської області, що вирощують продукцію рослинництва.

Розробкою інновацій для суб'єктів господарювання агропромислового комплексу мають займатися цілі мережі науково-дослідних установ та

інститутів, а також Міністерство аграрної політики та продовольства України. Але, на жаль, мусимо констатувати факт, що лише 5-10% суб'єктів господарювання сільського господарства використовують інновації [25].

Логічно, основною причиною такої низької частки залучення інновацій серед підприємств є нестача інвестиційних або відсутність грошових ресурсів на такі проекти, а також недоопрацювання стосовно отримання систематизованої інформації про ринок інноваційних технологій, невідпрацьований взаємозв'язок аграріїв з продуцентами інновацій (науково-дослідні інститути, навчальні заклади, інтегровані об'єднання, спеціалізовані бізнес-структури) та кредитно-фінансовими установами (банки, кредитні спілки, лізингові компанії).

На даний час багатьом аграрним підприємствам є досить складно самостійно організувати такий зв'язок, вигідні відносини та ефективну взаємодію між інноваторами та фінансовими установами. Тому доцільним є запропонувати ще одну складову взаємозв'язку – провайдерів інноваційних послуг (дорадчі служби), які повинні забезпечувати повною інформацією та зорганізувати прийнятні інноваційні продукти й технології у комерціалізований процес виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

Спеціалісти дорадчих служб, які виконуватимуть посередницьку функцію між головними учасниками забезпечення інноваційного процесу – аграрним підприємством, фінансовою установою та продуцентом інновацій, мають обов'язково відповідати відповідним вимогам, а саме – володіти глибокими знаннями про агротехнічні прийоми виробництва сільськогосподарської продукції, у даному випадку – продукції рослинництва, й практичними навичками стосовно оцінки ефективності та ризиків і їх мінімізації, що пов'язані з інноваційно-інвестиційними проектами.

Крім вимог, що висуваються перед провайдерами, вони мають виконувати низку функціональних обов'язків, які безпосередньо пов'язані із інноваційним забезпеченням аграрних підприємств. Їх наведемо на рисунку 3.6.

Рис. 3.6 – Функції провайдерів (дорадчих служб) для реалізації інноваційних процесів в аграрних підприємствах Львівщини.

Щоб повноцінно запрацював механізм взаємодії всіх складових впровадження інноваційних процесів, необхідно систематизувати відповідну інформацію про всіх учасників трансферу інноваційних технологій для сільськогосподарських підприємств. Така систематизація інформації вимагає створення регіональних центрів інформаційної платформи, які мають бути підрозділом єдиної віртуальної національної мережі передання інноваційних технологій. Дана система має забезпечити широку інформаційно-інноваційну

базу не лише для формування, але і утримання конкурентних переваг аграрними суб'єктами господарювання області. Повноцінну модель механізму передачі інноваційних технологій сільськогосподарським підприємствам через провайдерську службу представимо на рисунку 3.7.

Рис. 3.7 – Функціональна модель забезпечення аграрних підприємств Львівщини інноваціями через провайдерів (*пропонується*).

3.3 Стратегічні напрями забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції

Формування конкурентоспроможності продукції рослинництва у підприємствах всіх категорій досліджуваної області може відбуватися з врахуванням конкретних шляхів, які наведемо на рисунку 3.8.

Рис. 3.8 – Шляхи збільшення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва у підприємствах Львівської області.

Кожен з наведених заходів підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва заслуговує уваги, але розглянемо лише декілька. Отже, впровадження інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарських культур за допомогою оптимального внесення органічних та мінеральних добрив та якісного насіння, в результаті посіву якого можна отримати високі врожаї, що вплине на валовий збір. Тим

більше, що природно-кліматичні умови досліджуваного регіону сприятливо впливають та дозволяють отримувати вищу врожайність культур. У таблиці 3.2 покажемо розрахунок та порівняння урожайності культур на перспективу.

Таблиця 3.2 – Планова та фактична урожайність сільськогосподарських культур у підприємствах Львівської області, ц/га

Культура	В середньому за три роки	2020 р.	2025 р.	2025 р. у % до	
				середньорічного рівня	2020 р.
Зернові та зернобобові	51	52	60	117,6	115,4
пшениця	46	45	50	108,7	111,1
ячмінь	46	44	49	106,5	111,4
кукурудза на зерно	86	88	90	104,6	102,3
овес	22	25	28	127,3	112,0
гречка	10	10	12	120,0	120,0
Цукрові буряки	573	576	590	103,0	102,4
Соняшник	26	27	30	115,4	111,1
Картопля	172	169	185	107,6	109,5
Овочі	194	192	210	108,2	109,4
Плоди та ягоди	96	101	110	114,6	108,9

На основі таблиці 3.2 видно, що урожайність всіх культур у перспективному році порівняно із 2020 р. збільшиться, а саме: зернових та зернобобових – на 15,4%, цукрових буряків – на 2,4%, соняшнику – 11,1%, картоплі – 9,5%, овочів – на 9,4% та плодово-ягідних культур – на 8,9%.

Зрозуміло, що висока урожайність культур призводить до збирання вищих валових зборів. Крім цього, площі, які використовують аграрні підприємства Львівської області, щороку, хоч у незначній кількості, але мають тенденцію до зростання.

У наступній таблиці 3.3 покажемо перспективний валовий збір сільськогосподарських культур з врахуванням запланованої урожайності, але без збільшення посівних площ під них. Хоча можна надіятися і на збільшення площ завдяки переходу в оренду підприємств земельних паїв населення та

інших орних земель, які є у запасі та резервному фонді держави згідно її цільового призначення, або навіть переведення з однієї категорії землі в іншу за відповідною процедурою зміни на основі ст. 19 ЗКУ.

Таблиця 3.3 – Прогнозний (2025 р.) валовий збір основних сільськогосподарських культур підприємств Львівщини

Культура	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. ц
Зернові та зернобобові	307	60	18420
пшениця	175	50	8750
ячмінь	40	49	1960
кукурудза на зерно	66	90	5940
овес	13	28	364
гречка	2	12	24
Цукрові буряки	13	590	7670
Соняшник	31	30	930
Картопля	95	185	17575
Овочі	42	210	8820
Плоди та ягоди	15	110	1650

Дані таблиці 3.3 показують збільшення урожаю основних культур на перспективу у аграрних підприємствах регіону. Суттєвих змін у сторону збільшення площ посіву потребують такі зернові культури, як овес та гречка. Але аграрії виробляють ті культури, які користуються попитом і мають відносно низьку ціну та невисокі витрати вирощування.

На жаль, у статистичних джерелах відсутні вартісні показники діяльності сільськогосподарських підприємств, тому зробити відповідні розрахунки на перспективу та порівняти їх з фактичними немає можливості. Але, навіть за наявності кількісних показників можна побачити позитивну зміну в сторону збільшення сегменту ринку якісної продукції рослинництва за її відповідними видами.

Отже, заплановані кількісні показники виробництва сільськогосподарських культур та підвищення їх якості на основі інноваційних технологій, а також врегулювання процесу управління витратами в аграрних підприємствах Львівської області призведуть до підвищення

конкурентоспроможності продукції рослинництва, що вплине і на кінцеві економічні показники діяльності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Валове зростання продукції рослинництва у підприємствах Львівської області, тис. ц

Культура	2020 р.	2025 р.	2025 р. до 2020 р., %
Зернові та зернобобові	16074	18420	114,6
пшениця	7845	8750	111,5
ячмінь	1768	1960	110,9
кукурудза на зерно	5846	5940	101,6
овес	335	364	108,6
гречка	10	24	у +2,4 р.
Цукрові буряки	7231	7670	106,1
Соняшник	848	930	109,7
Картопля	16011	17575	109,8
Овочі	8067	8820	109,3
Плоди та ягоди	1405	1650	117,4

З таблиці 3.4 бачимо, що завдяки впровадженню якісного більш врожайного насіння та вдосконаленню агротехнічних прийомів, підприємства регіону збільшать на перспективу валові збори основних культур та забезпечать підвищення конкурентоспроможності продукції.

Також важливим аспектом при виробництві культур є їхня повноцінна реалізація, забезпечення внутрішньогосподарських потреб, у тому числі збереження частини врожаю для насінневого фонду, який розраховується з врахуванням раціональної норми висіву та запланованої площі посівів. Не менш важливим є ще врахування природних втрат врожаю (несприятливі природні умови – надмірні опади, посуха, технічні причини, ризиковані ситуації), які аграрії стараються не допускати або мінімізувати. На жаль, повністю їх позбутися практично неможливо. Але є варіант – застрахувати майбутній врожай. Безперечно, на коливання попиту та на конкурентоспроможність продукції рослинництва підприємств Львівської області впливають різні ризики, особливо економічні, які необхідно не допускати або грамотно зменшувати. Ризики оцінюють за 100-бальною системою, де 0 балів – ризик несуттєвий, до 25 балів – ризик ймовірно не

настане, 26-50 балів – настання ризикованої події невизначене, 51-74 балів – ризик ймовірно настане, 75-100 балів – ризик реалізується (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Ризики у сільськогосподарському виробництві та їх результати

Форма впливу	Негативні результати
Виробничі ризики	
Невизначеність природних умов; несприятливі погодні умови; наявність шкідників	Зниження конкурентоспроможності підприємства та продукції
Ринково-економічні ризики	
Нестійкість попиту; зниження цін конкурентами; збільшення обсягу продажів у конкурентів; зростання податків; зростання цін на сировину, матеріали та перевезення; цінова невизначеність на продукцію рослинництва; неплатоспроможність споживачів; іноземні конкуренти, недовикористання можливостей ринкового механізму	Зниження показників фінансово-господарської діяльності підприємства, відсутність інвесторів
Фінансово-кредитні ризики	
Високі ставки за кредит	Заборгованість, збитковість, банкрутство
Інституціональні ризики	
Нестабільність економічної політики для сільського господарства	Невизначеність суб'єктів сільського господарства, зміна спеціалізації
Природно-антропогенні ризики	
Ерозія ґрунтів; погіршення ґрунтової структури; забруднення агроландшафтів; механічне руйнування та ущільнення ґрунтів; підвищення кислотності ґрунтів	Недоотримання запланованих врожаїв, виснаження земель, втрата родючості через зниження рівня гумусу, втрата ґрунтового покриття, порушення природного балансу, винос поживних речовин з ґрунтів
Техногенно-екологічні ризики	
Хімічні забруднення; забруднення отрутохімікатами, пестицидами; надмірне внесення мінеральних добрив; перезволоження земель	Зниження врожайності культур, погіршення якості сільськогосподарських земель та продукції
Соціально-особові ризики	
Нещасні випадки; хвороби; втрата працездатності як працівників, так і керівників; низька кваліфікація персоналу; недостатній рівень заробітної плати	Низька продуктивність праці, непродуктивні витрати, недоотримання виробництва продукції, страйки

Опрацьовано на основі [6].

Як демонструє нам таблиця 3.5, настання ризиків внутрішнього і зовнішнього характеру в діяльності сільськогосподарських підприємств мають вагомий негативний наслідок, тому їх необхідно компетентно не допускати або максимально мінімізувати за допомогою відповідних шляхів, дієвих способів та прийнятних методів.

Безперечно, якісні результати виробництва у натуральних показниках суттєво впливають на фінансові показники діяльності сільськогосподарського підприємства. Але впровадження інновацій, здійснення інтенсифікації виробництва, модернізація виробничих процесів, застосування сучасної техніки, машин та обладнання не лише підвищують конкурентоспроможність продукції та й самого підприємства, але і тягнуть за собою значні витрати, які в кінцевому підсумку зменшують рентабельність виробництва. Тому обов'язковим у процесі вирощування сільськогосподарської продукції має бути управління витратами (рис. 3.9).

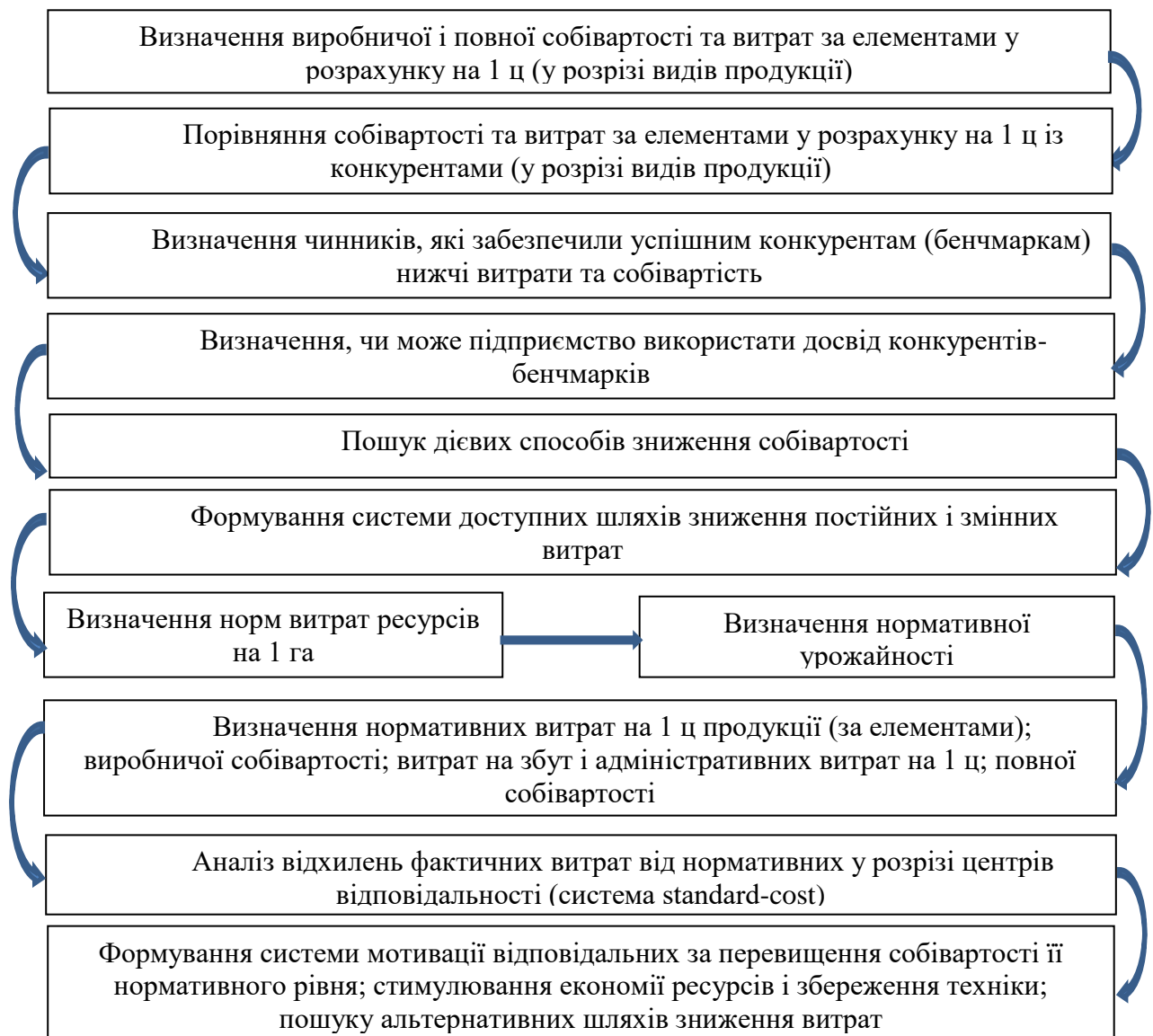

Рис. 3.9 – Процес управління витратами в аграрних підприємствах [51].

Для забезпечення представленого на рисунку 3.9 процесу управління витратами потрібно постійно моніторити поточні витрати підприємств, тобто слідкувати за відхиленнями фактичних витрат від нормативно встановлених. Звичайно, що економічно доцільно скорочувати витрати. Тому, якщо є раціональні способи їх зменшення, то їх необхідно застосовувати та зробити довірбниче планування відповідної статті фактичних витрат, їх норм і аналіз. При моніторингу поточних витрат сільськогосподарського підприємства можна використати загальноприйняту систему standart-cost, тобто нормативний метод управління витратами.

Отже, з врахуванням ризиків та процесу управління витратами пропонуємо два типи стратегічного забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції рослинництва у аграрних підприємствах області, які покажемо на рисунку 3.10.

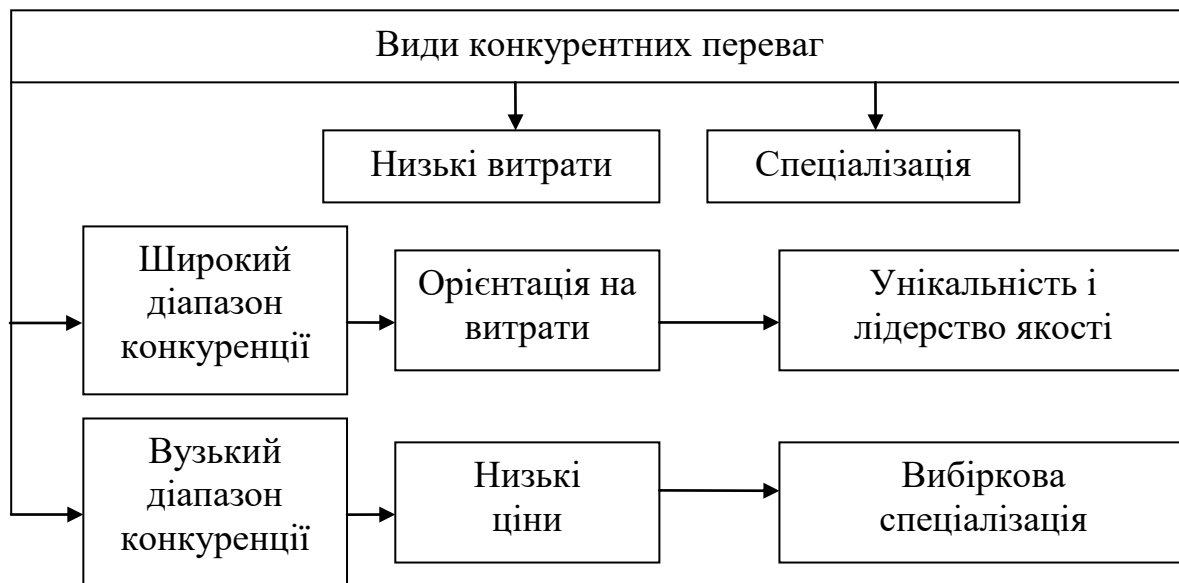

Рис. 3.10 – Стратегії забезпечення ефективності конкурентоспроможності продукції (пропонується).

Далі розрахуємо економічний ефект від впровадження відповідних заходів стосовно підвищення конкурентоспроможності продукції (КСП) аграрних підприємств. На основі даних плануємо збільшити обсяги виробництва та продажу продукції рослинництва на 20%, а результати

покажемо за допомогою діаграми Парето. Спочатку визначаємо загальний фактичний економічний ефект від впровадження усіх заходів за формулою:

$$E = O_{\text{ДП}} * K_e \quad (3.1)$$

де $O_{\text{ДП}}$ – обсяг продажу до впровадження заходів, $O_{\text{ДП}} = 16938$ млн грн. (за даними табл. 2.14, всіма категоріями господарств області було вироблено продукції рослинництва на суму 16938 млн грн),

K_e – коефіцієнт зростання обсягу продажу після впровадження заходів, який визначається за формулою:

$$K_e = (E / O_{\text{ДП}}) * 100\% \quad (3.2)$$

У нашому випадку $K_e = 20\% = 0,2$, тому отримуємо:

$$E = 16938 * 0,2 = 3388 \text{ млн грн,}$$

$$\text{або } E = 1324 + 1046 + 529 + 295 + 194 = 3388 \text{ млн грн.}$$

Таблиця 3.6 – Вихідні дані для побудови діаграми Парето

№ п/п	Напрями заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції	Фактичний економічний ефект від впровадження заходів, млн грн
1.	Підвищення якості продукції	$E_1 = 1324$
2.	Впровадження нової технології	$E_2 = 1046$
3.	Зниження постійних витрат	$E_3 = 529$
4.	Зниження транспортних витрат	$E_4 = 295$
5.	Покращення системи управління ресурсами	$E_5 = 194$

Потім визначаємо частку впливу кожного чинника окремо (кожного заходу щодо підвищення конкурентоспроможності продукції) на суму загального економічного ефекту:

- за рахунок підвищення якості продукції (насіння, сировина):

$$K_{e1} = (E_1 / E) * 100\% = (1324 / 3388) * 100\% = 39,1\%;$$

- за допомогою впровадження нової технології:

$$K_{e2} = (E_2 / E) * 100\% = (1046 / 3388) * 100\% = 30,9\%;$$

- за рахунок зниження постійних витрат:

$$K_{e3} = (E_3 / E) * 100\% = (529 / 3388) * 100\% = 15,6\%;$$

- внаслідок зниження транспортних витрат:

$$K_{e4} = (E_4 / E) * 100\% = (295 / 3388) * 100\% = 8,7\%;$$

- за рахунок покращення системи управління економічними ресурсами підприємств:

$$K_{e5} = (E_5 / E) * 100\% = (194 / 3388) * 100\% = 5,7\%.$$

При цьому виконується умова, що питома вага впливу чинників у сумі повинна бути рівна 100%, тобто:

$$\begin{aligned} \sum K_{ei} &= K_{e1} + K_{e2} + K_{e3} + K_{e4} + K_{e5} = 39,1\% + 30,9\% + 15,6\% + 8,7\% + 5,7\% \\ &= 100\% \end{aligned}$$

За знайденими відсотковими параметрами побудуємо діаграму Парето, де на осі X покажемо запропоновані заходи підвищення КСП: 1 – підвищення якості продукції; 2 – впровадження нової технології; 3 – зниження постійних витрат; 4 – зменшення транспортних витрат; 5 – покращення системи управління (рис. 3.11).

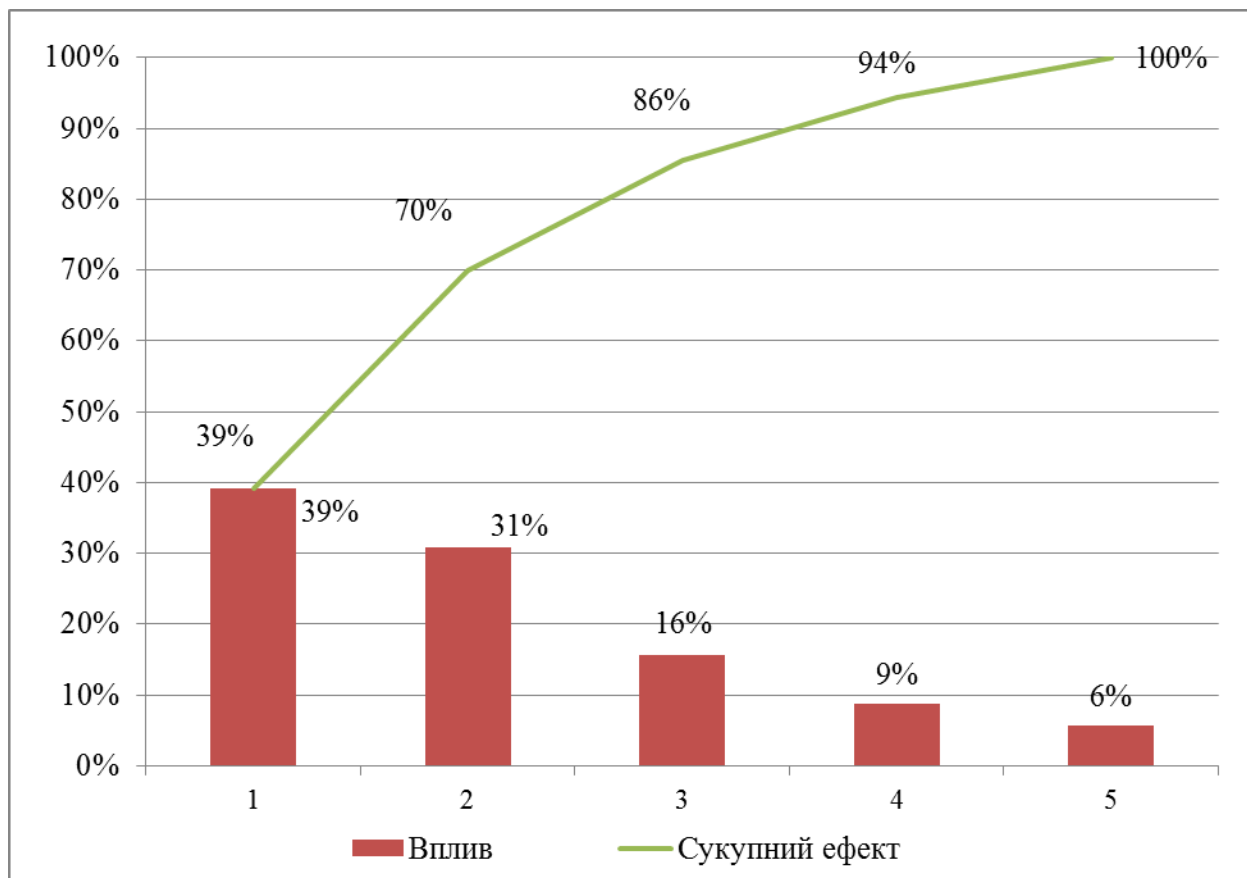

Рис. 3.11 – Діаграма Парето для аналізу впливу заходів підвищення конкурентоспроможності продукції рослинництва для аграрних підприємств області.

Із аналізу діаграми Парето можна зробити висновок, що основними чинниками підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону та зростання обсягів її продажу є підвищення якості вирощування сільськогосподарських культур, (питома вага цього чинника – 39%) за рахунок: впровадження нової технології (31%) та покращення системи управління (6%), та як наслідок – зменшення постійних витрат (16%) та зниження транспортних витрат (9%).

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Аналіз стану охорони праці

Людина та її здоров'я – найбільша цінність для країни. Держава докладас великих зусиль, створюючи умови безпечної життєдіяльності людини як в навколишньому середовищі, так і в середовищі праці.

Закон України «Про охорону праці» визначає: охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я та працездатності людини в процесі трудової діяльності» [11].

Згідно з Законом України «Про охорону праці» для всіх підприємств, незалежно від форми власності і виду діяльності, встановлюються єдині нормативи з охорони праці. Законодавством передбачена повна відповідальність власника за створення безпечних і нешкідливих умов праці, повне відшкодування збитків, у т.ч. моральних, особам, котрі потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Принципове значення має пріоритет життя і здоров'я працівників до результатів виробничої діяльності підприємства. Тобто відповідно ст. 13 Закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці умови праці згідно нормативно-правових актів і забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці [11].

Законодавство про охорону праці ґрунтується на положеннях, які відповідають Конституції України. Законодавчі документи та положення з охорони праці затверджені і видані в різний час Верховною радою України, Кабінетом Міністрів України, Державним Комітетом України з нагляду за охороною праці. Законодавство про охорону праці складається із Закону України «Про охорону праці». Кодексу законів про працю та інших [27].

Відповідно до Положення про службу охорони праці в системі Міністерства аграрної політики України, затвердженим Державним комітетом України з нагляду за охороною праці 9 березня 1994 року, роботодавцем або уповноваженим ним органом на підприємствах незалежно від форм власності та видів їх діяльності для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціально-економічних, лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці, створюється служба охорони праці, її ліквідація допускається лише в разі ліквідації підприємства [40].

Служба охорони праці залежно від чисельності працюючих може функціонувати як самостійний структурний підрозділ або у вигляді групи фахівців чи одного фахівця, в тому числі за сумісництвом. В управлінні сільського господарства та продовольства районної держадміністрації ця служба охорони праці підпорядковується безпосередньо начальнику районного управління.

У кожному підприємстві персональну відповідальність за організацію охорони праці несе його керівник. За ознайомлення з правилами техніки безпеки щодо правильної експлуатації техніки, машин і механізмів відповідає головний інженер. Відомості про проведений інструктаж записують у «Журнал реєстрації інструктажу з техніки безпеки». Через 6 місяців проводять повторні інструктажі, своєчасність яких контролює керівник.

При здійсненні аналізу стану охорони праці також враховують виробничу санітарію на підприємствах. Має бути правильно організована праця на робочих місцях, дотримуватися режиму праці; наявність технічних засобів, що застосовуються для боротьби з шкідливими виробничими факторами, включаючи розробку спеціальних індивідуальних засобів захисту людей. Це кондиціонери, опалювальні та вентиляційні установки, засоби сигналізації про появу в повітрі шкідливих речовин. Все обладнання має бути розміщене відповідно до проекту і змонтоване на міцних фундаментах. Корпуси

електродвигунів, пускових приладів, машин і обладнання, які знаходяться під напругою, повинні бути добре заземлені, а корпуси рухомих механізмів і ланцюги транспортерів – всюди закриті захисними кожухами.

Настання нещасних випадків під час виконання сільськогосподарських робіт та виникнення професійних захворювань є результатом порушення необхідних вимог законодавчо-нормативних документів з охорони праці. Не винятком є і аграрні підприємства Львівської області.

Охороною праці підприємств Львівської області займається керівництво аграрних підприємств і їх підрозділів, яке так чи інакше впливає на виробничий процес. Сфера відповідальності охоплює створення відповідних сприятливих і безпечних умов праці, результативність системи охорони праці та її відповідність нормативно-правовим актам.

Система охорони праці в підприємствах виконує низку специфічних завдань (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Завдання організації охорони праці в аграрних підприємствах області

ЗАВДАННЯ	правильне проектування виробничих процесів, обладнання та підприємств для гарантування безпечних умов праці
	налагодження виробничої роботи таким чином, щоб мінімізувати можливі шкідливі впливи на здоров'я працівника
	розроблення спеціальних внутрішньо-організаційних документів на основі законодавчих норм для регулювання заходів з охорони праці
	розробка заходів з поліпшення умов праці
	застосування сучасних засобів для захисту працівників від шкідливих або небезпечних умов праці
	розроблення способів оцінювання застосовуваних заходів з покращення умов праці, аналіз ефективності останніх

Розробці дієвих заходів з охорони праці передуює аналіз результативності діючої системи в агропідприємствах. В кожному підприємстві охорона безпеки праці здійснюється на підставі затвердженого «Положення з організації робіт з охорони праці». В цьому документі зазначаються необхідні види робіт та

відповідальні за їх реалізацію посадові особи. Розробка системи охорони праці в агрофірмі є компетенцією інженера з техніки безпеки. У функціональних підрозділах відповідні завдання зі створення безпечних і сприятливих умов роботи виконуються відповідними лінійними і функціональними менеджерами. Кожен працівник проходить інструктаж з техніки безпеки при працевлаштуванні та згодом з затвердженою періодичністю (пів року). За виникнення травматичних випадків має місце – додатковий інструктаж. В їх процесі працівники ознайомлюються з правилами пожежної, технічної безпеки, санітарії та правилами поводження з хімічними речовинами.

Навчання з охорони праці повинні проходити всі працівники. Із новими працівниками, яких приймають на роботу, проводять інструктаж, що неодмінно фіксують у картці обліку вступного інструктажу, яку зберігають в особистій справі працівника. На робочому місті інструктаж здійснюють керівники виробничих підрозділів, записуючи в «Журналі реєстрації інструктажу з техніки безпеки». Контролює своєчасність навчання з безпеки праці відповідальний за охорону праці [11].

Згідно із Законом України «Про охорону праці», заходи з охорони праці фінансуються лише власниками підприємств; працівники ж не повинні брати на себе жодних витрат. Ані форма власності, ані фізичні особи підприємства, що використовують найману працю, не впливають на витрати на охорону праці, які становлять щонайменше 0,5% від фонду оплати праці.

Для аналізу стану заходів з охорони праці, досліджують виробничі травми і професійні захворювання в господарствах. У сільському господарстві важливим для охорони праці є аналіз виробничого травматизму, що необхідний для розуміння причин виробничих травм і захворювань. Відповідно до розрахованих показників виробничого травматизму, аналізують тенденцію їх змін, порівнюють рівень виробничого травматизму між певними підрозділами, галузями й господарствами. Лише після ретельного виявлення причин виробничих травм або аварій необхідно вжити заходів з їх запобігання. Отже, після проведення аналізу, необхідно запланувати і реалізувати низку заходів з

метою зменшення випадків травматизму й покращання умов праці, а саме: забезпечення працівників спецодягом й засобами індивідуального захисту, нормалізація мікроклімату, проведення інструктажу з безпеки праці, контроль за виконанням вимог нормативних актів з охорони праці тощо.

4.2 Планування заходів з охорони праці та їх фінансування

Поліпшення умов праці є одним з резервів росту її продуктивності й економічної ефективності виробництва, а також подальшого розвитку самої людини. Проблема поліпшення умов праці безпосередньо пов'язана з санітарно-побутовим і медичним обслуговуванням працівників, організацією відпочинку, харчуванням тощо. Все це сприяє відновленню сил, зниженню напруженості в роботі, що призводить до збереження працездатності працівників. Тому першочерговим завданням є збереження життя і здоров'я людей в процесі їх трудової діяльності, як того вимагає Закон України «Про охорону праці». Керівники підприємств мають відповідати за техніку безпеки і охорону праці, перед початком виконання своїх обов'язків, згідно наказу пройшли навчання і перевірку знань з охорони праці, яке проводиться один раз у три роки. Організація навчання усіх працюючих проводиться на підприємстві із залученням спеціалістів районного АПК, а також включає в себе обов'язкову перевірку знань.

Підготовка робітників для виконання робіт з підвищеною небезпекою здійснюється тільки в учбових закладах. При прийнятті на роботу усі працівники проходять інструктаж з охорони праці і техніки безпеки, а також стажування. Ведеться журнал реєстрації інструктажів з техніки безпеки, де заносяться всі дані про проведення вступних, періодичних та інших видів інструктажів. Один раз в рік кожен працівник має проходити медичний огляд за рахунок коштів підприємства, а працівники, котрі мають справу з пестицидами та отрутохімікатами перед початком роботи проходять медичний огляд і

отримують допуск на виконання даних робіт. Працівники підприємства обов'язково мають бути забезпечені спецодягом.

На роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, згідно ст. 10 Закону України «Про охорону праці» видаються засоби індивідуального захисту, а також змиваючі та знешкоджуючі засоби. На підприємствах з року в рік має вдосконалюватися санітарно-побутове обслуговування. Також має оновлюватися машинно-тракторний парк технікою, що поліпшуватиме стан охорони праці з виконання всіх технологічних операцій та підвищуватиме продуктивність самої праці [27].

У сільськогосподарському виробництві працівники, як відомо, постійно взаємодіють з різними об'єктами і явищами навколишнього середовища (це предмети і засоби праці, приміщення і споруди, атмосферні явища, світло, земля, рослинний і тваринний світ тощо). Об'єкти і явища навколишнього середовища, які можуть діяти на людину в умовах виробництва, називають виробничими чинниками. Серед виробничих зустрічаються й такі, які при певних умовах можуть несприятливо впливати на людину, які ще називають шкідливими і небезпечними.

Небезпечні і шкідливі чинники – це такі, дія яких на працюючого в певних умовах призводить до травми, іншого раптового чи різкого погіршення стану здоров'я, або захворювання чи зниження працездатності. Такі чинники класифікують за певними групами: фізичні, хімічні, біологічні та психофізіологічні. В зв'язку з тим, що наслідки від небезпечних і шкідливих чинників бувають різні (травми і захворювання), тому при розробці засобів захисту людей, плануванні заходів з покращення охорони праці та їх фінансуванні, конкретно розрізняють усі ці чинники, оскільки від цього залежить правильність і ефективність вибраних засобів з покращення охорони праці.

До фізичних чинників належать рухомі машини, механізми та окремі деталі: виробни, заготовки, матеріали, конструкції, що руйнуються, ґрунти, що обвалюються, підвищена запиленість і загазованість повітря, підвищений

рівень шуму, вологість повітря, підвищена напруга в електромережі, відсутність або нестача природного освітлення, недостатня освітленість робочої зони, пошкоджений робочий інструмент, тара тощо.

До хімічних небезпечних і шкідливих чинників належать: пестициди, мінеральні добрива, кислоти, хімічні кормові добавки, дезінфекційні засоби, лікувальні препарати та інші хімічні речовини.

Біологічними небезпечними і шкідливими виробничими чинниками є патогенні мікроорганізми (бактерії, віруси, спірохети, гриби) та продукти їх життєдіяльності; мікроорганізми (рослини і тварини), отруйні комахи, змії, дикі і свійські тварини. Особливо небезпечні племінні сільськогосподарські тварини (жеребці, бугаї, кнури) при порушенні правил їх догляду й утримання.

Психофізіологічні небезпечні й шкідливі виробничі чинники за характером дії поділяють на: фізичні перевантаження та нервово-психічні перевантаження. Фізичні перевантаження, в свою чергу, поділяють на статичні і динамічні, нервово-психічні перевантаження на: розумове перевантаження; монотонність праці; емоційні перевантаження (стреси).

Оперативну перевірку стану охорони праці проводять державні інспектори територіального управління Держнаглядохоронпраці у Львівській області, а також державна інспекція з енергетичного нагляду «Держенергонагляд» і обласна територіальна державна інспекція праці.

Основними недоліками на підприємствах області, які зафіксували інспектори з перевірки і відобразили у своїх приписах були такі:

- не було розроблено переліку робіт з підвищеною безпекою;
- не було дозволу на початок робіт з підвищеною безпекою;
- при виконанні електрозварювальних робіт застосовується саморобний електродотримач;
- неорганізовано передрейсовий медичний огляд водіїв та механізаторів;
- відсутність технічних паспортів на будівлі і споруди.

Основними причинами виявлених порушень є недостатньо проведена робота відповідних посадових осіб. Для їх усунення впроваджений суворий контроль з боку керівників виконуваних робіт та відповідних підрозділів, робота яких проводиться згідно з затвердженими посадовими обов'язками. На підприємствах також був затверджений порядок проведення адміністративно-громадського контролю стану охорони праці, де зазначаються особи, що здійснюють відповідний контроль, об'єкти самого контролю та періодичність його проведення.

Щоб визначити рівень виробничого травматизму, необхідно використати статистичний метод аналізу. Для цього використовують відносні величини – показник частоти ($Kч$) і важкості травм ($Kв$). Де $Kч$ характеризує кількість травм, що припадає на тисячу працюючих за певний період.

У аграрних формуваннях цей показник знижується, що є позитивною ознакою. $Kв$ характеризує загальну важкість травм, що виникли протягом звітного періоду. Він показує, скільки днів втрати працездатності в середньому припадає на одну травму. Також у господарстві недостатня увага приділена засобам пожежогашіння. Не всюди встановлено щити з вогнегасниками, а деякі евакуаційні виходи в недоглянутому стані.

Практично не функціонують куточки з охорони праці у виробничих підрозділах. Мало уваги приділяється проведенню навчань з безпечних умов праці. Тому існує необхідність щодо покращення та вдосконалення існуючих умов, методів та заходів з охорони праці щодо зменшення шкідливого впливу на організм людини, а, отже, і на продуктивність праці. Вимоги електробезпеки в основному дотримуються. Проте потрібно поновити попереджувальні написи у місцях підвищеної небезпеки.

Для підвищення рівня знань з охорони праці потрібно проводити курсове навчання щорічно, а також посилити діяльність кабінету з охорони праці. Вся робота кабінету проводиться відповідно до плану роботи, затвердженого керівниками господарств.

При розробці заходів з покращення охорони праці у сільськогосподарських підприємствах враховують існуючі санітарні правила, будівельні норми і правила, систему стандартів безпеки праці та інші нормативні документи. Основними серед цих заходів є:

- модернізація технологічного, транспортного та іншого обладнання;
- впровадження автоматичного та дистанційного керування виробничим обладнанням і технологічними процесами, система автоматичного контролю і сигналізації, а також блокувальних пристроїв;
- впровадження засобів захисту працюючих від ураження електричним струмом, встановлення запобіжних і захисних пристроїв;
- фарбування обладнання та нанесення на нього знаків безпеки;
- обладнання виробничих приміщень та робочих місць;
- удосконалення технологічних процесів;
- обладнання нових та реконструкція старих систем вентиляції;
- механізація процесів розливу і транспортування отруйних, легкозаймистих і горючих рідин;
- впровадження засобів контролю рівнів небезпечних і шкідливих чинників на робочих місцях;
- очищення освітлювальної арматури, вікон, ліхтарів;
- механізація робіт при складуванні і транспортуванні сировини та готової продукції;
- створення і вдосконалення засобів колективного захисту від дії небезпечних і шкідливих виробничих чинників;
- видання і придбання нормативно-технічної документації та літератури з охорони праці;
- реконструкція і обладнання приміщення для прийняття їжі.

Загальні заходи з покращення охорони праці та техніки безпеки, які приймаються і затверджуються керівництвом у розрізі підприємств, у яких вказуються терміни виконання та відповідальні особи за проведення цих заходів, покажемо у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2 – Заходи з техніки безпеки для сільськогосподарських підприємств

Заходи	Термін виконання	Відповідальні
Проводити перевірку знань з питань охорони праці та техніки безпеки на підприємстві	Щоквартально	Відповідальний за охорону праці, керівники підрозділів
Забезпечити спецодягом та спецвзуттям працюючих	1 раз у рік, щоквартально, щомісячно	Керівники підрозділів
Проводити загально-технічний огляд будівель і споруд	Протокольоно, один раз у рік	Керівник підприємства
Проводити атестацію робочих місць з важкими та шкідливими умовами праці	Не рідше одного разу на 5 років	Керівник підприємства
Проводити навчання, перевірку знань для присвоєння 1 групи з електробезпеки для працюючих в умовах підвищеної небезпеки	Протокольоно, 1 раз у рік	Керівник підприємства, відповідальний за охорону праці
Проходити у встановленому законодавством порядку медогляди працівникам певних категорій	Проведення попереднього і періодичних медичних оглядів і при необхідності	Керівник підприємства, відповідальний за охорону праці
Проводити перевірку заземлення всіх електродвигунів і щитів	Один раз на три роки	Відповідальний за охорону праці
Перевіряти наявність страхових тросів на тракторних причепах	Постійно	Відповідальний за охорону праці, головний інженер

За проведенням даних заходів мають вести контроль директор підприємства, спеціалісти підприємства, а також рада трудового колективу.

Результатами реалізації заходів з охорони праці є соціальний і економічний ефект, який виражається: з одного боку – зниженням матеріальних затрат внаслідок травматизму і захворювань за рахунок зниження оплати листків непрацездатності, з іншого – підвищенням продуктивності праці, збільшенням обсягу випуску продукції за рахунок повного використання номінального фонду робочого часу і основних виробничих фондів.

Усі заплановані заходи з покращення охорони праці фінансуються власними коштами в розмірі згідно діючого законодавства (ст. 19. Закон України «Про охорону праці») не менше 0,5% від річної суми реалізованої продукції.

Слід відмітити й те, що у більшості сільськогосподарських підприємств району у 2020 р. здійснювалось стимулювання роботи з покращення охорони праці формою матеріального заохочення, тобто працівники відповідальні за проведення заходів з охорони праці одержали премію.

Залучення працюючих до поліпшення охорони праці шляхом стимулювання їх роботи має важливе значення для функціонування усього підприємства. Таке стимулювання роботи з охорони праці має здійснюватися за умови доброго виконання усіх запланованих на підприємстві заходів з охорони праці; виконанні розпоряджень органів державного нагляду та інших контролюючих органів; відповідності виробничого обладнання споруд та процесів вимогам правил охорони праці та іншим нормативним вимогам.

Напрямки з поліпшення умов праці охоплюють усі дії із запобігання та нейтралізації а також зменшення негативних впливів виробничих чинників на здоров'я, самопочуття та працездатність робітників.

Планування організаційно-технічних заходів з охорони праці – важлива функція управління охороною праці, що відіграє визначну роль у підвищенні ефективності роботи з охорони праці. Треба зазначити, що планування у підприємствах заходів щодо охорони праці здійснюють здебільшого неціленаправлено, тому це не забезпечує необхідного зменшення виробничого травматизму. Тому вкрай необхідно застосовувати методи прогнозування

шкідливих і небезпечних виробничих чинників. Для цього належить аналізувати проектно-конструкторські та технологічні розробки, а також наявні процеси виробництва, формувати базову й місцеву стратегії діяльності з охорони праці, визначаючи причини виробничого травматизму й профзахворювань, аналізуючи стан умов праці за результатами паспортизації й атестації робочих місць, пропозицій від персоналу, відповідальних за охорону праці, та профспілок. Планування заходів з охорони праці може бути стратегічним, поточним і оперативним. У такому разі використовують: плани економічного та соціального розвитку підприємств; плани організаційно-технологічних процедур, що спрямовані на забезпечення покращання умов праці; матеріали атестації робочих місць; матеріали розслідування нещасних випадків під час виробничого процесу; пропозиції комісії з охорони праці.

Джерела фінансування заходів із покращання умов праці у підприємствах – це: власні кошти фірм, фінансові ресурси, позики, кошти з бюджету регіону, добровільні внески та ін.

Реалізація стратегічного плану здійснюється на основі короткострокових річних бюджетів, котрі крім іншого повинні включати статті витрат на поліпшення умов праці, зменшення обсягу робіт з небезпечними та шкідливими умовами і їх автоматизацію. Для реалізації запропонованих заходів з охорони праці у підприємствах розрахунок витрат коштів здійснюють у відповідності із специфікою таких заходів. Кошти на охорону праці господарств необхідно використовувати виключно на вживання сукупності заходів, погоджених із місцевим органом – Державною службою з нагляду за охороною праці й таких, які забезпечені досягненням встановлених стандартів з охорони праці, подальшим підвищенням рівня охорони праці в умовах чинного виробництва [27; 40].

Такими заходами є:

- 1) рекомендація на відповідність правовим актам щодо охорону праці робочих місць;

- 2) розроблення, виробництво і встановлення на наявних об'єктах зразків: спільного, протиаварійного захисту робітників, приладів безпеки;
- 3) консультування робітників відносно питань з охорони праці, наради, тренінги, семінари, виставки тощо;
- 4) надання працівникам спецодягу, спецвзуття, інших засобів індивідуального захисту;
- 5) забезпечення механічним і дистанційним управлінням виробничого обладнання, технологічними процесами, способами транспортування для забезпечення безпеки працівників, а також механізація та автоматизація робіт, що характеризуються небезпекою, фізичним і нервово-психічним перевантаженням;
- б) введення систем попередження або сигналізації для демонстрації шкідливих і небезпечних факторів, а також запобіжних пристроїв для забезпечення аварійного вимкнення технологічного й енергетичного обладнання при виникненні небезпечної ситуації для обслуговуючого колективу і робітників;
- 7) впровадження технічного устаткування з ціллю забезпечення захисту робітників від ураження електричним струмом, впливу статичної електрики і розрядів блискавки;
- 8) приведення у відповідність нормативних актів про охорону праці технологічного, транспортного та іншого обладнання, щоб належно освітлювалися місця здійснення виробництва, евакуаційні виходи та місця масового переходу;
- 9) здійснення попереднього, періодичного й позапланового медичного огляду працівників.

Зазначені заходи – основна передумова виконання колективного договору. Заходи визначаються на підставі даних атестації робочих місць щодо відповідності нормативним актам про охорону праці, аналізу причин нещасних випадків при здійсненні виробничого процесу та профзахворювань, беручи до уваги їх економічну й соціальну ефективність.

Отже, в результаті реалізації заходів з охорони праці створюється певний соціальний і економічний ефект, який виражається з одного боку – підвищення продуктивності праці, збільшенням обсягу випуску продукції за рахунок повного використання номінального фонду робочого часу і основних виробничих фондів, з іншого боку – зниженням матеріальних затрат внаслідок травматизму і захворювань за рахунок зниження оплати листків непрацездатності.

4.3 Економічна ефективність запланованих заходів з охорони праці

До заходів щодо поліпшення умов безпеки праці належать всі види діяльності, спрямовані на попередження, нейтралізацію або зменшення негативної дії шкідливих і небезпечних виробничих факторів на працівників.

Заходи щодо поліпшення умов праці здійснюються із метою створення безпечних умов праці шляхом: правильної організації виробничих процесів згідно із вимогами правил техніки безпеки; доведення до нормативного рівня показника виробничого середовища за елементами умов праці; навчання безпечного виконання виробничих операцій працівниками; захисту працівників від небезпечних і шкідливих виробничих чинників.

Для оцінки ефективності заходів з покращення умов і охорони праці потрібно порівняти наслідки травматизму у грошовому виразі, а також затрати на ці заходи до і після їх впровадження. Загальні матеріальні витрати внаслідок травматизму і захворювань визначають за формулою:

$$M_z = P_T + P_L, \quad (4.1)$$

де P_T – матеріальні наслідки травматизму, грн;

P_L – матеріальні наслідки, пов'язані з несприятливими умовами праці, грн.

Втрати робочого часу внаслідок як виробничого травматизму, так і в результаті захворювань після впровадження заходів на охорону праці за статистичними даними зменшуються на 25%.

Унаслідок реалізації заходів з охорони праці появляється відповідний соціальний і економічний ефект, що проявляється у підвищенні продуктивності праці, збільшенні розміру випуску продукції за рахунок повноцінного використання номінального фонду робочого часу і основних виробничих фондів; зменшенні матеріальних затрат унаслідок травматизму і захворювань за рахунок зменшення виплат листків непрацездатності.

Для оцінки ефективності заходів із покращання умов і охорони праці необхідно порівняти результати травматизму у грошовому еквіваленті, а також витрати на ці заходи до й після їх реалізації. Варто зазначити, що заходи з покращення стану охорони праці сприяють зростанню продуктивності праці.

Програма поліпшення умов праці покликана створити сприятливі і безпечні умови шляхом:

- доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за окремими елементами;
- захисту робітників агрогосподарства від впливу шкідливих й небезпечних виробничих чинників.

Показником ефективності даних заходів з удосконалення умов праці є:

1. зміни стану умов праці (зміна (збільшення) чисельності виробничих засобів що відповідають системі стандартів безпеки праці; покращення санітарно-гігієнічних показників);

2. соціальні результати заходів (зростання кількості (часки) робочих місць, котрі є відповідними нормативним вимогам; зниження рівня та важкості виробничого травматизму);

3. економічні результати програми заходів з поліпшення умов праці втілюються у економії коштів через зменшення збитків від аварій на виробництві, професійних захворювань та нещасних випадків на робочих місцях і в галузі в цілому і зокрема в підприємствах.

Фінансуватися програма з поліпшення умов праці в агропідприємствах буде за рахунок власних коштів та за рахунок коштів резервних фондів

підприємств. Розрахунок витрат коштів на реалізацію рекомендованих заходів залежатиме від характеру відповідних заходів.

Щодо економічного результату, то впровадження заходів покращення умов праці дасть змогу досягнути економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань у економіці в цілому та на кожному підприємстві. Покращення умов праці, підтримання на належному рівні шкідливих та небезпечних чинників виробничого середовища, зниження показників виробничого травматизму та професійної захворюваності супроводжується не тільки соціальним, а й економічним ефектом.

Економічна ефективність здійснюваних заходів залежить від співвідношення покращення умов праці (оцінених у грошовому виразі) та суми витрат підприємства на охорону праці. Як результат, зростає період професійної активності працюючих, зростає продуктивність праці, скорочуються видатки, пов'язані з виробничим травматизмом та професійною захворюваністю, скорочуються видатки на пільги та компенсації.

4.4 Безпека в надзвичайних ситуаціях

Організація життєзабезпечення населення в разі виникнення надзвичайної ситуації є одним із основних завдань цивільної оборони України. Система захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій в Україні здійснюється відповідно до Закону України «Про цивільну оборону України», Положення про цивільну оборону, Концепцій про захист населення та території від надзвичайних ситуацій, Постанов Кабінету Міністрів України про цивільний захист тощо.

Актуальність проблеми забезпечення природно-техногенної безпеки населення і територій зумовлено тенденціями зростання втрат людей, що спричиняються небезпечними природними явищами, промисловими аваріями і катастрофами. Ризик надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру невпинно зростає.

Стихійне лихо – явище природи, яке викликає катастрофічні обставини і характеризується раптовим порушенням нормального життя та діяльності населення, загибеллю людей, руйнуванням або пошкодженням будівель та споруд, знищенням цінностей.

До природних стихійних лих відносять гідрологічні надзвичайні ситуації (повінь, сіль); метеорологічні (зливи, град, сильна спека, суховії, ураган, смерч); природні пожежі. В разі виникнення надзвичайної ситуації в усіх засобах масової інформації повідомляється про список речей, які необхідно мати на випадок евакуації, інструкції щодо безпечного місця перебування людей та інструкції щодо їх поведінки.

Великої шкоди аграрним підприємствам можуть завдавати пожежі. Будь-яка пожежа починається з загорання, яке інколи може ліквідувати одна людина, якщо має відповідні навички та знає заходи поведінки під час пожежі. У сільськогосподарських підприємствах кожен працівник повинен знати заходи щодо ліквідації пожежі:

- під час гасіння пожежі використовувати вогнегасники, пожежні гідранти, а також воду, пісок, землю та інші засоби для гасіння вогню;
- бензин, газ та розчинники, що загорілися, гасити тільки за допомогою пристосованих видів вогнегасників, засипати піском або ґрунтом, а якщо осередок пожежі невеликий, накривати його азбестовим чи брезентовим покривалом, зволоженою тканиною чи одягом;
- якщо горить електричне обладнання, то треба вимкнути рубильник, вимикач або електричні запобіжники, а потім починати гасити вогонь;
- перед тим, як увійти в приміщення, що горить, потрібно накритись мокрою ковдрою чи будь-якою щільною тканиною;
- відкривати обережно двері в задимлене приміщення, щоб уникнути займання від великого потоку свіжого повітря;
- виходити із осередку пожежі необхідно в той бік, звідки віє вітер.

Рекомендації пожежної профілактики передбачають: правильну експлуатацію машин і внутрішньозаводського транспорту, правильне

утримання будівель, території, протипожежний інструктаж; дотримання протипожежних правил і норм при проектуванні будівель, при пристрої електропроводів і устаткування, опалення, вентиляції, освітлення, правильне розміщення обладнання; заборона куріння у невстановлених місцях; своєчасна профілактика, огляди, ремонти і випробування технологічного обладнання. Тому дотримання відповідних правил безпеки в аграрних підприємствах, правильна організація роботи з охорони праці є однією із основних умов зменшення кількості нещасних випадків, травматизму, професійних захворювань та підвищення продуктивності праці. Також в сільськогосподарському виробництві виникають загрози зумовлені специфікою галузі та пов'язані з ризиком погодних обставин: гроз, заметілей, ураганів, смерчів, котрі можуть ускладнювати не лише життєдіяльність громадян але й нормальне функціонування підприємств.

Водночас в агровиробництві наявні і джерела техногенної та бактеріологічної небезпеки. Це насамперед можливі виливи паливо-мастильних матеріалів, робота з хімічними реагентами: пестицидами, мінеральними і органічними добривами, робота з ветеринарними препаратами. борошномельні підрозділи, великі концентровані тваринницькі підкомплекси. Всі ці джерела можуть спричиняти загрози для екології, населення та його здоров'я та побуту. Ймовірність виникнення надзвичайних техногенних і природних ситуацій потребує постійного моніторингу технічного стану і придатності транспортних та інших механізмів та розроблення спеціальних планів дій для реагування на випадок виникнення непередбачуваних подій.

Програми щодо реагування на наслідки надзвичайних подій мають бути розроблені на всіх рівнях виконавчої влади та відповідати законодавству і відповідним нормативним актам. Дані плани повинні включати кроки щодо моніторингу ситуацій, запобігання можливим аваріям, види дій та відповідальних осіб для нівелювання та мінімізації наслідків подій. якщо ті наступили. При настанні негативних екстремальних подій програми мають

впроваджуватися для захисту населення та підтримки нормальних умов праці і життєдіяльності мешканців сіл та міст (рис. 4.1).

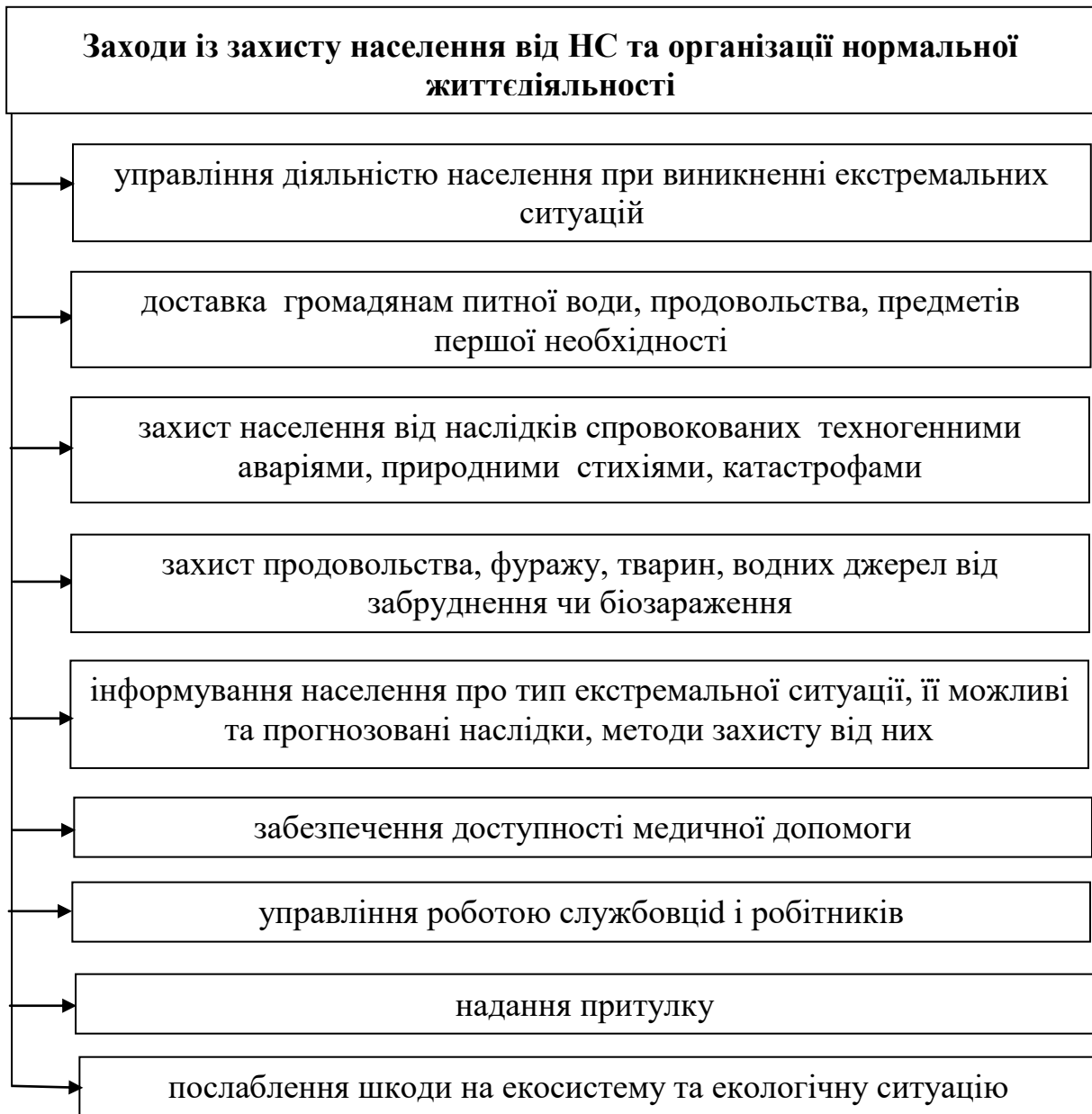

Рис. 4.1 – Комплекс заходів зі захисту населення від впливу надзвичайних природних та техногенних ситуацій.

Таким чином захист населення, територій, продовольства тощо є предметом управління як державних органів так і всіх можливих учасників таких як підприємства, громадських організацій, установ, та керівників фірм.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі на тему «Підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах Львівської області» було розглянуто теоретичні основи конкуренції, проведено аналіз діяльності аграрних підприємств області та подано практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції рослинництва. Результати дослідження дають можливість сформулювати наступні висновки та пропозиції:

- Виробництвом продукції сільського господарства Львівської області, за даними статистичного управління, за 2020 рік займалися біля 280 тисяч домогосподарств, близько 1390 сільськогосподарських підприємств, з яких 787 склали фермерські господарства.

- Згідно даних Департаменту агропромислового розвитку Львівської ОДА, за темпами виробництва валової сільськогосподарської продукції за 2020 рік серед інших областей країни Львівська зайняла 4-те місце, а за обсягами виробництва – 8-ме. Це достатньо високий показник стосовно обсягів сільськогосподарської діяльності порівняно із іншими регіонами.

- Площі в аграрних підприємствах області за 2018-2020 роки суттєво зросли лише під овочі (на 61,5%). Урожайність культур підвищилася. Відповідно зросло і валове виробництво, що позитивно вплинуло на кінцеві фінансові результати підприємств та стало стимулом для подальшого виробничого процесу та його вдосконалення. Але досить парадоксальним є той факт, що обсяги виробництва практично всієї сільськогосподарської продукції в області є зростаючими, а забезпеченість внутрішнього ринку та фактичне споживання на одну людину зменшуються.

- Виробництво продукції рослинництва зросло за досліджуваний період як у сільськогосподарських підприємствах, так і у господарствах населення (за винятком картоплі). Відповідно реалізація продукції теж збільшилася.

- З роками у більшості аграрних підприємств переважає рослинництво, ніж тваринництво, яке має досить широкий вибір, крім того доступна техніка на лізингових умовах, пропозиція високоврожайних сортів, якісних препаратів обробітку рослин від шкідників та хвороб, переймання закордонного досвіду щодо застосування агротехнічних прийомів та розширення експортного потенціалу.

- Для кожного виробника важливим є не тільки отримання високих кількісних показників, але і вартісних. Адже прибуток виконує низку функцій, які прямо впливають на майбутні процеси господарюючих формувань. Продовжувати діяльність, залучати інвестиції, брати кредити, закривати виробництво, перепрофільовуватися чи об'єднуватися – це дії, які залежать саме від прибутковості та ліквідності підприємства. На жаль, у статистичних джерелах є тільки загальні фінансові показники, які стосуються діяльності сільськогосподарських підприємств в цілому. Проте, є інформація по фермерських господарствах, які є складовими аграрних підприємств.

- Фермерські господарства області є конкурентоспроможними, про що свідчить їх фінансово-господарська діяльність, результати якої є прибутковими за аналізований період.

- За допомогою SWOT-аналізу було визначено переваги та недоліки, а також можливості й загрози господарюючих формувань Львівської області, який вказує на те, що позиція підприємств області є на достатньо високому конкурентному рівні. До того ж є потенціал освоювати зовнішні ринки.

- Сучасні ринкові умови вимагають від виробників-аграріїв якісної продукції рослинництва, підґрунтям якої є раціональне використання виробничого потенціалу на основі організаційно-економічних вдосконалень.

- Впровадження ефективного механізму інтенсифікації виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва – це надійний та суттєвий чинник щодо комплексного удосконалення та підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.

- Подальший розвиток сільського господарства має включати інноваційні модернізовані технології, сучасні агротехнічні прийоми, закордонний досвід ведення сільськогосподарського виробництва, високий професіоналізм та екологічні стандарти стосовно якості вирощеної продукції та продовольчих товарів з неї.

- Формування та функціонування механізму інтенсифікації виробництва повинно відбуватися поетапно з виконанням завдань, що належать відповідному складовому елементу даного механізму.

- Інновації у сільському господарстві тісно переплітаються з механізмом інтенсифікації. Вони пов'язані із впровадженням нових сортів рослин, стійких до шкідників, хвороб та умов навколишнього середовища. Але, з врахуванням європейських стандартів якості продукції, підприємствам доцільно використовувати комплекс інновацій.

- На даний час багатьом аграрним підприємствам є досить складно самостійно організувати такий зв'язок, вигідні відносини та ефективну взаємодію між інноваторами та фінансовими установами. Тому доцільним є запропонувати ще одну складову взаємозв'язку – провайдерів інноваційних послуг (дорадчі служби), які повинні забезпечувати повною інформацією та зорганізувати прийнятні інноваційні продукти й технології у комерціалізований процес виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств.

- Спеціалісти дорадчих служб, які виконуватимуть посередницьку функцію між головними учасниками забезпечення інноваційного процесу – аграрним підприємством, фінансовою установою та продуцентом інновацій, мають обов'язково відповідати відповідним вимогам, а саме – володіти глибокими знаннями про агротехнічні прийоми виробництва сільськогосподарської продукції, у даному випадку – продукції рослинництва, й практичними навичками стосовно оцінки ефективності та ризиків і їх мінімізації, що пов'язані з інноваційно-інвестиційними проектами. Крім вимог, що висуваються перед провайдерами, вони мають виконувати низку

функціональних обов'язків, які безпосередньо пов'язані із інноваційним забезпеченням аграрних підприємств.

- Щоб повноцінно запрацював механізм взаємодії всіх складових впровадження інноваційних процесів, необхідно систематизувати відповідну інформацію про всіх учасників трансферу інноваційних технологій для сільськогосподарських підприємств. Така систематизація інформації вимагає створення регіональних центрів інформаційної платформи, які мають бути підрозділом єдиної віртуальної національної мережі передання інноваційних технологій. Дана система має забезпечити широку інформаційно-інноваційну базу не лише для формування, але і утримання конкурентних переваг аграрними суб'єктами господарювання області.

- З врахуванням ризиків та процесу управління витратами було розраховано економічний ефект від впровадження відповідних заходів стосовно підвищення конкурентоспроможності продукції (КСП) аграрних підприємств. На основі даних заплановано збільшити обсяги виробництва та продажу продукції рослинництва на 20%.

- На основі аналізу діаграми Парето виявлено, що основними чинниками підвищення виробництва конкурентоспроможної продукції рослинництва у підприємствах області та зростання обсягів її продажу є підвищення якості вирощування аграрних культур, (питома вага цього чинника – 39%) за рахунок: впровадження нової технології (31%) та покращення системи управління (6%), та як наслідок – зменшення постійних витрат (16%) та зниження транспортних витрат (9%).

- Стосовно охорони праці, то економічна ефективність здійснюваних заходів залежить від співвідношення покращення умов праці (оцінених у грошовому виразі) та суми витрат підприємств на охорону праці. Як результат, зросте період професійної активності працюючих та продуктивність праці, скоротяться видатки, пов'язані з виробничим травматизмом та професійною захворюваністю й видатки на пільги та компенсації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азоев Г. Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. 208 с.
2. Арестенко В. В. Фактори формування конкурентоспроможності підприємств АПК та їх маркетингова складова. ДВНЗ КНЕУ ім. В. Гетьмана. 2011. 374 с.
3. Борисенко З. Основи конкурентної політики. К. : Таксон, 2004. 302 с.
4. Бутко М. Інвестиційні аспекти підвищення конкурентоспроможності економіки. Економіка України. 2004. №4. С. 36–42.
5. Вандяк Н. П. Конкурентоспроможність та її види. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. Тернопіль : Збруч, 2003. С. 31 – 37.
6. Вовчак О. Д. Страхування : навчальний посібник. 2-ге вид. виправл. Львів : «Новий світ 2000», 2005. 480 с.
7. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент: Підручник. К. : КНЕУ, 1998. 268 с.
8. Гетьман О. О. Комплексна багатоваріантна логістична модель ефективного управління діяльністю підприємства. Економіка: проблеми теорії та практики. Дніпропетровськ: ДНУ. 2002. Випуск 163. С. 111 – 116.
9. Голомша Н. О. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету, Серія №20. Економіка, 2006. 846 с.
10. Гринів Л. В. Оцінка підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». К., 2008. 17 с.
11. Гряник Т. М., Лахман С. Д., Бутко Д. А. Охорона праці. К. : Урожай, 1994. 272 с.
12. Економіко-географічна характеристика Львівської області. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://works.doklad.ru/view/R9R4VPQU4MQ.html>

13. Євчук Л. А. Стратегічне управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств: монографія. Миколаїв: Вид-во Прокопчук Т. Ю. 2010. 340 с.
14. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 №2210-III // Відомості Верховної Ради. 23 березня 2001. №12. С. 64.
15. Зубець М. Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві : монографія. К. : Аграрна наука, 2004. 192 с.
16. Ільїн В. Ю. Вплив інновацій на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств в умовах глобалізації. Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. №1(17). 2015. С. 84 – 88.
17. Кардаш В. Я. Маркетингова товарна політика: Підручник. К. : КНЕУ, 2001. 240 с.
18. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей. Економічна теорія та історія економічної думки. Випуск 5 (115). 2015. С. 58 – 63.
19. Кожевникова В. Д. Конкурентоспроможність економіки регіону. Вісник Львівської комерційної академії. Л. : Коопосвіта, 2005. №7. С. 58 – 63.
20. Комарова А. І. Регулювання інвестиційного розвитку України та міжнародний досвід. Правосуддя – гарант у сфері економічно-правових відносин. 2000. Т. №21(1). С. 147 – 151.
21. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / А. Жаліло, Я. Базилук та ін.; за ред. А. Я. Жаліла. К. : НІСД, 2005. 388 с.
22. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення / [за ред. д.е.н. І. В. Крючкової]. К. : Основа, 2007. 488 с.
23. Кот О. В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення. Проблеми науки. 2008. №9. С. 30 – 37.
24. Кохан Д. О. Недобросовісна зовнішня конкуренція: її суть, причини появи та еволюція її видів. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн. К., 2005. №1. С. 64 – 69

25. Крупка І. М. Формування макроекономічного інвестиційного середовища в Україні. Фінанси України. 2004. №4. С. 65 – 69.
26. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посібник. К.: Кондор, 2003. 192 с.
27. Лапін В. М. Основи охорони праці: навчальний посібник. Львів : ЛБІ НБУ. 2004. 142 с.
28. Легеза Д. Г. Конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств: монографія. К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. 394 с.
29. Малік М. Й., Нужна О. А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : монографія. К. : 2007. 270 с.
30. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / К. Маркс; под ред. Ф. Энгельса. Т. III. Ч. I. М. : Политиздат, 1975. 508 с.
31. Маршалл А. Принципы экономической науки; пер. с англ. Т. II. М. : Прогресс, 1993. 310 с.
32. Мельник Т. С., Христофор О. Ф. Комплексна оцінка конкурентоспроможності товарів за умов сучасного ринку. Вісник ВПІ. 2002. №5. С. 23 – 28.
33. Месель-Веселяк В. Я. Організаційно-економічні умови розвитку аграрного виробництва в Україні. Економіка АПК. 2010. №9. С. 3 – 12.
34. Міценко Н. Г. Конкурентоспроможність та конкурентоспроможні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. ВИП 19.3. С. 382.
35. Мочерний С. В. Економічна теорія: Підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 856 с.
36. Нестеренко С. А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект: монографія. К. : 2012. 483 с.
37. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
38. Пастущин В. Сучасні погляди на конкурентоспроможність продукції як економічну категорію. Наука молода. №6. 2006. С. 24 – 27.

39. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств: монографія / М. Коцупатрий, В. Ільїн, О. Ільїна. К.: КНЕУ, 2016. 408 с.
40. Пістун І. П., Березовецький А. П., Березовецький С. А. Охорона праці в галузі сільського господарства (рослинництво) : [навч. посіб.]. Суми : ВТД «Університетська книга», 2009. 368 с.
41. Портер М. Э. Конкуренция : Пер. с англ. : уч. пос. М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. 495 с.
42. Прокопець Л. В. Складові підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств : [Електронний ресурс] : ЧНУ ім. Федьковича. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/2011_7/37SPK.pdf
43. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Соч. в 3 т. М. : Госполитиздат, 1955. Т.1. 360 с.
44. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. – М. : Прогресс. 1986. С. 65 – 84.
45. Саблук П.Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві. Економіка АПК. №2. 2003. С. 52 – 60.
46. Сільське господарство Львівської області за 2020 рік. Статистичний збірник. За ред. С. Зимовіної. 2021. 145 с.
47. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов: (Кн. I-III) / Рос. акад. наук, Ин-т экономики; [Пер. с англ., введ. ст., коммент. Е. М. Майбурда]; Отв. ред. Л. И. Абалкин. М. : Наука, 1993. 570 с.
48. Статистична інформація державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
49. Теоретичні та прикладні аспекти підвищення конкурентоспроможності підприємств: колективна монографія у 4 т. / за ред. О. А. Паршиной. Дніпропетровськ: «Герда», 2013. Т. 3. 365 с.
50. Туган-Барановский М. Русская фабрика в прошлом и настоящем. Соч. в 3 т: Конкуренция и ее границы. М. Наша жизнь, 1997. 735 с.

51. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / [С. Клименко, О. Дуброва, Д. Барабась та ін.]. К. : КНЕУ, 2006. 527 с.
52. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условия кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент: монографія. М. : Маркетинг, «Дашков и Со», 2002. 892 с.
53. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. М. : ИНФРА-М, 2000. 351 с.
54. Хайек Ф. А. Познание, конкуренция и свобода. СПб. : Пневма, 1999. 287 с.
55. Хейне П. Экономический образ мышления: пер. с англ. М. : Из-во «Catallaxy», 1992. 704 с.
56. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции (Реориентация теории стоимости); [пер. с англ. / под ред. Ю. Я. Ольсевича]. М.: Экономика, 1996. 351 с.
57. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення: монографія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. 315 с.
58. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: Навч. посібник. К. : КНЕУ, 1999. 384 с.
59. Шлюсарчик Б. Умови інноваційності підприємств у сучасній ринковій економіці. Держава та регіони. 2009. №3. С. 206 – 211.
60. Шумпетер И. А. Теория экономического развития. М. : Прогресс, 1982. 455 с.
61. Янковой О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення. Монографія. Одеса. 2013. 235 с.
62. Яценко В. М. Формування та реалізація інвестиційно-інноваційного розвитку сільського господарства. Економіка АПК. 2004. №12. С. 68 – 75.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Критерії та показники конкурентоспроможності підприємства

Критерії та показники конкурентоспроможності	Роль показника в оцінці	Правило розрахунку показника
1	2	3
1. Показник ефективності виробничої діяльності підприємства (ЕД)		
1.1. Відносний показник витрат на одиницю продукції (В)	Відображає ефективність витрат при виробництві продукції	$V = \text{Валові витрати} / \text{Обсяг випуску продукції}$
1.2. Відносний показник фондівіддачі (Ф)	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів	$\Phi = \text{Обсяг випуску продукції} / \text{Середньорічна вартість основних виробничих фондів}$
1.3. Відносний показник рентабельності товару (РТ)	Характеризує ефективність використання основних виробничих фондів	$R_t = \text{Прибуток від реалізації} * 100\% / \text{Повна собівартість продукції}$
1.4. Відносний показник продуктивності праці (ПП)	Відображає ступінь організації виробництва та використання робочої сили	$PP = \text{Обсяг випуску продукції} / \text{Середньоспискова чисельність робітників}$
2. Фінансовий стан підприємства (ФП)		
2.1. Коефіцієнт автономії (КА)	Характеризує незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування	$KA = \text{Власні засоби підприємства} / \text{Загальна сума джерел фінансування}$
2.2. Коефіцієнт платоспроможності (КП)	Відображає здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання та визначає ймовірність банкрутства	$KP = \text{Власний капітал} / \text{Загальні зобов'язання}$
2.3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛ)	Показує якісний склад засобів, котрі є джерелами покриття поточних зобов'язань	$KL = \text{Грошові засоби та швидкоореалізовані цінні папери} / \text{Короткострокові зобов'язання}$

1	2	3
2.4. Коефіцієнт обіговості обігових засобів (КО)	Аналізує ефективність використання обігових засобів. Дорівнює часу, протягом якого обігові засоби проходять всі стадії виробництва та обігу	$КО = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Середньорічний залишок обігових засобів}}$
3. Ефективність організації збуту та просування продукції (ЕЗ)		
3.1. Рентабельність продаж (РП)	Характеризує ступінь прибутковості роботи підприємства на ринку, правильність встановлення ціни	$РП = \frac{\text{Прибуток від реалізації} * 100\%}{\text{Обсяг продаж}}$
3.2. Коефіцієнт затовареністю готовою продукцією (КЗ)	Відображає ступінь затовареності готовою продукцією. Зростання показника свідчить про падіння попиту	$КЗ = \frac{\text{Обсяг нереалізованої продукції}}{\text{Обсяг продаж}}$
3.3. Коефіцієнт загрузки виробничих потужностей (ВП)	Показує ділову активність підприємства, ефективність роботи служби збуту	$КМ = \frac{\text{Обсяг випуску продукції}}{\text{Виробнича потужність}}$
3.4. Коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту (КР)	Показує економічну ефективність реклами та засобів стимулювання збуту	$КР = \frac{\text{Витрати на рекламу та стимулювання збуту}}{\text{Приріст прибутку від реалізації}}$
4. Конкурентоспроможність продукції (товару) (КТ)		
4.1. Якість продукції, товару	Характеризує здатність товару задовольняти потребу відповідно до його призначення	Комплексний метод оцінки

ДОДАТОК Б1

SWOT – аналіз Львівської області

Сильні сторони	
1.	Значні поклади важливих для промисловості корисних копалин (вугілля, природний газ, нафта, калійні солі, сировина для промисловості будівельних матеріалів тощо).
2.	Вигідне економіко-географічне розташування на кордоні з ЄС, наявність прикордонних пунктів пропуску.
3.	Розвинена транспортна мережа (у т.ч. 2 паневропейські коридори).
4.	Наявність транскордонних нафто-, газо-, продуктопроводів та ліній електропередач.
5.	Високий рівень диверсифікації економіки регіону, в тому числі аграрний сектор.
6.	Розвинене підприємницьке середовище, високий рівень ділової активності.
7.	Розвинена транспортно-логістична інфраструктура (в т.ч. міжнародний аеропорт «Львів» імені Данила Галицького, залізничний вокзал, логістичні центри).
8.	Розвинений сектор інформаційно-комунікаційних технологій.
9.	Прискорений розвиток диверсифікованої сфери послуг.
10.	Розвинута інфраструктура готельно-ресторанного бізнесу.
11.	Розвинене міжнародне наукове співробітництво.
12.	Тривалий позитивний досвід співпраці з світовими інституціями в реалізації міжнародних проектів, а також у сфері використання ресурсів міжнародної технічної допомоги.
13.	Наявність регіонального метрополійного центру міжобласного значення – міста Львова.
14.	Високий рівень освіченості населення.
15.	Наявність об'єктів спортивної інфраструктури міжнародного рівня: стадіон «Арена Львів» у Львові, Західний реабілітаційно-спортивний центр зі статусом бази олімпійської та параолімпійської підготовки у с. Верхнє Турківського району, спортивна база «Тисовець» – центр зимових видів спорту міжнародного значення тощо.
16.	Значна кількість історико-архітектурних пам'яток, у тому числі включених до світової спадщини ЮНЕСКО.
17.	Найвищий в Україні потенціал рекреаційних ресурсів.
18.	Національно-політична однорідність населення з високим рівнем духовності та культури.

ДОДАТОК Б2

SWOT – аналіз Львівської області

Слабкі сторони	
1.	Незадовільний транспортно-експлуатаційний стан частини автомобільних доріг та недостатній рівень забезпечення інформаційно-комунікаційною інфраструктурою, насамперед у сільській місцевості.
2.	Високий рівень зношеності та низька ефективність використання інженерної комунальної інфраструктури.
3.	Недостатній рівень інтегрованості науки та реального сектору економіки.
4.	Низький рівень довіри населення до державних інститутів.
5.	Низький технологічний рівень та конкурентоспроможність підприємств базових галузей.
6.	Нижчий середнього по Україні ступінь антропогенного навантаження на довкілля.
7.	Порушення екологічної рівноваги на значних територіях, в тому числі у зонах діяльності гірничих та гірничо-хімічних підприємств.
8.	Відсутність або неналежний стан споруд з очищення комунальних та промислових стоків.
9.	«Старіння» населення.
10.	Неналежне утримання та недостатнє фінансування більшості об'єктів історико-архітектурної спадщини.
11.	Низький рівень забезпеченості сіл закладами соціальної інфраструктури.
12.	Невирішеність проблеми поводження з відходами.
13.	Невідповідність освітніх послуг потребам регіонального ринку праці, брак кадрів робітничих професій.
14.	Низькі доходи сільських домогосподарств.
15.	Відносно нижча природна продуктивність земельних ресурсів.
16.	Значна енерговитратність виробництва та житлово-комунального господарства.

ДОДАТОК БЗ

SWOT – аналіз Львівської області

Можливості	
1.	Зміцнення відносин між Україною та ЄС, зокрема збільшення товарообігу між Львівською областю та країнами ЄС.
2.	Позиціонування області як Східноєвропейського логістичного центру.
3.	Розширення транскордонного співробітництва.
4.	Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема ІТ-сектору.
5.	Активніше використання прикладних наукових досліджень та впровадження інновацій в усі сектори економіки.
6.	Розвиток транспортної та інженерної інфраструктури.
7.	Підвищення енергоефективності у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах.
8.	Залучення іноземних інвестицій в економіку області.
9.	Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства.
10.	Освоєння альтернативних джерел енергії, розвиток альтернативної енергетики.
11.	Активізація експортоорієнтованих та імпортозамінних виробництв.
12.	Підвищення якості освітніх послуг, залучення на навчання іноземних студентів у ВНЗ I-IV рівнів акредитації.
13.	Подальший розвиток туристично-рекреаційної сфери, зокрема курортів, ділового, сільського зеленого туризму.
14.	Розвиток кооперації на селі.
15.	Ширше освоєння ресурсів надр, зокрема вуглеводневої сировини.

ДОДАТОК Б4**SWOT – аналіз Львівської області**

Загрози	
1.	Політична нестабільність у державі.
2.	Високий рівень тіньової економіки.
3.	Низька конкурентоспроможність продукції вітчизняного виробництва.
4.	Негативні демографічні тенденції (скорочення населення, висока трудова міграція за кордон, підвищення демографічного навантаження).
5.	Низька купівельна спроможність населення.
6.	Погіршення стану комунальної інфраструктури.
7.	Зниження темпів розвитку малого і середнього підприємництва.
8.	Розширення ареалів депресивності на окремих територіях.
9.	Паводкові та карстові загрози й підтоплення територій.